

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА і ОБОРОНА

№ 8 (32)

2002

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Президент Центру Анатолій Гриценко
Головний редактор Людмила Шангіна

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідectво KB № 4122

Журнал видається українською
та англійською мовами
Загальний тираж
3800 примірників

Адреса редакції:
01034, м. Київ, вул. Володимирська 46,
офісний центр, 5-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@uceps.com.ua
web-сторінка: <http://www.uceps.com.ua>

При використанні матеріалів
посилання на журнал
«Національна безпека і оборона»
обов'язкове

Редакція може не поділяти точки зору авторів

Фотографії Центру Разумкова

Макет — Павло Войтенко,
Олександр Москаленко

Техніко-комп'ютерна підтримка —
Антон Балицький

© Центр Разумкова, 2002

Видання журналу здійснене
за фінансового сприяння
Відділу інформації та преси НАТО

З М І С Т

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ “УКРАЇНА-НАТО: ОСНОВНІ ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОВІДНОСИН”

ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ

Відкрити двері НАТО для України — в інтересах усієї Європи Анатолій ЗЛЕНКО	2
Як вільна, суверенна держава, Україна сама несе відповідальність за визначення свого майбутнього курсу Лорд Джордж РОБЕРТСОН	4
Нова ситуація вимагає нового мислення Сергій ПИРОЖКОВ	7
Мати світло в кінці тунелю Анатолій ГРИЦЕНКО	10
Досягнення відповідності критеріям вступу до НАТО потрібне, перш за все, нам Борис ТАРАСЮК	13
Від риторичних констатацій до конкретних кроків назустріч Дмитро ТАБАЧНИК	16
Катастрофи не знають кордонів Василь ЛУЦЬКО	18
Зробити все, щоб добрі наміри здійснилися Геннадій УДОВЕНКО	21
Змінити ідеологію взаємовідносин з НАТО: від співробітництва — до інтеграції Іван ЗАЄЦЬ	23
Потрібна не декларативна, а реальна політика Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ	25
Шлях України до НАТО: марафонську дистанцію легше долати вдвох Володимир ГОРБУЛІН	26
Перспективне членство України в НАТО — це робота загальнонаціонального масштабу Ігор ХАРЧЕНКО	28
Процес приєднання до НАТО залежатиме від руху України до європейських стандартів Андрій ГОНЧАРУК	30
Економічні аспекти інтеграції до НАТО Патрік АРДУЕН	32
Інтеграція України до європейських і євроатлантичних структур передбачає розв'язання ряду проблем Георгій КРЮЧКОВ	35
Для успіху наших спільних зусиль Україна має виділити достатні ресурси та персонал Федеріко ЯНИШ	38
Воєнна реформа та створення ефективної системи цивільного контролю — передумови реалізації стратегії інтеграції України до НАТО Микола МАТЮХ	41
Реформа оборонної сфери: час втілювати теорію на практиці Лі МЕРРІК	44
Суть наших стосунків з НАТО — підвищення стандартів життя українських громадян Андрій ФІАЛКО	47
Реальна інтеграція України до євроатлантичних структур залежить від внутрішніх передумов Олександр ДЕРГАЧОВ	49

СОЦІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Відносини УКРАЇНА-НАТО у фокусі громадської думки Михайло ПАШКОВ, Валерій ЧАЛИЙ	50
--	----

Умови отримання журналу — на нашій web-сторінці:
<http://www.uceps.com.ua/magazine/>

Анатолій ЗЛЕНКО,
міністр закордонних справ України

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Відкрити двері НАТО для України — в інтересах усієї Європи

Шановний пане Генеральний секретар!
Шановні друзі!

Я радий ще раз вітати Вас у столиці України. Ваш нинішній візит до Києва має кілька вимірів. З одного боку, він приурочений до 5-ї річниці підписання Хартії про особливе партнерство Україна-НАТО. З іншого — його основною метою є визначення формату взаємин між Україною та Альянсом на перспективу. Іншими словами — оглядаючись у минуле, ми, одночасно, звертаємо свої погляди у майбутнє.

Час для цього обрано досить символічний. Початок липня — це пора дозрівання врожаю. Цього року НАТО збиратиме врожай у листопаді. Врожай нової хвилі розширення, врожай нових надій і нової відповідальності. Саме від нас сьогодні залежить, наскільки сприятливою буде політична погода для того, щоб восени був зібраний гідний урожай. Сподіваюся, що за осінніми турботами Альянс не забуде про країни, які хоча поки що не є кандидатами на вступ, але прагнуть ними стати. Рішення провести у Празі самміт Україна-НАТО вселяє в нас у цьому сенсі оптимізм.

Сьогоднішнє засідання Комісії Україна-НАТО стало першою зустріччю такого формату після ухвалення Радою національної безпеки і оборони (РНБО) нової стратегії України щодо НАТО. Півтора місяці, що минули з 23 травня, вже дозволяють зробити певні узагальнення і висновки.

Насамперед, хотів би відзначити, що і політичні кола, і громадськість України в цілому позитивно відреагували на рішення РНБО. Воно було сприйняте як логічний та очікуваний крок. Не буду приховувати, є й такі, хто поки що не може змиритися з думкою про можливість членства України в НАТО й виступає категорично проти. Це природно. Суттєвий відсоток противників Альянсу існує і в нинішніх країнах-кандидатах, і навіть у країнах-членах.

Покажемо, як на мене, було інше — відсутність зайвої сенсаційності. З наміром України вступити до НАТО можуть погоджуватися, можуть не погоджуватися, але ніхто не сприйняв його як несподіванку. Якби 23 травня РНБО заявила про бажання України приєднатися до Ташкентського блоку — це була б справжня сенсація. Заява ж про намір стати членом

НАТО лише логічно увінчала той еволюційний шлях, який наша держава пройшла за 10 років співробітництва з Альянсом.

Ми вступали в цей рік, маючи певний план щодо НАТО. Цей план складався з чотирьох ключових подій.

Перша з них — це конференція з питань відносин України з Альянсом, що відбулася в Берліні 4 березня. Ми використали її, щоб на експертному рівні обговорити з НАТО окремі елементи нової лінії євроатлантичної політики України.

Друга подія — це засідання Комісії Україна-НАТО в Рейк'явіку, де Україна на політичному рівні заявила, що кінцевою метою євроатлантичної інтеграції є вступ до НАТО.

Третя подія — це нинішній візит делегації НАТО. Від його результатів значною мірою залежить, яким буде маршрут євроатлантичного руху України.

Четверта й, мабуть, найголовніша подія року — це листопадовий самміт у Празі. Ми розраховуємо, що на ньому буде ухвалений новий формат відносин Україна-НАТО з урахуванням нових реалій.

Коли 53 роки тому НАТО з'явився на геополітичній карті світу, він мав чітко визначені регіональні обмеження. Це було відображено в самій назві організації — Північноатлантичний Альянс. Мірою розширення НАТО та поглиблення геополітичних змін у світі, розширювався й діапазон його відповідальності. Сьогодні Альянс з повним правом можна назвати не лише північноатлантичним, але й східно-середземноморським або південно-чорноморським.

Переконаний, що потенціал України в змозі суттєво посилити південно-чорноморський і загалом східний вимір Альянсу. Нашу позицію з цих питань я докладно виклав у Рейк'явіку. Нагадаю лише її ключові моменти.

Україна визнає НАТО як основу майбутньої європейської і глобальної системи колективної безпеки. Вона хоче зробити до цієї системи свій внесок і готова взяти на себе тягар пов'язаної з цим відповідальності.

Україна поділяє цінності, що лежать в основі НАТО як політичного союзу. Вона розвивається демократичним шляхом, типовим для багатьох східно-європейських держав, і, на жаль, не зовсім типовим для багатьох держав пострадянського простору.

Врешті, Україна готова виконати свої домашні завдання, які є обов'язковою передумовою набуття членства в НАТО, включаючи воєнну реформу. На цьому шляху ми покладаємо особливі надії на підтримку Альянсу, перспектива членства в якому, безумовно, стане додатковим і надзвичайно важливим стимулом для поглиблення реформ.

Чому для нас важлива принципова визначеність у цьому питанні? **По-перше**, тому, що це дозволить зосередити всі необхідні ресурси на досягненні відповідних критеріїв, як у воєнній, так і в усіх інших сферах. А **по-друге**, тому, що це стане визнанням України як європейської держави. Визнанням, якого — скажу відверто — так не вистачає нам поки що у відносинах з Європейським Союзом.

Я радий, що сьогоднішнє засідання Комісії Україна-НАТО в цілому засвідчило позитивне ставлення Альянсу до нової стратегії нашої держави.

Шановні друзі!

Не отримуючи шедрих авансів щодо членства в ЄС і НАТО, Україна обрала європейський шлях розвитку й не відмовляється від нього понині. Ми змушені своїми діями та працею заробляти те, що іншим східним європейцям дісталось, по суті, автоматично. А саме — формальне визнання за ними права на місце в єдиній Європі, тобто в ЄС і НАТО.

Прошу зрозуміти мене правильно: визнання нашого права бути невід'ємною частиною Європи не є якоюсь примхою або штучним витвором української дипломатії. Я вже неодноразово говорив: європейське визнання потрібне не Президенту Кучмі і не міністру Зленку. Воно потрібне мільйонам молодих українців, які відчувають себе європейцями й дивляться на сучасну Європу як на надію та сталон розвитку.

Минулого тижня в Україні було проведено соціологічне опитування стосовно ставлення населення до НАТО, а також до ідеї членства нашої країни в цій організації. Переважна більшість тих, хто віддав свій голос Альянсу, це — українська молодь. Вона вже не дивиться на НАТО через призму радянських стереотипів. Це — нове покоління українців, яке вірить в єдину Європу. Цю віру треба зміцнювати й підтримувати. Інакше строк її життя буде нетривалим. Ця віра потребує перспективи та визнання.

Переконаний, що в інтересах усієї Європи — відкрити двері НАТО для України. Будь-яке інше рішення залишить гіркий присмак історичної несправедливості. Україні інколи закидають надмірні політичні амбіції, прагнення зіграти на протиріччях між Росією і Заходом. Мовляв, сьогодні інтерес до України спадає, оскільки після утворення "двадцятки" ці протиріччя зведені до мінімуму. У зв'язку з цим, нам, нібито, варто розраховувати не на якісне поглиблення відносин з Альянсом, а на багаторічний

марафон, подібний до наших переговорів з Європейським Союзом.

Моя відповідь на подібні закиди полягатиме в наступному.

По-перше, європейські прагнення України цілком відповідають її геополітичному місцю на континенті, її культурним традиціям, історії і ментальності українського народу. Україна — це не просто уламок колишньої імперії. Це древня європейська нація і друга за розміром європейська країна. Перспектива нашого членства — це, на мою думку, той мінімум політичної та історичної справедливості, на який вона має право й підстави розраховувати. Іншими словами, з одного боку, ми не хочемо опинитися в ролі стайєра, який не добіг до кінця дистанції. Але з іншого — ми хочемо мати певність, що ця дистанція є для нас відкритою і доступною.

По-друге, розігрувати українську карту на межі Росії і Європи було б авантюрою. Україні це непотрібно, як непотрібно й більшості інших східноєвропейських країн. У нас достатньо власного потенціалу, щоб не вести сумнівні політичні ігри. Ми ніколи не будемо розмінною картою у відносинах Росії і Заходу. Тим більше, що їх конструктивний характер — це запорука стабільності та процвітання України.

І по-третє. Україна і Росія. Ми повинні реально оцінювати власні масштаби й можливості. Ці країни, треба визнати, прямують різними шляхами. І це треба враховувати в нашій подальшій роботі.

Шановні друзі!

Відкриваючи сьогодні засідання Комісії Україна-НАТО, я відзначив, що наша держава розвивається в мирному та сприятливому оточенні. Те ж саме можна сказати і про більшість інших європейських країн. Однак, це не означає, що міркування безпеки відходять для них на другий план. Мир і стабільність — це важливі атрибути сучасної Європи, але не треба їх сприймати лише як благословення нової епохи. Це результат наполегливої і послідовної діяльності всіх учасників політичного процесу на континенті, в т.ч. НАТО та України. Зберегти цей мир можна тільки за однієї умови — якщо ми будемо приймати вірні рішення й використовувати всі шанси, які перед нами відкриваються.

Євроатлантичний вибір України — це шанс зробити Схід Європи більш безпечним. Сподіваюся, що усвідомлення цього чим далі більше посилюватиметься і в Україні, і в самому Північноатлантичному Альянсі.

Колись Джеймс Бернс сказав відому фразу: "Деякі люди надто сильно переймаються міркуваннями безпеки, не використовуючи шанси, що відкриваються. Вони бояться життя навіть більше, ніж смерті". Я не хотів би, щоб автори нової безпечної Європи були схожими на цих людей. Я хотів би, щоб Європу творили оптимісти, а не песимісти.

Євроатлантичні прагнення України — це той випадок, коли новий шанс несе в собі не небезпеку, а можливість зробити наш світ більш безпечним. Ми мусимо використати цей шанс.

Дякую за увагу.

Лорд Джордж РОБЕРТСОН,
Генеральний секретар НАТО

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Як вільна, суверенна держава, Україна сама несе відповідальність за визначення свого майбутнього курсу

Пані та панове!

Урочисто відзначають, як правило, десяти, двадцятип'яти та — для небагатьох щасливців — п'ятдесятирічні ювілеї. Здоровий глузд підказує, що до досягнення цих рубежів рідко є що відзначити, маючи на увазі здобутки, і важко будувати певні плани на майбутнє.

Звичайно, сьогоднішнє урочисте святкування 5-ї річниці підписання Хартії про особливе партнерство свідчить про насиченість і потенціал стосунків між НАТО та Україною.

Цього ранку ми провели засідання комісії НАТО-Україна, на якому послы НАТО, разом з міністром закордонних справ паном А.Зленком, оцінювали останні п'ять років співпраці між НАТО та Україною. Це вже другий візит до Києва Ради у повному складі, що свідчить про увагу країн НАТО до стосунків з Україною.

Ця зустріч дозволила нам оцінити наші досягнення — а їх чимало, в різних галузях. Та водночас, вона дала нам можливість звернути увагу на окремі перешкоди глибокої співпраці, що ще залишаються, та визначити нові перспективні сфери розвитку стратегічних відносин між НАТО та Україною. НАТО завжди підтримував стабільну, незалежну та демократичну Україну й робитиме це надалі.

Перед тим, як перейти до деяких із цих питань, дозвольте мені зазначити, що зустріч з паном міністром А.Зленком засвідчила те, що я вважаю одним з найбільших досягнень останніх п'яти років: НАТО та Україна створили форум для відкритого, прозорого діалогу, де про успіхи й очікування можна говорити однаково відверто.

Наш підсумок перших п'яти років особливого партнерства між НАТО та Україною — позитивний. Без сумніву, це відзначать і деякі послы НАТО, які сьогодні й завтра пойдуть до інших українських міст.

Візьміть, наприклад, воєнну та оборонну реформу. Завдяки успішній роботі Спільної робочої групи з оборонної реформи був досягнутий суттєвий прогрес у збільшенні прозорості оборонного

планування та бюджетного процесу в Україні та постановки її Збройних Сил під демократичний контроль. Значного успіху також досягнуто в забезпеченні сумісності українських ЗС із силами НАТО — це водночас є і наслідком, і передумовою подальшого розвитку співпраці між нашими військовими на Балканах.

Іншою сферою практичної співпраці є планування дій у надзвичайних ситуаціях цивільного характеру. Тут ми зосередилися на регіональній координації у відповідь на стихійні лиха. Експерти НАТО та України активно взаємодіяли на польових навчаннях, симпозиумах і семінарах. У рамках широкої програми наукової співпраці розглядалися такі питання, як вплив оборонної діяльності на довкілля та ліквідація наслідків чорнобильської катастрофи.

Коли п'ять років тому відносини НАТО з Україною лише набували форми, дехто сумнівався не лише в потенціалі цих відносин, а й у доцільності для НАТО ставити стосунки з Україною на перше місце. Чому, питали вони, НАТО має займатися модернізацією українських Збройних Сил? І якщо і є якась логіка в увазі НАТО до військових питань, то яке йому діло до здатності України реагувати на катастрофи?

Ми не дослухалися до цих голосів. Ми обрали співпрацю, а не байдужість. Ми знали, що розміри та геостратегічна роль України роблять її ключем до довгострокової стабільності в Європі. І ми були вражені тим, як сама Україна, за якихось кілька років, продемонструвала свою європейскість і довела, що вона є відповідальним міжнародним гравцем.

Список політичних досягнень України вражає. Вона успішно вирішила з Росією складне питання Чорноморського флоту. Вона приєдналася до Договору про нерозповсюдження. Вона шукала співпраці з ЄС і НАТО, взяла участь у миротворчих зусиллях міжнародної спільноти на Балканах. Нарешті, Україна продемонструвала, що політика поступової інтеграції до європейських структур і добрі стосунки з Росією не суперечать одне одному.

Тому НАТО завжди намагався допомогти Україні в пошуках майбутнього. Критичні голоси стихли. Стратегічну потребу співпраці НАТО з Україною стало просто неможливо ігнорувати.

Співпраця між НАТО та Україною є проявом фундаментальної істини: сьогодні безпека у євроатлантичному просторі вже не є грою з нульовою сумою, де виграш однієї сторони обов'язково означає програш іншої. Нові загрози безпеці після холодної війни вимагають тісної співпраці між партнерами. Альтернативи партнерству не існує.

Повені, епідемії, лиха не знають кордонів. Лише об'єднавши зусилля в попередженні та ліквідації їх наслідків, ми можемо гарантувати безпеку всіх громадян євроатлантичного регіону.

Те ж саме стосується і військової співпраці. Сьогодні наші зусилля в галузі військової взаємосумісності щодня винагороджуються успішною участю українських військових у наших операціях у Боснії та Косово. І хоча наша спільна мета забезпечення тривалого миру в цьому неспокійному регіоні ще не досягнута, ми суттєво наблизилися до неї.

Теракти у Сполучених Штатах 11 вересня лише підкреслили потребу в співпраці. Після 11 вересня ніхто ні в країнах НАТО, ні тут, в Україні, не може сумніватися, що нам загрожують спільні загрози, і ми маємо спільно протистояти їм, щоб разом їх усунути.

Україна реагувала на події 11 вересня так само швидко, як і союзники по НАТО. Вона продемонструвала усвідомлення загрози, яку тероризм становить для нашої спільної безпеки, розуміння, що ця загроза вимагає спільної відповіді, і готовність співпрацювати з НАТО та всією міжнародною спільнотою у боротьбі з цим лихом.

Україна довела свою рішучість, коли стала першою країною-партнером НАТО, яка висловила підтримку застосуванню Статті V Північно-атлантичного договору, і без затримки надала свій повітряний простір літакам НАТО, що брали участь в операції ВПС в Афганістані.

Наступне використання українських літаків для перевезення в Афганістані союзних військ продемонструвало не лише готовність України зробити реальний внесок до боротьби з тероризмом, а й зростаючу впевненість НАТО в надійності України як партнера. (А сьогодні послі НАТО та Україна підписали Меморандум про забезпечення в країні перебування, відкривши тим самим шлях для ще глибшої військової та оборонної співпраці).

Все це вказує на наявність міцної основи для взаєморозуміння та практичної співпраці між нами в розвитку відносин між НАТО та Україною. Рівень практичної співпраці між НАТО та Україною є вищим, ніж з більшістю інших партнерів, включаючи Росію. Але коли я згадував про сьогоднішнє засідання Комісії НАТО-Україна, то я мав на увазі не лише вітання, але й очікування.

Дійсно, якщо зазирнути в майбутнє у контексті минулих п'яти років, то мені здається, що для досягнення глибшої співпраці між НАТО та Україною необхідно насамперед розглянути певні критичні питання.

Навіть після п'яти успішних років, ще багато належить зробити. Наприклад, для повного використання потенціалу нашої співпраці в усіх галузях слід чітко розуміти важливість виконання програм — як на найвищому політичному та військовому рівнях в Україні, так і на робочому рівні. Це вимагає нових підходів до управління. Але насамперед, люди на всіх рівнях цивільної і військової бюрократії в Україні повинні бути відповідальними, сприймати програми співпраці як власну справу й робити те, що потрібно їх країні.

Ясно також, що реформування сфери безпеки має залишатись одним із ключових елементів політичної та економічної реформи в Україні. Завеликі та нерационально побудовані збройні сили часів холодної війни, особливо після 11 вересня, просто проїдають гроші. Вони не лише не виконують військових завдань, що на них покладаються. Вони є тягарем для економіки — отже, гальмують реформи в інших сферах.

Як колишній міністр оборони, я добре розумію, що реформування сфери безпеки призводить до болючих наслідків — військові втрачають роботу, закриваються військові бази, необхідно ліквідувати зайву військову техніку. НАТО підготував ряд проектів, які могли б пом'якшити негативні наслідки для України. Ми організуємо курси для звільнених військових. Ми також допомагаємо українським властям у вирішенні проблеми закриття військових баз та в національній програмі конверсії. Ми підтримуємо програму знищення півмільйона протипіхотних мін.

НАТО готовий і надалі допомагати Україні в цьому і багатьох інших проектах. Але я хотів би підкреслити, що така підтримка передбачає намагання всіх зацікавлених осіб в Україні здійснювати реформи та доводити їх до кінця. Якщо Україна не ставитиметься до тривалих реформ серйозно, то зусилля НАТО будуть лише тратою часу, енергії та коштів, яких і так не вистачає, і які потрібні всім.

Пані та панове!

Протягом останніх п'яти років Україна демонструвала прагнення повністю інтегруватися до євроатлантичної спільноти. НАТО вітає ці прагнення й підтримував реформи, необхідні для їх здійснення.

Як наслідок, стосунки НАТО з Україною за останні п'ять років суттєво просунулися вперед. Наша співпраця перейшла від високих декларацій до відвертого, хоч іноді й непростого діалогу. Тут немає нічого дивного. Навпаки, це ознака зрілих і конструктивних стосунків.

Союзники по НАТО воліли б бачити подальший розвиток відносин між НАТО та Україною, у т.ч. — у формі активних консультацій та тіснішої співпраці в політичних, економічних та оборонних питаннях. Над цим ми зараз працюємо в Брюсселі разом із нашими українськими колегами.

Важливе значення для цієї діяльності матиме запланована на листопад зустріч глав держав та урядів у Празі. Ми вважаємо, що празька зустріч дасть НАТО та Україні можливість вивести наші стосунки на якісно новий рівень, підтвердивши відданість нашим зобов'язанням.

Пані та панове!

Президент Л.Кучма нещодавно заявив, що Україна готова піти в стосунках з НАТО настільки далеко, наскільки готовий для цього НАТО. Я відповідаю на це, що НАТО готовий піти в стосунках з Україною настільки далеко, наскільки Україна готова здійснити потрібні структурні зміни та реформи для наближення до НАТО. Бажання прагнути членства в НАТО є закономірним. Проте, це тривалий процес, який вимагає рішучості, відповідальності та тяжкої праці від усіх сторін, але насамперед — від України.

Союзники по НАТО допоможуть і порадять Україні в її тривалих зусиллях наближення до Альянсу, співпрацюючи як у рамках Хартії, так і на двосторонньому рівні. Проте, головна проблема залишається в самій Україні. Як вільна, суверенна держава та відповідальний міжнародний гравець, Україна насамперед сама несе відповідальність за визначення свого майбутнього курсу.

Відповідальність — це, мабуть, найважчий тягар свободи. Але я сподіваюся, що плоди співпраці між НАТО та Україною доведуть, що відповідальність також є найбільшим даром свободи.

Дякую за увагу.

Сергій ПИРОЖКОВ,
заступник Секретаря Ради
національної безпеки і оборони України

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Нова ситуація вимагає нового мислення

Сьогодні, в 5-у річницю Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО, коли відбулося чергове засідання Комісії Україна-НАТО на рівні послів, є чудова нагода проаналізувати наші здобутки та накреслити перспективи співробітництва в контексті нових реалій у міжнародних відносинах і безпеці.

Упродовж останніх 10 років відбуваються фундаментальні зміни у сфері загальноєвропейської політики безпеки: НАТО послідовно адаптується до нових міжнародних реалій, здійснюється розширення Альянсу на Схід.

Новими членами Організації Північно-атлантичного договору стали колишні члени Організації Варшавського договору — Польща, Угорщина, Чехія, ще принаймні дев'ять європейських країн готуються до вступу до цієї євроатлантичної структури.

Це є період, коли виникає оновлена, більш інтегрована Європа, створюється спільна система євроатлантичної безпеки, в якій трансформований НАТО відіграватиме провідну роль, встановлюючи нові форми співпраці між країнами Євроатлантичного регіону.

Відносини між Україною і НАТО започатковані ще восени 1991р. З 1992р., коли відбувся перший візит Генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера до Києва, наші контакти стали постійними, що сприяло приєднанню України в 1994р. до Програми НАТО "Партнерство заради миру" (ПЗМ).

Співпраця досягла такого рівня, який дозволив 9 липня 1997р. укласти унікальний двосторонній документ — **Хартію про особливе партнерство між Україною і Організацією Північноатлантичного договору**.

Її підписання в Мадриді стало новим етапом у наступному розвитку взаємин України з країнами НАТО. Важливо, що Хартія відзначила ключову роль, яку має відігравати незалежна, демократична

Україна для безпеки та стабільності в Європі в цілому, а також **встановила нерозривний зв'язок безпеки України з безпекою всіх європейських держав**. Вона практично сприяла більш активній участі України в євроатлантичних структурах безпеки.

Особливе партнерство України з НАТО зміцнило гарантії незалежності та територіальної цілісності нашої держави, непорушності її кордонів, значно підвищило рівень взаємної довіри і співробітництва в євроатлантичному безпековому просторі.

Мадридська Хартія була не лише декларацією НАТО та України про спільне бачення майбутньої архітектури євроатлантичної безпеки та ролі двосторонніх відносин у її побудові, але й стала **певним рамковим документом**, який визначив напрями та шляхи практичної співпраці, спрямованої на збільшення спільного внеску України й НАТО в побудову неподільного загальноєвропейського безпекового простору.

Саме з цією метою Хартією була закладена практична основа співробітництва у вигляді таких механізмів, як Комісія Україна-НАТО та консультації з Комітетами НАТО у форматі "19+1", спільні робочі групи, візити високого рівня та обмін експертами, кризовий консультативний механізм для випадків, коли Україна вбачатиме пряму загрозу територіальній цілісності, незалежності чи національній безпеці.

Все це було чи не найважливішим здобутком для України, яка на той час проходила складний шлях ствердження себе як незалежної, суверенної європейської держави.

Створені механізми розвитку двосторонньої співпраці дозволили перевести в практичну площину процес реформування оборонної сфери в Україні, сприяли розбудові професійних Збройних Сил, ініціювали процес встановлення демократичного контролю, відкритості у формуванні військового бюджету.

Співпраця Україна-НАТО має також непересічне значення для **регіональної безпеки** і з огляду на конструктивну миротворчу роль, яку Україна відіграє у врегулюванні конфліктів. Для НАТО розвиток партнерства з Україною, у першу чергу, означає зміцнення безпеки та стабільності в Центральній Європі, оскільки в Україні Альянс вбачає надійного, передбачуваного та стабільного партнера.

Україна має вагомий економічний, науковий і військово-технічний потенціал. Розвинута військова інфраструктура нашої держави становить значний практичний інтерес для Альянсу, зокрема для відпрацювання спільних з Україною заходів у сфері миротворчої діяльності, пошуково-рятувальних і гуманітарних операцій.

Яворівський полігон був офіційно визначений Навчальним центром Програми “Партнерство заради миру”, а полігон Широкий Лан Південного оперативного командування Збройних Сил України успішно використовується державами-членами НАТО для відпрацювання елементів бойової підготовки, в т.ч. миротворчих операцій.

Дуже важливо, що наше співробітництво сприяє активній участі України в процесах побудови **нової європейської системи безпеки**. Участь українських миротворців у багатонаціональних миротворчих контингентах *IFOR*, *SFOR*, *KFOR* та участь у спільних військових навчаннях ПЗМ сприяють підвищенню обороноздатності та боєготовності Збройних Сил України.

Важливо, що саме держави-члени НАТО надають суттєву фінансову допомогу та тилове забезпечення українським миротворчим підрозділам, які виконують свою місію у Косово.

До речі, саме в Косово успішно діє українсько-польський батальйон, який вже став важливим елементом регіональної безпеки, а також дав можливість отримати унікальний для нашого регіону досвід, який застосовується в рамках Українсько-угорсько-румунсько-словацького інженерного батальйону “Тиса”, *BLACKSEAFOR* тощо.

Крім спільного вирішення суто оборонних питань, НАТО надає суттєву допомогу Україні в розробці **законодавчої бази**, сприяє адаптації військовослужбовців, звільнених у запас, підтримує діяльність неурядових дослідницьких організацій, українських вчених, надає інформаційну й технічну підтримку тощо. Значні перспективи має співробітництво з НАТО у сфері ліквідації наслідків природних і техногенних катастроф, надлишкових і застарілих боєприпасів.

Вагомим внеском у зміцнення атмосфери довіри та порозуміння в регіоні стала наша спільна діяльність у Раді євроатлантичного партнерства. Саме завдяки продуктивному співробітництву з НАТО, крім безпекових здобутків, Україна отримала ще один важливий результат — особливі стосунки з НАТО дають могутній поштовх наближенню нашої держави до ЄС.

Формування Спільної європейської політики безпеки і оборони дає Україні додаткову можливість використати партнерські відносини з НАТО для

участі в побудові **нової системи європейської безпеки**. Україна має чи не найбільшу програму співробітництва з НАТО серед 27 країн-партнерів. Це 23 напрями співробітництва, з яких лише чотири належать до воєнної сфери, інші — до цивільної.

Але за п'ять років після підписання Хартії про особливе партнерство змінився світ, змінилася Європа, змінюються і НАТО, і Україна. Сьогодні очевидним є те, що НАТО поступово перетворюється на систему колективної безпеки, яка в майбутньому, можливо, створить ядро ко-оперативної безпеки загальноєвропейського зразка.

Празький самміт НАТО, який має прийняти історичні рішення стосовно майбутнього Північноатлантичного альянсу, дасть йому додаткові можливості відігравати ключову роль у зміцненні євроатлантичної безпеки.

Після 11 вересня 2001р. відбулися фундаментальні зміни у сфері міжнародної безпеки. Нові загрози та виклики сьогодні мають зовсім інший характер і масштаб, ніж у недавньому минулому, а поточна реакція на них виявляється дедалі менш адекватною. Воєнні засоби, створені для протидії небезпеці наприкінці минулого тисячоліття, вже не є достатньою мірою придатними для подолання викликів і загроз у майбутньому. Але, поряд із запровадженням спеціальних технологій, нова ситуація вимагає нового мислення.

Новий підхід зумовлюється, перш за все, тим, що тероризм — це лише один із багатьох нетрадиційних викликів безпеці. До них належать етнічні та релігійні конфлікти, наркоторгівля, нелегальна міграція, екологічні проблеми, корупція, відмивання грошей, організована злочинність, злочинність в інформаційній сфері тощо. Такі загрози, за яких часто зливаються конфлікти та злочинність, не визнають кордонів.

На фоні змін у системі міжнародних відносин, для України було б нелогічним і надалі обмежувати свій внесок у зміцнення європейської безпеки та роль відносин з НАТО лише межами особливого партнерства, дотримуватися позаблокового чи нейтрального статусу.

Відносини між НАТО та Україною вимагають таких змін, які б найбільшою мірою відповідали ідеям і завданням, закладеним у Хартії про особливе партнерство в 1997р. Але життя вимагає її доповнення більш глибокими та ефективними формами співробітництва.

Не менш важливою складовою еволюції відносин з НАТО став сприятливий розвиток внутрішніх процесів в Україні. Парламентські вибори показали, що Україна рухається шляхом демократії і громадянського суспільства. Це є очевидною ознакою незворотного наближення до європейського співтовариства, демократичних цінностей і стабільного розвитку.

23 травня 2002р. на засіданні Ради національної безпеки і оборони під головуванням Президента України Л.Кучми було прийняте рішення стосовно нової стратегії взаємин України з НАТО — з метою набуття у майбутньому повноправного членства в Альянсі. Це рішення продиктоване часом та об'єктивними обставинами, що склалися в міжнародному та внутрішньому розвитку України.

Разом з тим, ми усвідомлюємо, що це **довготривалий проект**. Його межі залежатимуть від того, наскільки швидко ми будемо рухатися до набуття загальних стандартів у політичній, оборонній, економічній і правовій сферах. Необхідно здійснити ще велику роботу з підготовки українського суспільства до таких інтеграційних євроатлантичних процесів.

Зараз, за даними соціологічних опитувань, уже майже 40% населення України підтримують

інтеграцію України до євроатлантичних структур, що свідчить про значний рівень довіри, порівняно навіть з минулим роком.

Рішення РНБО України від 23 травня 2002р. є логічним продовженням курсу нашої держави на євроатлантичну інтеграцію у контексті існуючого рівня особливого партнерства з НАТО. В Європі відбувається створення загальноєвропейської системи колективної безпеки, і Україна має посісти в ній вагомe місце.

Зі свого боку, Україна активно співпрацює з НАТО у напрямі поглиблення відносин та розширення своєї участі в заходах зі зміцнення стабільності в Європі та світі. ■

Анатолій ГРИЦЕНКО,
президент Центру Разумкова

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Мати світло в кінці тунелю

Сьогодні світ живе в нових умовах. За окремими ознаками, це якісно нові умови. Вони зумовлені тим, що ті загрози, про які експерти дуже багато говорили, на жаль, почали діяти. Ми побачили лише окремі прояви цих загроз, особливо виразно — 11 вересня 2001р. Як не страшно це звучить, але це — не найгірший прояв загроз. Наслідки могли бути значно більш тяжкими, якби, наприклад, терористи, які атакували будівлі, взяли з собою ще якісь біологічні реактиви, агенти, віруси і таке інше. Ми б мали не тисячі, а мільйони жертв. І навчання, які проводила та сама країна, що стала об'єктом атаки, показали, що навіть вона, найбагатша держава світу — США — неспроможна локалізувати біологічну атаку. Значить, її неспроможна локалізувати ні Україна, ні Люксембург, ні Польща, ні Бельгія, ні будь-який інший член НАТО. Потрібні спільні зусилля, причому не на завершальному етапі, коли загроза вже реалізується, а на ранніх етапах, саме тоді, коли можна їй запобігти шляхом спільних дій. Експертні оцінки свідчать, що запобігання загрозі коштує, принаймні, вдесьтеро дешевше, ніж локалізація після того, як трапилося нещастя.

Ми ще не бачили дії інших загроз, про які постійно нагадують експерти. Про можливість нанесення з будь-якого Інтернет-кафе нищівного удару по кредитно-фінансовій і банківській системах, системі управління повітряним рухом, по енергетичних системах тощо. Ми думаємо, що це щось із сфери фантастики. Це не так. Це вже реальність. Це вже реальні новітні технології.

Виникає питання: чи можна бути нейтральним, позаблоковим на фоні таких загроз? Наша відповідь — ні, не можна. Це вже не ті класичні загрози широкомасштабної військової агресії, коли загроза розпочинається з перетином кордону військовими підрозділами. Це принципово інша ситуація. І тут потрібні зусилля всіх держав, як на етапі попередження, так і на етапі локалізації загроз.

Не змогли б Сполучені Штати одноосібно ввійти до Афганістану. Для цього їм потрібно було співпрацювати не лише з Альянсом, не лише з

членами НАТО, але й мати свої бази в Узбекистані, мати домовленості з Росією і цілим рядом інших держав, включаючи Україну. Отже, розуміння необхідності спільних зусиль уже є. У свідомості тих людей, які вирішують ці питання, і, я вважаю, у присутніх, за цим “круглим столом”. Саме на такому фоні відбувається наша розмова про поглиблення співпраці з НАТО.

Ми пройшли п'ять довгих років співпраці в рамках Хартії. Але ми пройшли і вісім, ще довгих років, у рамках Програми “Партнерство заради миру”. Ми були першими з країн СНД, хто підписав таку угоду в 1994р. Наш аналіз показує, що, незалежно від внутрішніх політичних негараздів нашої країни, саме співпраця з НАТО була найбільш стійким, стабільним “островом” нашої міжнародної співпраці. Ми витримали цей іспит і показали, що можемо плідно працювати. Що далі?

23 травня 2002р. відбулося засідання Ради національної безпеки і оборони (РНБО) України. Ми представляємо неурядову організацію, і можемо дозволити собі, скажімо так, принаймні у м'якій формі, критику наших державних структур. Ми вважаємо, що ненормальною є ситуація, коли дотепер, через півтора місяці після засідання Ради, у нас немає рішення, про яке всі говорять. Ми не бачили рішення РНБО України, листа, якого Президент Кучма надіслав Генеральному секретареві НАТО Лорду Робертсону. Ми здогадуємося, що там було, але ми б хотіли чітко бачити, що наша держава розуміє, що треба у цьому рішенні записати кінцеву мету — вступ до НАТО. Ми сподіваємося, що так буде. Лише тоді можна наші заявки, наші наміри сприймати серйозно й очікувати на серйозне сприйняття з боку партнерів по НАТО.

Чи є підґрунтя для того, щоб Україна зараз ставила питання про вступ до НАТО? На наш погляд, є. **По-перше**, як я вже сказав, є досвід плідної тривалої співпраці, що витримала іспит часом, попри будь-які складнощі. **По-друге**, є відповідні внутрішні законодавчі засади. Наша Конституція не містить будь-яких обмежень стосовно вступу України до воєнного блоку — хоч іноді в засобах масової інформації можна зустріти

протилежні твердження. Немає в Конституції жодного слова, яке б забороняло нам це, або яке б визначало статус України як позаблоковий. Натомість, четвертий розділ Концепції національної безпеки України передбачає можливість приєднання або утворення організацій саме такого типу, включаючи воєнні. Єдиний документ, чинний дотепер, у якому міститься положення про позаблоковий статус, — це Воєнна доктрина України 1993р. Думаю, немає жодної людини, яка б сказала, що цей документ відповідає сучасним реаліям. Він вважається застарілим, і проект нового документа вже розроблений, він вже пройшов етапи обговорення і в виконавчих структурах, і законодавців, і незалежних експертів, і лежить на столі. Я думаю, що він буде схвалений Верховною Радою, можливо, навіть восени. Отже, законодавство не забороняє нам вступати до воєнного блоку.

Друге питання, дуже важливе: як громадяни України ставляться до вступу до Альянсу? Хочу привернути увагу присутніх до матеріалів соціологічного дослідження Центру Разумкова, проведеного в червні 2002р. На питання “Якби наступної неділі відбувся референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?” 32% респондентів відповіли, що вони підтримали б вступ до НАТО. Як читати цю цифру? Читають її по-різному. Ті політичні сили, або ті засоби масової інформації, які відбивають або підтримують переважну думку, що Україна все-таки має йти до євразійського простору, до Ташкентського договору, кажуть, що лише третина підтримує вступ, що начебто мало. Інші експерти, які займають проратовську позицію, кажуть: це дуже висока цифра, порівняно з тим, що ми мали раніше.

Я сказав би так: це дійсно висока цифра, якщо врахувати, що Уряд не проводив серйозної інформаційної кампанії з популяризації ідеї приєднання до НАТО. Якщо врахувати, що 40% людей взагалі не мають достатньої інформації про НАТО, і якщо врахувати, що ще рік-півтора тому недовіра до НАТО була дуже високою — на фоні Косовської кампанії і особливо позиції Росії, то це дійсно дуже висока стартова цифра. Думаю, ви пам’ятаєте, як на нинішні рівні підтримки НАТО виходили інші держави, що зараз є його членами, особливо Угорщина. Там ситуація була не кращою.

Тобто — громадська думка формується. Якщо її формувати, дійсно базуючись на реальних здобутках співпраці з НАТО, причому в усіх сферах, не обмежуючись воєнною, то в нас немає сумнівів у тому, що громадяни будуть підтримувати інтеграцію України до НАТО ще до вступу.

Другий аспект — Верховна Рада. Парламент, за статтею 85 Конституції України, визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики. Нинішній документ, ухвалений в липні 1993р., в принципі, передбачає інтеграцію України до євроатлантичних структур. Ті проекти, що зараз напрацьовуються силами, які складають більшість депутатського корпусу, свідчать про те, що Верховна Рада налаштована, скажімо так, на підтримку курсу на вступ до НАТО. Наш Центр проводив у лютому 2002р. аналіз виборчих платформ політичних партій, які йшли на вибори та які зараз представлені в

Парламенті. Висновок такий: зараз фактично діє, по суті, конституційна більшість депутатів, які підтримали б рішення про вступ України до НАТО. Проти виступили б фракції Комуністичної партії України і, з певними застереженнями, — Соціалістичної партії України. Решта партій підтримують вступ до НАТО. Отже, в Парламенті склалися нормальні передумови для прийняття та реалізації відповідного рішення.

Водночас, дії виконавчої влади (зокрема, рішення РНБО України), свідчать про те, що все-таки курс обраний. Наші військові, мабуть, раніше від інших зрозуміли, що без вирішення питання “ми в НАТО, чи не в НАТО”, ми не будемо спроможні реформувати нашу армію і будувати систему безпеки загалом — оскільки від того, чи ми є частиною НАТО, чи самі по собі, залежать вихідні засади воєнної і військово-технічної політики.

Або ми орієнтуємо армію на позаблоковий статус України та, відповідно, на виконання всього спектру функцій, які вона повинна виконувати як армія незалежної позаблокової держави — і закупівля техніки, і військово-технічна політика, і відповідна чисельність збройних сил, і щільність розташування військ і таке інше. Або ми є частиною Альянсу, в якому виконуємо обмежений перелік функцій, що обумовлює інший підхід і до закупівки озброєнь, і до рівня боеготовності, і до сумісності підготовки тощо.

Ми зараз сидимо на двох стільцях. Треба зайняти якийсь один, інакше всі проблеми воєнної реформи будуть зведені до окремих змін у системі підготовки військ, можливо, певного обмеженого уніфікування. Але серйозних політичних рішень ми не прийнемо.

Інші аспекти проблеми євроатлантичної інтеграції — критерії, стандарти членства в НАТО. Наскільки Україна їм відповідає? За результатами соціологічного опитування, близько 20% громадян вважають, що Україна вже зараз їм відповідає. Ще близько третини — думають, що на ці стандарти ми вийдемо десь через три-п’ять років. Ці оцінки треба сприйняти з почуттям гумору, тому що люди не знайомі з документами стосовно критеріїв вступу, підготовленими НАТО ще в 1995р. Це інтуїтивні оцінки. Але нам здається, що так само, з почуттям гумору, ми маємо сприймати й певні формалізовані критерії, які зараз є на столі в штаб-квартирі НАТО.

Оскільки, якщо подивитися відкритими очима, то побачимо, що, **по-перше**, не всі нинішні члени НАТО задовольняють цим критеріям, принаймні, стосовно цивільного контролю над збройними силами (наприклад, Туреччина). **По-друге**, далеко не всі країни-кандидати задовольняють цим критеріям. Тобто це вже політичні рішення.

Хотів би, щоб ми, українці, чесно подивилися на себе і зрозуміли, що не військові аспекти нашої готовності до вступу в НАТО будуть визначальними — не питання воєнної реформи, цивільного контролю, сумісності стандартів. Є країни НАТО, які взагалі не мають армії — Ісландія, Люксембург. Для ряду країн-кандидатів на членство — наприклад, Македонія, країни Балтії, — що мають символічні армії, відповідно, символічний цивільний контроль — таке питання принципово не стоїть. Україні у військових аспектах зараз є багато чого запропонувати. І в плані воєнних можливостей, і в плані досвіду участі в миротворчій діяльності і

таке інше. У нас немає коштів, щоб послати свої миротворчі контингенти до місця конфліктів, на це ми просимо кошти. Але й інші члени НАТО — Польща або Чехія — теж мають обмежені можливості в пропозиції мобільних складових (або це медична рота, як у Чехії, або батальйон спецназу, як у Польщі).

Якщо ми чесно оцінюємо можливість вступу до НАТО, то повинні зрозуміти, що країна, яка проводить вибори, референдуми *так*, як ми їх провели, країна, в якій корупція на *такому* рівні, як у нас, не може бути членом НАТО. Тобто економічні, політичні та соціальні аспекти будуть більш важливими. Можна заперечити — дійсно, є корупція в Італії, є тіньовий сектор в Іспанії і таке інше. Це так. Але, на наш погляд, тут важливі три моменти. **По-перше**, масштаби, **по-друге**, тенденція зниження цих негативних показників, **по-третє**, мотивація влади та її готовність показати, що вона діє в цьому напрямі. Ці три складові будуть, на наш погляд, ознакою того, що ми серйозно маємо намір приєднатися і до цінностей НАТО і, відповідно, до їх захисту разом з Альянсом.

Підсумовуючи, я сказав би так: на наш погляд, Україна могла б, з урахуванням того, що було сказано, вже в Празі покласти на стіл НАТО заявку про вступ. І ми б розраховували, що НАТО сприйме її серйозно і, принаймні, скаже, що Альянс не виключає майбутнього членства України в цій організації. Тоді наші експерти, політики розпочнуть планову роботу з формування того самого MAP (*Membership Action Plan*), конкретних часових рамок тощо. Ми розуміємо, що вступ України до НАТО відбудеться не завтра. Це буде через кілька, можливо, через багато років. Але нам важливо мати світло в кінці цього тунелю і рухатися до нього. ■

Борис ТАРАСЮК,
голова Комітету
Верховної Ради України
з питань Європейської інтеграції

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Досягнення відповідності критеріям вступу до НАТО потрібне, перш за все, нам

Динаміка розвитку відносин Україна-НАТО протягом усього періоду незалежності була досить нерівномірною. Оскільки мені довелося бути причетним до розвитку цих відносин від самого початку до 2000р., хотів би поділитися підсумками їх аналізу в дусі відвертості і критичності.

Перші контакти між Україною і НАТО мали місце ще восени 1991р., а вже на початку 1992р. Україна стала членом Ради північноатлантичного співробітництва. Політико-правова база відносин Україна-НАТО була закладена ще в 1991р. в “Основних напрямках зовнішньої політики України”, прийнятих Постановою Верховної Ради України 2 липня 1993р. Саме в цьому документі, чинному донині, записане положення про те, що **“Безпосереднє та повне членство України [у загальноєвропейській структурі безпеки] створюватиме необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки”**. Логічним підсумком цього є положення про те, що “проголошений Україною свого часу намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабної участі у загально-європейській структурі безпеки”.

Наведеними вище положеннями і керувалися причетні до розвитку відносин України з Альянсом протягом 1990-х років. Основними віхами розвитку стало наступне:

- ❖ підписання Україною — першою з нових незалежних держав — Рамкового документу НАТО “Партнерство заради миру” 8 лютого 1994р.;
- ❖ заснування Центру інформації та документації НАТО в Україні 7 травня 1997р.;
- ❖ підписання лідерами країн-членів НАТО та України Хартії про особливе партнерство 9 липня 1997р.

В цілому, Україна проводила чітку зовнішньополітичну стратегію на євроатлантичну інтеграцію. Україна брала участь у миротворчих операціях під егідою НАТО в Боснії і Герцеговині (з 1995р.) та в Косово (з 1999р.). Загалом, політика України тоді

була спрямована на інтеграцію України до європейських і євроатлантичних структур, тобто до ЄС і НАТО.

Логічним підсумком таких динамічних відносин Україна-НАТО протягом першої половини 1990-х років мало б стати офіційне рішення керівництва України про вступ до НАТО наприкінці 1990-х років і подача офіційної заявки на вступ. На жаль, на той час у Києві більше прислуховувалися до вказівок Кремля. Лише цим пояснюється перехід влітку 2000р. від курсу на “євроатлантичну інтеграцію” до “євроатлантичного співробітництва” або “євроатлантичного партнерства”. Це була не проста заміна слів — це була зміна зовнішньополітичного курсу.

Події 11 вересня 2001р. різко змінили ситуацію у світі. Ті країни, що діяли в антитерористичній кампанії активно — здобули дивіденди; ті, що вирішили перечекати — залишилися на узбіччі. Оголошення НАТО про застосування статті V Вашингтонського договору не мало свого логічного продовження. НАТО як організація не взяв участі в санкціонованій Радою Безпеки ООН операції в Афганістані. Майже непомітною в афганській кампанії була роль переважної більшості країн Альянсу.

Саме в такій ситуації у багатьох країн світу з’явився шанс долучитися до активних зусиль по боротьбі проти міжнародного тероризму. Цим шансом сповна скористалася Росія, на відміну від України. Хоча наша держава ініціювала низку активних дипломатичних кроків, спрямованих на засудження тероризму, вступила в антитерористичну коаліцію, надавши повітряний простір для польоту літаків США. Проте, цього було недостатньо як для “особливого партнера НАТО”, так і для “стратегічного партнера США”.

Відповідними позиціям країн були й отримані ними дивіденди. Що до відносин з НАТО, то після самміту НАТО в Рейк’явіку 14-15 травня 2002р. Росія отримала угоду про створення нової Ради Росія-НАТО (за таким бажанням для Росії принципом “двадцятки”), а Україна — лише

запрошення на Празький самміт НАТО. Це й не дивно, адже в активі України на атлантичному напрямі було лише несміливе повернення на початку 2002р. до формули “євроатлантична інтеграція”, яку вже стали забувати в Києві. Що ж до поглиблення стосунків НАТО-Росія, то тут не повинно бути “ревнощів”, оскільки ми маємо бути зацікавленими в конструктивних і передбачуваних стосунках між ними, що створює сприятливу атмосферу й для наших стосунків з НАТО. Проте, фактом є те, що Україна втратила свою лідируючу роль у розвитку стосунків з НАТО, — якщо порівнювати ці дві пари стосунків.

Нові можливості для активізації наших відносин виникли після оголошення 23 травня 2002р. рішення РНБО України про підготовку нової стратегії відносин з НАТО, кінцевою метою якої має стати повноправне членство України в Альянсі. Хотілося б вірити, що в країн-членів Альянсу вистачить стратегічного бачення для позитивної відповіді на цю заяву, а виконавчій владі України — послідовності щодо подачі офіційної заявки.

Так, в Україні має бути здійснена колосальна робота для досягнення відповідності критеріям вступу до НАТО. Але ця робота потрібна, перш за все, нам. Хіба турботою лише НАТО має бути реформа Збройних Сил України, створення на їх основі беззататних сучасних ЗС з цивільним контролем? Дійсно, Україна має пройти певні етапи до членства в Альянсі, але починати рухатися цими етапами потрібно було ще вчора, а в черговий раз затримуватися сьогодні є просто неприпустимим.

Що ж до необхідності консолідації політичних сил, то нинішній український Парламент є найбільш про-євроатлантичним за всю історію незалежності України, і відповідні парламентські процедури не становитимуть проблеми для виконавчої влади. Аналіз програм шести політичних сил, що пройшли до Верховної Ради України, свідчить, що чотири з них у принципі підтримували членство України в НАТО. Варто нагадати, що Парламент минулого скликання зайняв досить активну позицію стосовно розвитку відносин з Альянсом. Свідченням цього стало створення у Верховній Раді депутатської групи “Україна-НАТО: за співробітництво, порозуміння і глобальну безпеку”. Важливим заходом у розвитку міжпарламентських зв’язків стало спільне засідання в листопаді 2001р. Верховної Ради України та комітетів Парламентської асамблеї НАТО з політичних питань, оборони та безпеки, науки та технологій.

В цілому, можна сподіватися, що у виконавчої влади не буде проблем з розглядом у Верховній Раді пропозицій про розвиток стосунків із НАТО. Лише вчора (8 липня 2002р.) на своєму засіданні парламентський Комітет з питань Європейської інтеграції одностайно рекомендував Верховній Раді ратифікувати підписаний з НАТО ще в 1995р. документ “Про обмін таємною інформацією”.

Що до консолідації громадської думки, то підтримка відносин з НАТО зростає буквально щомісяця. Якщо, наприклад, у лютому 2002р., за результатами соціологічного опитування Центру Разумкова, за приєднання України до НАТО виступали 14,4% українців, то в квітні — вже 15,3% громадян вважали, що Україні треба вступити до НАТО.

А якщо до цих цифр додати відсоток тих, хто вважає, що можливість членства в НАТО не повинна відкидатись, але це питання майбутнього (таких у лютому було 36,3%), то частка прихильників НАТО в Україні перевищуватиме 50% (у лютому — 50,7%).

Багато у відносинах Україна-НАТО залежатиме не лише від України, а й від самого Альянсу. Він має якомога більш позитивно відгукнутися на намір України вступити до НАТО. Позиція НАТО в цьому питанні в жодному разі не повинна стати подібною до позиції ЄС у питанні вступу України до ЄС — ні “так”, ні “ні”.

Якщо ж НАТО повторить у своїх стосунках з Україною позицію ЄС, то це стане черговим ударом по прихильниках європейського та євроатлантичного вибору в Україні, продемонструє відсутність стратегічного бачення з боку цих структур.

І тут я хотів би зазначити, що посилення на існування ідеї “До Європи разом з Росією” не витримує жодної критики, оскільки її представляють маргінальні політики, для яких їх бізнес з Росією є визначальним. Такий підхід був підданий нищівній критиці з боку самих росіян: “політична спекуляція”. Важко підібрати кращу характеристику. До того ж, цей підхід не підтримується ні виконавчою, ні законодавчою гілками влади.

Об’єктивно, за своїм потенціалом, розмірами, геостратегічним розташуванням, Україна належить до великих європейських держав. Її військовий потенціал, за умови успішного реформування, має всі підстави бути значно вагомішим надбанням для європейської колективної безпеки, ніж потенціал нових членів Альянсу та кандидатів на вступ, разом узятих. Об’єктивно, як член такої системи безпеки, Україна має всі підстави бути не споживачем, а однією з провідних і найвагоміших її виробників.

Однак, чіткі перспективи членства України в Альянсі можуть окреслитися лише тоді, коли існуватимуть реальні кроки виконавчої влади у здійсненні євроатлантичного курсу. Кроки в цьому напрямі мають бути наступними.

❖ Послідовна робота з роз’яснення громадськості причин, переваг членства в НАТО (згідно з опитуваннями, проведеними в червні 2002р. Українським інститутом соціальних досліджень (УІСД), Центром “Соціальний моніторинг” спільно

з Інститутом соціальної і політичної психології (ІСПП), від 54% до 63% громадян України не знають про рішення рухатися до НАТО, прийняте РНБО України. Приблизно стільки ж — не знають про те, як саме Україна співробітничает з НАТО сьогодні. Кожен п'ятий-шостий громадянин взагалі не знають, що таке Північноатлантичний альянс. Від 45% (ІСПП) до 54% (УІСД) респондентів не можуть назвати жодного спільного заходу в форматі Україна-НАТО, приблизно третина — чули про військові навчання, стільки ж — про Програму “Партнерство заради миру”, і лише 6-13% знають про підписання Хартії про особливе партнерство.

- ❖ Прийняття указу Президента, який би затвердив рішення РНБО України (відповідно до статті 107 Конституції України).

- ❖ Розробка та прийняття Стратегії інтеграції України до НАТО.

- ❖ Приєднання до Плану підготовки до членства.

- ❖ Оформлення та подання офіційної заявки щодо членства в Альянсі.

- ❖ Послідовна робота з виконання критеріїв членства в Альянсі.

- ❖ Воєнна реформа, збільшення витрат на оборону, встановлення ефективного цивільного контролю над Збройними Силами України.

Лише комплекс усіх цих заходів, поєднаний зі здійсненням економічної і політичної реформ в Україні, дасть нашій державі цілком реальний шанс у найближчі кілька років стати повноправним членом Північноатлантичного альянсу.

Чи стане Україна кандидатом на вступ до НАТО, чи ні — в будь-якому разі, нові геополітичні умови вимагають більш активної участі України в зусиллях євроатлантичної спільноти в боротьбі проти міжнародного тероризму, відмивання брудних грошей, нелегальної міграції та поширення зброї масового ураження. ■

Дмитро ТАБАЧНИК,
голова Комітету Верховної Ради
України у закордонних справах

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Від риторичних констатацій до конкретних кроків назустріч

Тривалий час співробітництво між НАТО та Україною було надбанням винятково вищих урядових структур. І це свідчить про те, що ми від самого початку припустилися хиби в демократичному донесенні до суспільства, у відповідному інформаційному супроводженні цього процесу.

Я можу аргументувати це вбивчим, на мою думку, прикладом. 13 березня 1995р. у Брюсселі підписана Угода про безпеку між Урядом України та Організацією Північноатлантичного договору. Дуже важливий документ, що міг би надати динаміки співпраці між нашою країною та Альянсом. А запропонували його на ратифікацію у Верховній Раді через сім з половиною років! Рішення Кабінету Міністрів про необхідність подати цей документ до Верховної Ради ухвалене 4 липня 2002р. І таких прикладів чимало.

Зараз договірно-правова база відносин України з Альянсом складає майже півтора десятки документів. Ратифіковані лише два. Про що це говорить? Про те, що певний час ця співпраця була досить камерною річчю, якою займалася винятково група кваліфікованих експертів, керівники відповідних міністерств і відомств. Це не свідчило, на мою думку, про серйозність намірів нашої держави, і я погоджуюся з тим, про що говорили попередні доповідачі — політики та громадськість опинилися в певній розгубленості, коли отримали документи про рішення РНБО України.

На мій погляд, сьогодні у співпраці між Україною та Альянсом необхідно відійти від риторичних проєктів, риторичних розмов і перейти до проєктів дуже конкретних. Інакше ми будемо перебувати в стані риторики ще сім-вісім років.

Конкретизація процесу співробітництва має, на мій погляд, кілька напрямів. **Перший:** ми повинні провести інвентаризацію угод, укладених між Україною та Альянсом. Ті, що потребують парламентських процедур, мають бути проведені через Парламент. Це дасть нам ряд переваг.

Це буде ознайомлення достатньо широкого кола громадськості. До роботи буде залучений вищий законодавчий орган країни, а отже, угоди будуть переведені з розряду “речей у собі” до розряду публічних документів, до яких причетне не лише вузьке коло фахівців. Крім того, я не виключаю, що окремі документи будуть піддані певній корекції.

Другий напрям, на мою думку, полягає в інтенсифікації контактів по лінії Україна-НАТО. Необхідно чітко й відповідально формалізувати кроки, які ми можемо зробити зі свого боку та які готовий і бажає зробити Альянс назустріч Україні.

Третій напрям, дуже важливий — це повсякденна і серйозна інформаційна робота, яка могла б сьогодні прискорити позитивну еволюцію громадської думки стосовно співробітництва з Альянсом. Оскільки, якщо ми не зробимо кроків в інформаційному супроводженні співпраці та інтеграції України з НАТО, то будемо й надалі мати невизначену та суперечливу позицію суспільства, яке хоча й еволюціонує в напрямі більш сприятливого сприйняття цієї співпраці, але ставлення до євроатлантичного співробітництва лишається ще досить неоднозначним.

Під час зустрічі з делегацією НАТО у Верховній Раді не один доповідач з української сторони говорив про необхідність конкретизації взаємних вимог, про синхронізацію кроків назустріч, тобто, про необхідність відійти від риторики. На жаль, на найвищому рівні, у виступах і послів держав НАТО, і самого Генерального секретаря, ми, на мою думку, не почули відповідної конкретики. Лунала загальноприйнята риторика: Україна повинна зміцнювати демократичні інститути, сприяти ринковим реформам та ін. Ці всі заклинання ми чуємо майже десятиріччя поспіль. Я не хочу зробити закид у бік високих представників делегації Альянсу, але разом із тим, на сьогоднішній день такої конкретики, якої набуває інтеграція України до інших міжнародних організацій, з боку НАТО не сформульовано.

Для прикладу, можу порівняти вимоги СОТ і динаміку зближення України з цією організацією. Там все гранично ясно: створена Робоча група, ведеться підготовка проекту протоколу, визначені всі питання, на які має дати відповідь Україна для того, щоб набути повноцінного членства в СОТ. Думаю, більшість учасників конференції погодяться, що на сьогоднішній день, крім загальних положень, таких визначених стандартів між Україною та Альянсом немає. І тому мені здається, що занадто оптимістично фахівці і представники наукової громадськості оцінюють стан нашого співробітництва з НАТО. Поки що, на мою думку, воно знаходиться переважно в стані взаємних декларацій, меморандумів про підтримку тієї чи іншої позиції.

Під час згаданої зустрічі представників Верховної Ради з делегацією НАТО, знову-таки, розмова звелася до тієї формули, що НАТО готовий іти настільки швидко, наскільки швидко готова йти Україна. Україна, зі свого боку, констатує, що вона готова йти настільки швидко, наскільки швидко готовий іти НАТО. Так ми ніколи не виробимо прийнятної швидкості.

Ще одна теза, на яку я хотів би звернути увагу учасників конференції, — наша співпраця з НАТО не може мати лише один вимір — політичний. Це розуміють усі. Є ще дуже важливі виміри — соціальний та економічний. Є Програма реформування Збройних Сил, розрахована до 2010р. Однак, ми не маємо конкретної відповіді фахівців на питання: скільки коштуватиме інтеграція України до НАТО? Яка сума має бути закладена в бюджеті? Коли ми зможемо це зробити? Без цього вести мову про конкретизацію параметрів дуже складно.

І головне. В ході робочих зустрічей з представниками офісу Лорда Робертсона (Комітет Верховної Ради у закордонних справах проводив зустрічі з керівником Департаменту оборонного співробітництва, з рядом інших експертів), ми постійно ставимо питання про те, що інтеграція України до НАТО не може бути шляхом з одним напрямком руху, тобто ми повинні почути, на яку допомогу, на які зусилля з боку НАТО може розраховувати Україна.

Для того, щоб оцінити свої можливості і сказати, наскільки ми можемо вкластися в ті чи інші терміни, наскільки ми можемо виконати відповідні вимоги, нам знову-таки, як повітря, необхідна чітка програма з боку НАТО, яка б дозволила Україні обрахувати економічні параметри цієї співпраці. Я маю на увазі приведення до відповідних стандартів Збройних Сил, військової техніки та ін. Всі розуміють, що це надзвичайно дорогі заходи, на які Україна, на мою думку, за теперішнього стану розвитку економіки, неспроможна. Військове, військово-технічне співробітництво вимагатиме дуже великої кошторисної частини — і це завдання, над яким, на мою думку, мають зосередити зусилля провідні фахівці України.

Ми можемо прийняти ряд законодавчих актів, які б наблизили наше законодавство до європейських

стандартів. Це велика політична робота в пошуку компромісів, що не вимагає великої кошторисної частини.

І останнє. Ще один важливий напрям. На мою думку, ситуація у світі після 11 вересня 2001р. радикально змінилася. Ми, частина освіченої, фахової еліти України, на сьогоднішній день ще не донесли це до широкого загалу в нашій державі.

НАТО пройшов внутрішню еволюцію від винятково оборонного союзу західних країн, що протистояв блоку Варшавського договору, до універсального інструменту підтримання безпеки на європейському континенті, захисту всієї європейської спільноти від нових викликів часу, від міжнародного тероризму, надзвичайних ситуацій, інших проблем, що абсолютно однаково можуть позначитися на суспільстві і на західних кордонах та територіях Європи, і на східних. Це треба доносити до громадськості.

Така інформаційна робота і PR-кампанії, рекламування тих проектів НАТО, які не є суто військовими, можуть, на мою думку, надзвичайно позитивно сприяти прискоренню еволюції суспільства до розуміння нового формату НАТО та наповнення новим змістом процесу інтеграції України до НАТО. З точки зору позитивних надбань, — і політичних, і військових — донести це до суспільства дуже важливо.

Користуючись присутністю представників наукової громадськості, хочу сказати, що було б дуже важливим підготувати та ініціювати розгляд проблем співпраці України та НАТО, наповнення її конкретним змістом у більш широкому форматі парламентських слухань. Доцільно ініціювати проведення таких парламентських слухань у другій половині 2002р. (якщо Комітет з питань Європейської інтеграції підтримає цю ідею). Було б також доцільно провести інвентаризацію угод і, можливо, їх ратифікацію. Парламентські слухання були б дуже корисними і могли б нам допомогти вийти з риторики та взаємної констатації однакової швидкості, про яку не знає ніхто. Без конкретизації співробітництва, без визначення формату інтеграції України до НАТО буде й надалі залишатися ареною зусиль досить вузького кола фахівців та експертів. ■

Василь ЛУЦЬКО,
державний секретар
Міністерства України з питань
надзвичайних ситуацій та у справах
захисту населення від наслідків
Чорнобильської катастрофи

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Катастрофи не знають кордонів

Ця істина повною мірою стосується катастроф природного й техногенного характеру, оскільки останнім часом їх наслідки прямо або опосередковано завдають збитків не лише країнам, де катастрофи сталися, та їх найближчим сусідам, але й країнам, розташованим на, здавалося б, безпечній відстані.

Якщо одна біда приходить до тебе й до твого сусіда, то саме життя підказує, що долати її краще спільно, разом, усім миром. Цю просту істину підтверджує також і те, що на розвиток світової цивілізації все більше впливають глобальні проблеми, що мають планетарний масштаб загроз для всього людства й вимагають спільних зусиль світової спільноти для їх відвернення.

Виходячи з цього, ми й будемо взаємостосунки з НАТО. Їх нормативно-правову основу складають: Програма “Партнерство заради миру”; Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору; Індивідуальна програма партнерства між Україною та НАТО; Меморандум про взаєморозуміння щодо планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру та готовності до катастроф між Міністерством України з питань надзвичайних ситуацій (МНС) та НАТО; Державна програма співробітництва України з НАТО на період 2001–2004рр.

Співробітництво Цивільної оборони України з НАТО має вже **десятирічну історію**. Воно розпочалося у формі участі або спільного проведення семінарів з питань готовності до дій у надзвичайних ситуаціях у розвинутому індустріальному суспільстві. Цей процес значно розширився та набув планового характеру в 1994р. з підписанням Україною Рамкового документа “Партнерства заради миру”.

Сьогодні серед країн-партнерів Україна визнається одним із лідерів співробітництва з питань планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру. Налагоджені контакти з керівництвом Міжнародного секретаріату НАТО та

Євроатлантичного координаційного центру з реагування на катастрофи дозволили отримувати конкретну допомогу з боку країн-членів НАТО та держав-партнерів під час ліквідації надзвичайних ситуацій і природних катастроф, зокрема — аварії на очисних спорудах у Харкові в 1995р., загибелі літака ЯК-42 в районі міста Салоніки (Греція) у 1997р., катастрофічних повеней на Закарпатті в 1998р. та 2001р.

Найбільш інтенсивними й наповненими практичним змістом стали заходи, здійснені в 2000–2001рр. Серед них слід відзначити, насамперед, міжнародні навчання “**Закарпаття-2000**”, проведені в Ужгороді під егідою НАТО та МНС. Навчання підтвердили прагнення країн до об’єднання зусиль у цій святій справі, а також той факт, що Карпатський регіон є зоною особливої уваги та опіки європейської спільноти. Адже саме в ньому сконцентровані багато спільних інтересів і турбот країн, що належать до цього регіону. Водночас, тут існує і спільна небезпека, пов’язана, насамперед, із загрозою формування та реалізації катастрофічних повеней і сейсмічних збурень.

Україна робить і робитиме все від неї залежне, щоб гарантовано захистити людей від руйнівних наслідків надзвичайних ситуацій. Але для нас (як і для багатьох країн) є дуже важливим, щоб запобіжні заходи мали як національний, так і міжнародний характер.

Національні та об’єднані сили реагування мають бути так підготовлені та оснащені, щоб високо-ефективно виконувати відповідальні завдання спільними зусиллями. Цьому сприятиме процес девоєнізації сил Цивільної оборони України та перетворення їх на потужну державну рятувальну службу, здатну ефективно діяти не лише в межах національних кордонів, а й в інших країнах, де виникне в цьому потреба. Проект указу з цього питання знаходиться на розгляді Президента України.

У нашій справі об'єднання зусиль буде вирішальним. Воно стане запорукою створення нового безпечного середовища для нинішнього й прийдешніх поколінь, гідною відповіддю на небезпечні виклики ХХІ століття.

Високу оцінку навчанню дав Лорд Робертсон — Генеральний секретар НАТО, визнавши його яскравим прикладом практичного співробітництва між Україною і НАТО в галузі планування на випадок надзвичайних ситуацій.

Навчання з ініціативи МНС стало потужним імпульсом для розвитку спільного проекту з протипаводкового захисту та реагування в Карпатському регіоні. Це є прикладом комплексного підходу до управління за надзвичайних ситуацій на регіональному рівні та моделлю для майбутніх ініціатив в інших країнах.

Перша фаза проекту успішно завершилася в травні 2002р. і в черговий раз засвідчила налагодженість і високу ефективність співробітництва України з Альянсом у сфері планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру.

Проект заслуговує на подальшу реалізацію, тому ми звертаємося до Генерального секретаря НАТО пана Робертсона з пропозицією стосовно подальшого сприяння спільному розв'язанню проблем Карпатського регіону. Україна, як зацікавлена сторона, зробить усе належне для успішної реалізації усього проекту.

Таку увагу цим двом спільним заходам я приділив не випадково. Адже й навчання “Закарпаття-2000”, і проект “Карпатський регіон” є взірцем істинного партнерства й солідарності, благодійний вплив якого реально відчують на собі не лише наші співвітчизники, а й населення цілого ряду країн — насамперед, Угорщини, Словаччини, Румунії, Польщі, Молдови та інших.

Що до заходів 2002р., то вони здійснюються з урахуванням пропозицій Робочого плану імплементації Хартії про особливе партнерство між Україною і НАТО. Ми переконані, що вони поглиблюють наші взаємовідносини, збагачають їх новим досвідом і створюють умови для подальшого вдосконалення рятувальної справи та надійного захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій. Наші спільні дії позитивно сприймаються громадянами України. Вони бачать у НАТО не лише бастион військової колективної безпеки, а й потужну миротворчу організацію, яка в скрутний час оперативно приходить на допомогу.

Які висновки можна зробити з результатів співробітництва Україна-НАТО?

Перший. Україна ініціативно, цілеспрямовано та послідовно забезпечує виконання завдань міжнародного співробітництва з НАТО в рамках Програми “Партнерство заради миру” та Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору.

Другий. Завдання у сфері співробітництва Україна-НАТО, покладені на Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій, виконуються на прийнятному рівні.

Третій. Участь керівництва, підрозділів та окремих представників Міністерства в практичних заходах співробітництва з країнами НАТО позитивно впливає на фаховий рівень, дозволяє оволодіти спеціальними процедурами Альянсу та стандартами планування, підготовки й проведення рятувальних операцій, сприяє покращанню взаємовідносин з країнами НАТО під час спільних дій у надзвичайних ситуаціях цивільного характеру.

Значною мірою успіху співробітництва з НАТО сприяє те, що в нашій країні **система цивільного захисту є складовою системи забезпечення національної безпеки, а запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ефективна ліквідація їх наслідків визнані одним з головних пріоритетів діяльності Кабінету Міністрів України, центральних і місцевих органів виконавчої влади.**

Питання міжнародного співробітництва у сфері цивільного захисту також належать до пріоритетних і вирішуються в першочерговому порядку.

Державна політика України у сфері цивільного захисту — чітка, прозора і гуманна. Вона будується на конституційній нормі: “Людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні вищою соціальною цінністю”.

Глибоко усвідомлюючи, що в обмеженому національному просторі неможливо вирішити всі проблеми цивільного захисту, наша країна буде відкрита, партнерські взаємовідносини з усіма, хто готовий до плідної співпраці на ниві благородної і гуманної місії. І ми робимо це в постійній готовності до взаємодопомоги, що неодноразово доводили під час ліквідації наслідків катастроф у Туреччині, Угорщині, Польщі, Індії та інших країнах.

Сьогодні неможливо створити всеосяжну систему протидії в одній окремій країні. У жодній державі, незалежно від рівня її розвитку, не вистачить сил і ресурсів. Тому об'єднання зусиль — це невідворотна вимога часу й самого життя.

Ми високо цінуємо внесок тих, хто сприяє процесу узгодженого спільного реагування на надзвичайні ситуації і підтримує ідеї міжнародної гуманітарної допомоги, обмін практичним досвідом між країнами та організаціями, причетними до цієї благородної справи.

Ми щиро вдячні Генеральному секретареві НАТО Лорду Робертсону за взаєморозуміння та ефективну підтримку наших спільних заходів і керівництву Головного комітету НАТО з планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру, з яким ми тісно співпрацюємо впродовж останніх років.

У Зверненні Президента України Л.Кучми з нагоди закриття Чорнобильської АЕС зазначено: "... Для людства з кожним днем загострюється необхідність об'єднання зусиль в ім'я безпечного існування в гармонії з природою і попередження техногенних катастроф глобального і регіонального масштабів. Наслідки аварій на цивільних і військових об'єктах, хімічних та інших підприємствах не визнають кордонів. Породжена ними загроза для всіх нас спільна, як спільне і середовище нашого існування. Пам'ятаймо, що глобалізація та інші постіндустріальні реалії роблять сучасний світ усе тіснішим і взаємопов'язаним. Сьогодні він не закінчується за порогом наших

домівок і за рубежами наших держав". Саме в цьому і є квінтесенція наших взаємовідносин з НАТО заради безпеки і благополуччя людей.

Геннадій УДОВЕНКО,
голова Народного Руху України,
голова Комітету Верховної Ради України
з питань прав людини, національних
меншин і міжнародних відносин

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Зробити все, щоб добрі наміри здійснилися

Думаю, ця конференція проводиться своєчасно. Треба надати нового імпульсу співробітництву України з Альянсом. Чітко висловити з нашого боку: бажаємо ми, нарешті, вступити до НАТО, чи будемо й далі (як це часто в нас робиться) декларувати наміри.

Мені випала нагода верифікувати Хартію про особливе партнерство України з НАТО. В цьому документі викладені наші міжнародні зобов'язання. Але з 1996р. ми постійно відмовлялися розглядати питання стосовно вступу до НАТО. Навіть слова “атлантична інтеграція” зникли з політичного лексикону керівників нашої держави. І такі хитання, невизначеність, так звана “багато-векторність” нашої зовнішньої політики викликали відповідну реакцію з боку партнерів по НАТО.

Ми активно працювали в напрямі зміцнення контактів з НАТО — партія, яку я очолюю, Народний Рух України, підтримувала відповідні дії виконавчої влади. (Зокрема, про ці дії йшлося у доповіді державного секретаря Міністерства з питань надзвичайних ситуацій)¹. Нас часто критикують під час зустрічей з виборцями, часто запитують: навіщо нам НАТО? Я відповідаю: Україна житиме так, як живуть усі країни-члени НАТО! Ми будемо пристосовуватися до європейських стандартів. Що в цьому поганого?

Чи прагне Україна до НАТО? Якщо прагне, то давайте будемо писати заяву.

Громадська думка стосовно вступу до Альянсу останнім часом кардинально змінилася в позитивному напрямі. Ми пам'ятаємо, як негативно наше суспільство відреагувало на військове втручання НАТО у Косово. Це фактично був удар по тих силах в Україні, які виступали за членство в НАТО. Підтримка нашої позиції в суспільстві зменшилася. Але сьогодні можна відзначити позитивні зміни в громадській думці. Суспільство почало розуміти позитиви вступу України до НАТО. (Ми вітаємо ті

дослідження, які проводить Центр Разумкова — вони все-таки найбільш об'єктивні й відбивають об'єктивну ситуацію).

6 липня 2002р. відбувся Центральний провід Народного Руху України. Ми прийняли заяву про невідкладність вступу України до НАТО та передали її Президенту, міністру закордонних справ, міністру оборони, нашому посольству в Брюсселі. В заяві ми позитивно оцінюємо рішення РНБО України започаткувати процес приєднання України до НАТО та прийняття стратегії України щодо НАТО. Ми прийняли таке рішення апіорі — оскільки не бачили ні цієї стратегії, ні цього рішення.

Нам потрібна прозорість, потрібно знайомити громадськість з такими доленосними для України рішеннями. Народний Рух закликає Президента України, українську політичну еліту та офіційних осіб держави зробити все для того, щоб добрі наміри врешті-решт матеріалізувалися! Зокрема, закликаємо Президента та Уряд України, відповідно до нормативних процедур Альянсу, підготувати й подати заяву про намір України вступити до НАТО, провести військову реформу та передбачити в бюджеті на 2003р. 3% ВВП на потреби оборони. Денонсувати угоди про розподіл колишнього Чорноморського флоту СРСР і відмовитися від вступу України до Євразійського економічного співтовариства.

Якщо ми проголошуємо курс на інтеграцію з європейськими та трансатлантичними структурами, то ми повинні дотримуватися саме цього курсу, а не проголошувати одночасно намір іти в зворотному напрямку.

Членство України в НАТО сприятиме реалізації стратегії національної безпеки, утвердженню позицій України в міжнародній спільноті. Ми повинні навчитися не лише приймати рішення, а й діяти відповідно до цих рішень. Годі політичних декларацій. На часі — реальні кроки для здійснення інтересів нашої держави.

¹ Див. текст виступу В.Луцька “Катастрофи не знають кордонів”, розміщений у цьому журналі.

Водночас, очевидним є те, що членство України в НАТО не станеться механічно, якщо ми навіть і напишемо заяву про вступ. НАТО не буде негайно її розглядати, це тривалий процес. Але нам треба вже сьогодні активізувати роботу з посольствами країн-членів НАТО в Україні, і наші посольства повинні посилити свою роботу в країнах перебування, роз'яснювати позицію України, роз'яснювати наші наміри.

Я погоджуюся з висловленою Б.Тарасюком тезою про те, що ми повинні вітати зближення Росія-НАТО — але не за рахунок України. Ми сьогодні пасемо задніх. І не випадково в нас з'являються такі ганебні течії, як “До Європи разом з Росією”. Схожі заклики лунали й під час нашого вступу до Ради Європи — “давайте одночасно з Росією”. Не треба нас прив'язувати. Кожна країна повинна приймати рішення відповідно до своїх національних інтересів, до своєї національної безпеки.

І останнє: вчора я мав зустріч з високоповажним членом німецького Бундестагу. Він сказав: “У мене немає сумнівів, що НАТО не перестрибне Польщу”, — це натяк на те, що забудьте про НАТО.

Якщо ми не будемо вести активну роботу в країнах перебування — тоді дійсно, гору візьмуть такі заяви. Вступ України до НАТО — це веління часу. Це не примхи якихось політичних сил та угруповань. Це буде свідчити про те, що Україна дійсно йде шляхом демократичних і ринкових перетворень. ■

Іван ЗАЄЦЬ,
перший заступник голови Українського
Народного Руху, перший заступник
голови Комітету Верховної Ради
України з питань екологічної політики,
природокористування та ліквідації
наслідків Чорнобильської катастрофи

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Змінити ідеологію взаємовідносин з НАТО: від співробітництва — до інтеграції

Наші відносини з НАТО впродовж останніх років мали позитивну динаміку розвитку. Але чи розвивалися вони тими темпами, яких нам би хотілося? Чи розвиваємо ми ці контакти на тих ідеологічних і політичних засадах, яких сьогодні вимагає час, зокрема, вимагають події 11 вересня 2001р.?

На моє глибоке переконання, ці відносини будуються сьогодні не на тих ідеологічних засадах, на яких повинні. Вони будуються на засадах простого співробітництва — кооперації. А інші країни — наші сусіди, будували ці відносини на засадах інтеграції, що передбачає членство цих країн в Альянсі.

Такий “ідеологічний розрив” у відносинах України з НАТО та країн-кандидатів на вступ до НАТО призводив до певної ізоляції України на європейському просторі, гальмував процес створення загальноєвропейської системи безпеки на демократичних принципах, без нових ліній поділу.

Ми сьогодні обговорюємо не питання готовності України до вступу до НАТО, а по суті — питання майбутнього Європи. Якою вона буде через п'ять або двадцять років? Є два варіанти розвитку. **Перший** — Україна буде інтегрованою частиною Європи, а отже — і частиною НАТО. **Другий** — Україна не буде членом Альянсу, отже, не буде інтегрованою складовою Європи. Нагадаю, є історичний досвід, коли Балкани не були інтегровані до європейської системи цінностей, цей регіон був зоною нестабільності, джерелом збройних конфліктів. Отже, якщо Україна не буде інтегрованою до нової Європи, то може повторитися “балканський варіант”. З цього треба

сьогодні виходити. **Україна повинна бути інтегрована до Європи. Тільки тоді будуть стабільність і мир на європейському континенті.**

Ми дуже довго говорили про те, що треба змінити ідеологію відносин Україна-НАТО. Але, на жаль, і сьогодні, під час засідання, ми чуємо одну й ту саму риторику: будемо поглиблювати співробітництво, будемо ще щось робити. Ніхто не хоче говорити про членство України в Альянсі, про подання заявки Україною на членство та про підписання Плану підготовки до членства в НАТО. На мою думку, сьогодні ні зі сторони НАТО, ні з нашої сторони не видно готовності змінити ідеологію взаємовідносин.

Це свідчить про певну кризу стратегії: як НАТО стосовно України, так і багатьох керівників української держави стосовно НАТО. Я чітко пам'ятаю заяву Президента України Л.Кучми, що ми йдемо до НАТО, пам'ятаю і вислови секретаря Ради національної безпеки і оборони України про те, що є стратегія інтеграції до НАТО. Тобто Україна заявила (в черговий раз!), що готова стати членом НАТО. А формалізованої заявки немає.

Свій європейський вибір український народ зробив ще першого грудня 1991р. Я був одним із лідерів Народного Руху України, і наш успіх завоювання незалежності держави значною мірою зумовлювався саме проголошенням політики повернення додому — до Європи. Ми це повернення розглядали як бажання жити за європейськими цінностями, дотримуватися європейських стандартів суспільного життя.

Громадськість України, по суті, таку позицію підтримала. Але мені здається, що останні заяви

керівників держави просто шокували НАТО. Тому я думаю, що **сьогодні першим завданням у співпраці України з Альянсом є заміна ідеології співробітництва на ідеологію інтеграції**. Без цього ми не досягнемо тих цілей, які ставимо в розбудові демократичної Європи.

Якщо ми будемо йти не шляхом інтеграції України до НАТО, а просто розвивати співробітництво, то я вам гарантую, що, наприклад, через три роки на нашу заявку стосовно вступу НАТО відповідь, що ми не готові до цього. Ідеологія співпраці, — це не ідеологія інтеграції. Це різні речі. Тому говоримо: давайте переведемо цю розмову в практичну площину. **Україна повинна подати заявку на вступ до НАТО, формалізовану, через Указ Президента, через рішення Кабінету Міністрів, а НАТО має сказати: "Так, ми готові підписати План підготовки України до членства в НАТО". Тоді це буде дійсно конкретний діалог, тоді дійсно можемо думати, що будемо інтегрованою частиною Європи, а не залишимося в сірій зоні.**

Я не бачу жодних обмежень для того, щоб Україна могла подати заявку на членство в Північноатлантичному альянсі. У шостій частині першого пункту першого розділу Хартії про особливе партнерство чітко говориться про поглиблення процесу *інтеграції*, а не *співробітництва*. А цей документ підписаний усіма сторонами. Тому, шановні друзі, і на політичному рівні, і на рівні експертів давайте говорити мовою цього документа.

Знаємо про принцип "відкритих дверей" НАТО. І цей принцип повинен бути робочою категорією, а не принципом заради принципу. Тобто, ще раз підкреслюю, Україна може подати таку заявку, і ми повинні розраховувати на адекватну реакцію з боку НАТО. Ми чули від Президента Л.Кучми, що Україна готова до такого рівня співпраці з НАТО, як і НАТО з нами. Сьогодні Генеральний секретар НАТО заявив, що Альянс готовий до такого рівня партнерства, до якого готова Україна. Якесь зачароване коло: всі готові, але реального руху вперед немає. І це зачароване коло не дає нам можливості вирішити питання безпеки всього європейського регіону. Виникає питання: що мали на думці Президент України та Генеральний секретар НАТО, говорячи про готовність до нового рівня співпраці? Партнерство, чи все-таки інтеграцію? Тут є відмінні підходи. Тому давайте обговорювати нашу проблему саме на єдиних визначених сторонами принципах, під одним кутом зору.

Європейський вибір для України — надзвичайно важливий фактор внутрішньої трансформації. І якщо ми сьогодні вже розвиваємо відносини, що завершуються членством України в НАТО — це додатковий стимул у цих трансформаціях. Якщо українці можуть самотужки провести такі трансформації, без країн-членів НАТО, то давайте скажемо відверто: для чого нам тоді НАТО? І для

чого Україна тоді Європі? Але сьогодні процеси глобалізації досягли такого рівня, що ті реформи, які має здійснити Україна, і ті проблеми, які має вирішити вся Європа зі створення системи європейської безпеки — надзвичайно тісно взаємопов'язані, їх не можна відривати одну від одної.

Тому мені здається, що саме подання заявки щодо членства в Альянсі і буде тим важливим стимулюючим фактором. Отже, наша партія вважає, що вже під час цього візиту Північноатлантичної ради Україна повинна була б подати таку офіційну заявку. І до Празького самміту НАТО та Україна повинні були б підписати Угоду про План підготовки України до членства в Альянсі. Інакше нам довго не вдасться досягти відповідності інституційного рівня відносин трансформаційним процесам, що відбуватимуться в НАТО в межах розбудови європейської системи безпеки. Якщо НАТО буде працювати з Україною на засадах ідеології не інтеграції, а простого співробітництва, то нам ніколи не вдасться розбудувати Європу без ліній поділу. Тому **я закликаю і керівників нашої держави, і керівництво НАТО до зміни ідеології нашого співробітництва. Ми повинні вийти на рівень членства України в НАТО.**

Я погоджуюся з тими промовцями, які говорили про унікальність моменту для прийняття таких рішень. Передусім, це внутрішні умови України. **По-перше**, є дуже велика позитивна тенденція до підтримки суспільством європейського вибору України. І якщо наші громадяни побачать, що НАТО готовий підписати з нами План підготовки до членства, то ця тенденція буде посилюватися. **По-друге**, сприятлива ситуація у Парламенті. Я, парламентар уже чотирьох скликань, хочу вам сказати, що будь-яке рішення щодо інтеграції України до НАТО буде підтримане. **По-третє**, сьогодні ми не відчуваємо того тиску з боку Москви, який був раніше. Отже, є унікальний момент для прийняття рішень. Я глибоко переконаний — якщо ми не прийнемо їх, то зробимо величезну стратегічну помилку. ■

Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ,
завідувач Відділу Національного
інституту стратегічних досліджень

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Потрібна не декларативна, а реальна політика

Коли ми говоримо про вступ України до НАТО, то маємо усвідомлювати: чим є сьогодні НАТО і чим буде НАТО завтра. Безумовно, НАТО є, перш за все, оборонною організацією, яка забезпечує суверенітет країн-членів Альянсу, їх національну безпеку. Це, з точки зору військових аспектів, перша й головна функція НАТО. Але ключова роль НАТО полягає — і буде полягати, не в цьому. НАТО є політичною організацією, і вона захищає демократичні цінності країн.

НАТО сьогодні стає структурою міжнародної безпеки. Це організація, що в майбутньому має реагувати на нові виклики як регіональна європейська та як глобальна світова система безпеки. Росія першою збагнула цю ситуацію, продемонструвавши спроможність і готовність до співпраці на глобальному рівні, перш за все, зі Сполученими Штатами Америки.

Такий крок змінив погляди НАТО стосовно Росії. Сьогодні ми маємо формат “двадцятки”, в якому Російська Федерація не має вирішального права голосу, але вона має можливість зсередини впливати на прийняття рішень. На мою думку, відносини між Росією і НАТО будуть розвиватися в цьому ключовому напрямку — зміцнення регіональної і глобальної безпеки.

Якщо Україна приєднується до цього процесу за формулою “разом з Росією до НАТО”, то ми автоматично стаємо частиною російського геополітичного проекту. Але слід звернути увагу на те, що Росія й Україна мають різні “вагові категорії”, і тому є цілком логічним, що НАТО сьогодні орієнтується на Росію, а не на Україну. В цьому випадку ми втрачаємо свій потенціал, свою вагу як ключового чинника європейської безпеки.

Отже, якщо ми говоримо про вступ до НАТО, то ми повинні говорити про дві ключові речі. **Перше** — це розширення НАТО як організації, що стоїть на сторожі демократичних цінностей. Тому, якщо ми подаємо заявку до НАТО, то маємо сказати, що мета нашого вступу до Альянсу — зміцнення демократичних цінностей в Україні, побудова в державі демократичного політичного режиму. Саме на цій хвилі ми маємо інтегруватися з НАТО.

Друге. Питання вступу до НАТО, це безумовно питання нашої власної національної безпеки. Ми можемо зміцнити свою національну безпеку, тільки вступивши до Організації Північноатлантичного договору, — і жодним іншим чином. Формула “ми розвиваємо інтеграцію з НАТО” в цьому випадку неприйнятна. Вона має сенс лише у випадку, коли ми говоримо, що будемо разом з НАТО і Росією зміцнювати загальноєвропейську безпеку.

Інше питання — як нам стати аспірантом, як вступити до НАТО? Я думаю, що вступ до Альянсу є двоетапним процесом. **Перший етап** — набуття статусу аспіранта в члени НАТО, **другий** — набуття повноправного членства в НАТО.

На цьому шляху є певні проблеми. Рішення РНБО України було неочікуваним як для самого українського суспільства, так і для НАТО. Ми сьогодні можемо подати заявку про вступ до НАТО. Але, щоб ця заявка була прийнята, потрібно, щоб самі країни НАТО сприймали її позитивно.

Отже, заявка України має бути вагомою. Тобто має бути указ Президента, далі — відповідне рішення Кабінету Міністрів і схвалення указу стосовно вступу до НАТО Верховною Радою. Коли ми будемо мати ці три ключові документи, ми зможемо продемонструвати Альянсу серйозність наших намірів. І це буде не декларативною, а реальною політикою.

Встигнемо ми здійснити цю процедуру до Празького самміту, чи ні, — в будь-якому випадку письмове рішення керівництва країни про вступ до НАТО має бути, і воно має бути схвалене Верховною Радою.

Безумовно, результатом Празького самміту має бути угода або план підготовки України до членства в НАТО. Не лише Україна повинна мати такий письмовий документ, але й НАТО має письмово зобов'язатися, що заявка на вступ України до НАТО буде прийнята. Після цього, на мою думку, почнеться тривалий період набуття Україною членства в Альянсі, який передбачатиме, зокрема, як зміну інформаційної політики в українському інформаційному середовищі щодо іміджу НАТО, так і широкі дипломатичні заходи в країнах НАТО з метою формування позитивної міжнародної думки про вступ України до Альянсу. ■

Володимир ГОРБУЛІН,
голова Державної комісії
з питань оборонно-промислового
комплексу України

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Шлях України до НАТО: марафонську дистанцію легше долати вдвох

Після виступу міністра закордонних справ України А.Зленка, який, на мій погляд, абсолютно чітко сформулював стратегію України у відносинах з НАТО, дуже важко говорити, але я хотів би повернутися в практичну площину.

Якщо узагальнити все, що відбувалося в першій половині нашої конференції, то можна сказати, що та формула, яка пролунала в розмові між Президентом Л.Кучмою і Лордом Робертсоном, повністю відображає те, що було і в цьому залі, тобто всіх хвилювало питання — наскільки НАТО готовий йти назустріч Україні, якщо Україна готова йти назустріч НАТО.

Ми не визначили, яка це дистанція — спринтерська, стайерська, чи взагалі марафон, — але чітко визначили, що ми хотіли б мати відповідь на це питання. Тому я повернуся до деяких моментів, які, на мій погляд, є дуже важливими в розгляді наших взаємовідносин.

Сьогодні існує процедура для таких країн, як Україна, і з точки зору демократії, і з точки зору економіки. Спочатку країна повинна досягти внутрішнього консенсусу щодо бажання членства в НАТО, потім вона має звернутися до НАТО з офіційною заявою про свій намір. Після цього Альянс вирішує питання щодо приєднання країни до Плану підготовки до членства. В разі позитивного рішення, країна стає кандидатом у члени НАТО. Згодом, за спільним рішенням країн-членів вона може отримати запрошення приєднатися до Північноатлантичного альянсу, що супроводжуватиметься підписанням відповідного Протоколу. Після ратифікації цього документа всіма членами Альянсу, згідно з їх внутрішніми конституційними процедурами, країна-кандидат стає країною-членом НАТО. Це, на мій погляд, марафон, а не стайерська чи спринтерська дистанція.

План підготовки до членства містить п'ять розділів, а саме: політичні та економічні питання, оборонні питання, питання ресурсу, питання

безпеки та юридичні питання. Якщо уважно проаналізувати всі вимоги до країн-кандидатів, то можна з'ясувати, що вони стосуються, перш за все, внутрішньої, а не зовнішньої політики. Виконання Плану, таким чином, пов'язане не з діями окремих структур, а з внутрішнім устроєм держави. В цьому полягає один з основних принципів політики НАТО в нових геополітичних умовах.

Узагальнюючи сказане тут сьогодні, можна стверджувати, що всі погодилися з думкою, що Україна готова йти на відкритість і прозорість внутрішніх реформ, вона згодна на забезпечення демократії, індивідуальних свобод, цивільного контролю над Збройними Силами, реструктуризацію оборонного бюджету та на можливу зміну принципів і процедури охорони державної таємниці. Але за однієї умови — що це буде рух назустріч.

Отже, можна сказати, що ми виходили б у своїх відносинах з НАТО з такої конструкції: реформа держави взагалі, як перша складова — це реформа Збройних Сил та інших військових формувань. На яких принципах? Головне — це управління, зв'язок і мобільність.

Генеральний секретар НАТО дав високу оцінку діяльності нашої Спільної робочої групи з питань військової реформи та процесу планування, але все ж хотілося б виходити з того, що ми вже маємо досвід оперативно-тактичної сумісності під час балканських операцій. Ми б хотіли піти далі. І саме в цьому полягають наші пропозиції стосовно спільної співпраці в частині систем управління та зв'язку.

В цьому плані можна працювати за двома напрямками. Співпраця з інститутами НАТО взагалі та співпраця з країнами-членами Альянсу та країнами-партнерами НАТО зокрема. Загальні виклики та ризики, які сьогодні існують, ми повинні дуже добре бачити. Боротьба з міжнародним тероризмом, розповсюдженням зброї масового знищення. Серед пропозицій можуть бути: використання військової транспортної авіації, повітряного простору — це вже було. Можна піти на використання мережі аеродромів, обмін розвідувальною інформацією, антитерористичні заходи на рівні силових структур, у т.ч. на кордонах держави. Такого досвіду слід набувати.

Крім того, сьогодні було багато сказано про надзвичайні ситуації цивільного характеру та ліквідацію їх наслідків. Ми маємо досвід створення прикордонних спільних підрозділів: Україна-Угорщина, Україна-Румунія, Україна-Словаччина. Ми почали працювати з утилізацією мін, ми ставимо питання про можливу утилізацію взагалі боеприпасів і стрілецької зброї. Це ті сфери, де ми можемо успішно співпрацювати.

І ще один момент: проблема протиракетної оборони взагалі і європейської ПРО зокрема. Відкриває нові можливості Спільна декларація Президента В.Путіна та Президента Дж.Буша щодо нових стратегічних відносин між Російською Федерацією і Сполученими Штатами Америки, де конкретно йде мова про те, що Росія і США

вивчать можливості посилення співпраці щодо протиракетної оборони для Європи. Україна здатна запропонувати широкий спектр своєї участі з таких питань, як ідеологія подолання протиракетної оборони та оцінка ефективності протиракетної оборони в умовах протидії, розробка програм випробувань системи протиракетної оборони та безпосередня участь у них (наші космічні апарати та ракетноносії).

Це дуже неповні, але, на мій погляд, конкретні пропозиції, що дозволяють нам поглибити співпрацю між НАТО та Україною і зробити її ще більш плідною. Сьогодні було сказано дуже багато цікавого. Якщо цей матеріал ляже на стіл фахівцям НАТО, то ми зробимо ще один крок до вироблення конкретних пропозицій для посилення та поглиблення співпраці, що, безумовно, приведе нас хоча б до середини тієї марафонської дистанції і дозволить отримати в Празі дуже чітку відповідь: куди ти йдеш, Україно, разом із НАТО? ■

Ігор ХАРЧЕНКО,
заступник державного секретаря
Міністерства закордонних справ України

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Перспективне членство України в НАТО — це робота загальнонаціонального масштабу

Я приєднуюся до позитивних оцінок передумов співробітництва України з НАТО, що були висловлені попередніми промовцями. Це оцінки дійсно оптимістичні, і мені важко не поділяти їх, оскільки я представляю тут країну, яка приймала вчора делегацію Північноатлантичної ради.

Користуючись нагодою, я хотів би висловити кілька думок стосовно наявності внутрішніх політичних передумов в Україні для набуття відносинами НАТО-Україна в досяжному майбутньому якісно нового рівня.

Дуже поширеною є точка зору, згідно з якою Україна сьогодні не готова до вступу до НАТО. Мабуть, можна погодитися з таким твердженням. Дійсно, саме сьогодні, 10 липня 2002р. Україна не готова, з цілої низки причин. Але та робота, що була зроблена протягом останніх місяців у відносинах Україна-НАТО, особливо в контексті рішень, прийнятих 9 липня, під час засідання Комісії Україна-НАТО, свідчить про те, що і Альянс, і Україна зрозуміли: сьогодні ситуація у відносинах НАТО-Україна починає відрізнятися від тієї, якою вона була ще рік тому. Сторони погодилися розпочати велику роботу. Серйозну роботу, лезова частка якої буде припадати, звичайно, на долю України.

Але ми почули вчора, що наші партнери в Альянсі готові в цій роботі Україні допомагати. Це, мені здається, перший позитивний висновок стосовно того, чи готові ми внутрішньо до цієї роботи, і чи матиме Україна в цьому підтримку. Я думаю, на це запитання ми можемо дати сьогодні відповідь: "Так".

Друга внутрішня передумова, яка, на мій погляд, є важливою з точки зору розуміння того, чому рішення РНБО від 23 травня 2002р., що вже оформлене Указом Президента України, було рішенням, у принципі, логічним і таким, що впливало із внутрішнього розвитку України.

Формування стратегії у галузі європейської безпеки Україна почала не 23 травня 2002р., а набагато раніше. Якщо ми згадаємо перший основоположний документ у галузі зовнішньої політики — Основні напрями зовнішньої політики України — який був прийнятий Верховною Радою ще в липні 1993р., то ми побачимо, що в цьому документі, в принципі, визначений курс, яким Україна вважає за необхідне рухатися, — це участь у створенні загальноєвропейської системи безпеки. Відповідно до цього загального курсу Україна будувала — і продовжує будувати, відносини з європейськими та євроатлантичними структурами. Таким чином, рішення, прийняте наприкінці травня 2002р. не було чимось несподіваним. Воно було логічним продовженням того курсу в галузі європейської безпеки, на який Україна стала ще 10 років тому, фактично від початку свого існування наприкінці XX століття як суверенна і незалежна держава.

Третій внутрішній чинник, який мені здається дуже важливим. Та робота, що чекає НАТО й Україну попереду, у формуванні нової якості відносин, багато в чому буде ґрунтуватися на тих внутрішніх досягненнях, які Україна має вже сьогодні. Це, передусім, ті досягнення в галузі створення реального демократичного суспільства, суспільства з верховенством права, суспільства, орієнтованого на побудову ринкової економіки із значним соціальним чинником. Тобто процес реформування, який Україна розпочала ще на початку 1990-х років, логічно вписується в основні напрями роботи, що стоять на порядку денному відносин Україна-НАТО. Тому з цієї точки зору, на мою думку, зроблено вже багато. Хоча, мабуть, не все.

Останній внутрішній чинник, який є не менш важливим — людський фактор. Тобто сприйняття громадськістю, політичними силами України, нацією такого надзвичайно важливого вибору в

галузі зовнішньої та безпекової політики, як можливість приєднання до колективної системи безпеки. Це рішення, безумовно, потребує осмислення на загальнонаціональному рівні, обговорення найвищого законодавчого органу, консолідованої позиції всіх гілок влади. Бо дуже часто в дискусіях про те, що таке НАТО, чи потрібно Україні міняти стратегію своїх відносин з НАТО, що Україна матиме від НАТО, забувають про те, що НАТО — це не просто організація, яка дає безпеку. Забувають про те, що для того, щоб бути членом системи колективної безпеки, треба давати щось до цієї колективної безпеки. Також треба розуміти — якщо справа дійде в майбутньому до того, що Україна буде готова в практичному плані взяти на себе зобов'язання члена Північноатлантичного договору, то вона муситиме виконувати статтю V Вашингтонського договору, який є основоположним документом НАТО. Це означає, що безпека всіх держав-членів Альянсу, буде неподільно пов'язана з безпекою України. А це, у свою чергу, означає відповідальність, необхідність у будь-який момент прийти на допомогу своїм партнерам по системі колективної безпеки. Тобто членство в Альянсі — передусім відповідальність.

І тому формування розуміння громадською думкою, політичним середовищем тих вигод і тих обов'язків, які означає перспективне членство України в НАТО, — це робота загальнонаціонального масштабу, яка, на мою думку, вже почалася, але яка найближчими роками має стати однією з найбільш, мабуть, цікавих національних дискусій, що може призвести до результату, вимір якого є абсолютно стратегічним.

Тому, відповідаючи на питання “чи готова Україна внутрішньо в політичному плані сприйняти ідею можливого членства в НАТО”, можна, на мій погляд, сказати, що сьогодні, 10 липня 2002р., ми маємо набагато більше підстав для оптимізму, ніж, скажімо, п'ять років тому, навіть три роки тому.

Сьогодні НАТО поступово стає чимось знайомим для українця, чимось таким, що вже є поруч, а не є якимось “чужоземцем”. Центр інформації і документації НАТО працює в Україні вже п'ять років, кілька років діє Офіс зв'язку НАТО в Україні. З 1997р. Україна працює з НАТО в режимі особливого партнерства. З 1994р. Україна

працює з Альянсом в рамках програми “Партнерство заради миру”. НАТО поступово перестає бути тим, чим був протягом 40 років радянської доби у свідомості радянського українця — загрозою миру.

Тенденції у ставленні громадськості до НАТО, які ми спостерігаємо останнім часом, свідчать про сплеск інтересу, в т.ч. соціологічних служб, громадських організацій до Альянсу, і здебільшого є позитивними.

Я пригадую коментар одного фахівця, який після рішення РНБО України від 23 травня 2002р. сказав, що в Угорщині на початку 1990-х років рівень підтримки ідеї вступу до НАТО сягав 30%. Сьогодні Угорщина є членом НАТО. В Україні сьогодні, за різними опитуваннями, маємо більше 30% і тенденція є однозначною — до зростання підтримки ідеї вступу.

Підсумовуючи, можна сказати, що сьогодні, 10 липня 2002р., Україна ще повністю не готова до вступу до НАТО. Мабуть, і НАТО сьогодні, 10 липня 2002р., ще повністю не готовий прийняти Україну. Але те, що ми почули від НАТО, і чого сьогодні ми досягли в ході цієї конференції, дозволяє з великим оптимізмом дивитися в майбутнє. Ми всі знаємо, яка робота чекає на нас попереду, ми знаємо, що робити, знаємо, що передумови для цієї роботи вже створені. ■

Андрій ГОНЧАРУК,
національний координатор
співробітництва України з НАТО
з питань економіки,
перший заступник державного
секретаря Міністерства економіки та
з питань європейської інтеграції України

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Процес приєднання до НАТО залежатиме від руху України до європейських стандартів

Серед країн, що претендують на членство в НАТО, Україна помітно вирізняється: у сфері безпеки, у т.ч. **економічної**, вона може бути не лише споживачем, але й реальним вкладником.

Враховуючи заклики до чесності та критичної оцінки реальних можливостей інтеграції України до НАТО, хочу зазначити, що **економічні передумови** для такої інтеграції вже існують.

В Україні сформовані атрибути економічної інфраструктури незалежної держави — фінансова, грошова, бюджетна, банківська, митна та інші системи. Здійснені важливі заходи з лібералізації господарських зв'язків, зокрема, цінового механізму, грошового та валютного ринків, ринків товарів і капіталів; зовнішньоекономічна діяльність наближається до стандартів і вимог СОТ. Змінюється характер поведінки суб'єктів господарювання, які щодня більше орієнтуються на платоспроможний попит, кон'юнктуру ринку, максимізацію прибутку.

Докорінно перебудовані й економічні функції держави. Замість системи директивного управління сформовані основні важелі та інструменти державного макроекономічного регулювання.

Нагадаю, що **економічне піднесення в Україні триває вже третій рік поспіль і є наслідком не епізодичних змін кон'юнктури або випадкового збігу обставин, а тривалою і стійкою тенденцією.** Показники зростання української економіки у 2001р. є одними з кращих серед країн Європи та СНД.

Цього року українська економіка зберігає досить високі темпи зростання (при цьому, слід враховувати, що базою для 2002р. є надзвичайно високі показники 2001р.). Так, приріст реального ВВП за перші п'ять місяців становив 3,8%, обсягів промислового виробництва — 3,5%, а індекс інфляції склав 10%.

Зберігається стабільність у сфері державних фінансів: реальні доходи Державного бюджету за чотири місяці 2002р. зросли на 12,6%, порівняно з відповідним періодом 2001р. Профіцит державного бюджету за січень-квітень 2002р. становив 148 млн. грн. Підтримується стабільний валютний курс, що є надійним орієнтиром для підприємницької діяльності.

Незважаючи на істотне погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури, нам вдалося зберегти й навіть наростити позитивне сальдо зовнішньої торгівлі товарами та послугами (за I квартал 2002р. — до \$1,0 млрд., проти \$0,8 млрд. у 2001р.) та поточного рахунку платіжного балансу (до \$722 млн. проти \$289 млн.). Отже, країна має ресурс для підтримання валютної стабільності.

Таким чином, макроекономічна політика виконала свої головні завдання стимулювання експорту, підтримки вітчизняних виробників, забезпечення орієнтирів для стабільної діяльності підприємців та інвесторів. Це дає підстави сподіватися на виконання прогнозованих показників економічного зростання. Очікується, що в 2002р. реальне зростання ВВП складе 6%, промислової продукції — 6%, а інфляція утримається в межах 9-10% (у розрахунку грудень до грудня).

Водночас, створення сприятливого клімату для розвитку підприємництва дозволить істотно знизити рівень тінізації економіки шляхом легалізації тіньових капіталів. Суб'єкти господарювання матимуть усі можливості для самостійної легальної прибуткової діяльності, планування та прогнозування перспектив її розвитку.

Все більшої актуальності для України набуває співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема, з МВФ, Світовим банком, Європейським банком реконструкції і розвитку.

Таке співробітництво є підтвердженням та однією з передумов того, що Україна досить стабільно інтегрується до світової економічної спільноти.

Враховуючи, що одним з критеріїв готовності до членства в НАТО є наявність ефективно діючої ринкової економіки, адаптованої до тих реалій, що існують у світі, хотів би наголосити на **важливості вступу України до СОТ**.

Протягом II півріччя 2001р. та I півріччя 2002р. Україна суттєво активізувала переговорний процес зі вступу до СОТ. За цей період відбулося три засідання Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до СОТ (два офіційних та одне моніторингове) та шість раундів двосторонніх переговорів з країнами-членами Робочої групи з доступу до ринків товарів і послуг.

Україна досягла значного прогресу у сфері гармонізації національного законодавства з нормами та вимогами СОТ. На сьогоднішній день, відповідно до Графіка, наданого членам Робочої групи, прийняті та підписані 15 з 20 пріоритетних законів з питань страхових послуг, інтелектуальної власності, імпорту сільськогосподарської продукції, оподаткування тощо.

Фактично завершена гармонізація системи стандартизації і сертифікації, державних закупівель; значного прогресу досягнуто в таких сферах законодавства, як санітарні та фітосанітарні заходи, оподаткування, інформаційні послуги.

У двосторонньому переговорному процесі також спостерігається суттєвий прогрес. На сьогоднішній день Україна підписала двосторонні протоколи з доступу до ринків товарів і послуг з Грузією, Канадою, Латвією, Мексикою, Новою Зеландією, Південною Кореєю, Словенією та Уругваєм. Практично завершені переговори з Бразилією, Еквадором, ЄС, Індією та Угорщиною. Окремі неузгоджені питання залишилися в переговорах з Австралією, Болгарією, Кубою, Туреччиною. Тривають переговори ще з дев'ятьма державами.

Найважливішим завданням у 2002р. є завершення двосторонніх переговорів про доступ до ринків товарів і послуг з країнами - учасницями Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до СОТ, двостороннього переговорного процесу, а також підготовка проекту Протоколу про вступ України до СОТ.

Разом з тим, 2002р. для України набагато складніший від минулого. Адже цього року значний негативний вплив на економіку справляють ряд факторів. **Насамперед, це зовнішні чинники:** рецесія світової економіки, заострення конкуренції на світових ринках, посилення захисних дій наших торговельних партнерів.

Другим важливим фактором певного уповільнення економічної динаміки є суттєве вичерпання тих екстенсивних чинників, що забезпечували економічне зростання у 2000-2001рр.

Таким чином, нова економічна ситуація вимагає від Уряду винятково активної економічної політики,

що дасть змогу задіяти всі наявні резерви та джерела росту. Йдеться про перехід української економіки на інвестиційний шлях розвитку. Ми усвідомлюємо, що саме така модель дозволить створити сприятливі умови для накопичення інвестиційних ресурсів, суттєво оновити виробничі потужності, а отже, зміцнити конкурентоспроможність української економіки та утвердити стале зростання.

З огляду на унікальні оборонні й політичні можливості НАТО, досвід його держав-членів у формуванні демократичного суспільства, ефективної економіки та оптимальної оборонної сфери, приєднання України до Альянсу в майбутньому дозволить забезпечити вирішення ряду важливих завдань, серед яких:

- ❖ створення сприятливих умов для економічного розвитку України як невід'ємної частини єдиного європейського економічного простору;

- ❖ мобілізація внутрішніх ресурсів держави для забезпечення у найефективніший спосіб національної безпеки з економічної і фінансової точок зору;

- ❖ отримання надійних гарантій незворотності утвердження в Україні засад громадянського суспільства, верховенства права та ефективно діючої ринкової системи;

- ❖ надання суттєвого імпульсу процесу інтеграції до ЄС, включаючи прискорене набуття асоційованого статусу в цій організації;

- ❖ завершення реформування ЗС України, включаючи створення ефективної системи цивільного контролю над ними, формування прозорого оборонного бюджету та раціонального використання коштів на оборонні цілі.

Зрозуміло, що процес приєднання до Альянсу є складним і довготривалим, він залежатиме від того, як Україна буде рухатися до європейських стандартів. Це стосується, перш за все, стану й ефективності економіки.

Реалістично оцінюючи завдання поглиблення євроатлантичної інтеграції, нам необхідно адаптувати **пріоритети у сфері економічного співробітництва з НАТО до якісно нового рівня відносин.** Зокрема, в рамках спільної Робочої групи Україна-НАТО з питань економічної безпеки ми пропонуємо опрацювати наступні напрями співробітництва, які є, на нашу думку, перспективними:

- ❖ розширення експортно-імпортних операцій стосовно товарів і послуг спеціального та подвійного призначення;

- ❖ розбудова військово-технічного співробітництва;

- ❖ використання особливих відносин України з Грецією і Туреччиною в рамках Чорноморського економічного співробітництва.

Цим не вичерпується перелік першочергових завдань нашої співпраці. Сподіваюся, що подальше їх обговорення, яке відбудеться між рівними партнерами — Україною і НАТО, принесе нам реальні результати. ■

Патрік АРДУЕН,
голова Економічного комітету НАТО

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Економічні аспекти інтеграції до НАТО

Євроатлантична інтеграція — питання за своєю природою багатостороннє, і одним з його аспектів є економіка. Що стосується НАТО, то економічні питання тут не видаються пріоритетними, оскільки НАТО не є економічною чи фінансовою організацією. Проте, яким є економічний вимір Атлантичного альянсу?

Перед тим, як підійти до цього питання, хотів би нагадати: вчора було вирішено, що за кілька місяців ми матимемо план дій¹, який виведе стосунки НАТО з Україною на якісно новий рівень, що відобразатиме поглиблення особливого партнерства та стратегію руху України до НАТО. Для прикладу я інколи буду посилаюся на існуючий План підготовки до членства, безвідносно до рішень, які ухвалить країни-учасниці. В НАТО апарат не приймає рішень, а виконує їх.

Тепер я хотів би пояснити, **чому в Альянсі приділяють увагу економічним питанням і як ця організація їх вирішує**, коли йдеться про євроатлантичну інтеграцію.

Мільтону Фрідману присудили Нобелівську премію з економіки за те, що він довів, що гроші мають значення. Проте, не обов'язково бути нобелівським лауреатом і навіть економістом, щоб розуміти, що, власне, **економіка має значення**.

Економічний вимір Атлантичного альянсу впливає з того, що **обороздатність країни частково пов'язана з економічними ресурсами**, які забезпечують цю сферу. Звичайно, оборона залежить і від інших чинників, але економічними аспектами не слід нехтувати. Чи справді досяжні оборонні витрати, які країна визначає для себе, чи вони є непомірним тягарем? Чи зможе країна підтримувати визначений рівень роками, у середньостроковій та довгостроковій перспективі? Чи ефективно використовуються ресурси, виділені на оборону, чи забезпечується при цьому належна ефективність витрат, тобто культура отримання "найкращої якості за ті самі гроші", та надійна система планування, проектування й фінансування? Ці питання, а саме: доступність ресурсів (чи є в

наявності кошти?), можливість їх тривалого виділення (чи довго матимемо досить ресурсів?) та ефективність управління, є важливими для будь-яких оцінок обороноздатності країни. Немає потреби пояснювати, що ці три ознаки військової економіки тісно пов'язані із загальною економічною ситуацією та її перспективами.

Крім того, інтерес становить і національна економіка загалом, оскільки **міцний економічний фундамент і збалансоване зростання сприяють міжнародній стабільності та безпеці**.

До того ж, а можливо — й насамперед, важливе значення мають міцні структурні підвалини ринкової економіки, оскільки вони пов'язані з **основами демократії**: наприклад, з верховенством права, культурою переговорів і компромісів, а не насильства, культурою звітності та відповідальності, культурою поваги до правил гри та справедливого покарання за їх порушення з боку незалежної судової системи. Ці складові формують культуру, яка сама по собі є чинником стабілізації внутрішньої ситуації.

Це, зрештою, веде до висновку, що Альянс є **спільнотою цінностей**, утвореною після боротьби з тоталітарною системою для стримування іншої тоталітарної системи, і зараз являє собою оборонний клуб західних демократій.

Отже, загальна економіка важлива сама по собі як чинник міжнародної стабільності, в той час як військова економіка та інші галузі економіки є детермінантами обороноздатності.

Союзники повністю визнають ці різні аспекти економіки та важливість уваги до економічних питань. Наприклад, економічні аспекти враховані в існуючому Плані підготовки до членства. У розділі I Плану йдеться про те, що "від претендентів (...) очікують (...) демонстрації готовності підтримувати стабільність і добробут через дотримання принципів економічної свободи (та) соціальної справедливості (...)". Це цілком ясно. Більш точно, за існуючим Планом, "від претендентів очікують щорічного

¹ Йдеться про заходи в рамках програми першого дня (9 липня) перебування делегації НАТО в Україні.

надання інформації про стан їх економіки, включаючи макроекономічні та бюджетні показники, а також про події економічної політики". Далі, згідно з Розділом III, "від претендентів очікують (...) виділення достатніх бюджетних коштів для виконання зобов'язань Альянсу".

Отже, розглядаючи питання євроатлантичної інтеграції, НАТО буде враховувати економічне становище партнера та вивчати його у випадку розгляду питання про членство.

Головне при цьому — оцінити макроекономічний баланс, економічну політику та результати реформ. На практиці, НАТО вивчатиме такі стандартні макроекономічні показники, як ВВП та складові попиту; платіжний баланс; баланс зовнішньої торгівлі та прямі іноземні інвестиції; показники заробітної плати, зайнятості, безробіття та інфляції. Оцінці підлягатиме макроекономічна (бюджетна, монетарна, курсова) та структурна політика держави, зокрема: перебіг реформ у державному та приватному секторах; приватизація; розвиток законодавчої бази та інститутів ринкової економіки; еволюція фінансових установ; податкова реформа; система соціального забезпечення; лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків; розвиток економічної інфраструктури тощо.

Оцінка ґрунтуватиметься на інформації, наданій країною-претендентом, і на даних та аналітичних матеріалах, оприлюднених такими міжнародними організаціями, як ЄБРР і ЄС, — для країн, що водночас претендують на членство в ЄС. У доповідях ЄС робиться висновок стосовно наявності ринкової економіки, що є одним із копенгагенських критеріїв членства в ЄС. Функціонування ключових компонентів ринкової економіки, а саме — ринків, компаній і фінансових установ, оцінюється в комплексі на підставі індексу інституційних показників ЄБРР, а за окремими показниками — за допомогою інших індексів. Світовий банк розробив ряд індикаторів стану управління та корупції, що є дуже важливими чинниками функціонування економіки. Неурядові організації об'єктивно оцінюють ступінь корумпованості на підставі думок фахівців з оцінки ризиків, бізнесменів і населення. Законодавча база — це одна справа, її дотримання — дещо інше. Управління і корупція мають знаходитися під контролем.

Це означає, що дослідження структурних чинників і фактичного функціонування економіки виходить далеко за рамки циклічних макроекономічних показників. НАТО не висуває специфічних вимог до економічного становища та умов розвитку, і в загальноекономічній сфері заявка на вступ до НАТО не передбачає особливих зобов'язань, відмінних від заявки на вступ до ЄС. Але НАТО — не ЄС і не вимагає спільності законодавства.

Економічна ситуація в країні має оцінюватися не лише на підставі останніх даних, наявних на час розгляду, але й з урахуванням початкової ситуації та перебігу реформ. Для цього ЄБРР також публікує ряд корисних індексів. (Проте, якщо надто заглиблюватись у минуле, то уявлення політологів і спостерігачів про складнощі можуть бути надто перебільшеними). І немає сумніву в тому, що для точної оцінки динаміки необхідно враховувати плани та рішучість урядовців. Для узагальненої

кількісної оцінки хорошим загальним індикатором є сумарний показник прямих іноземних інвестицій, оскільки він відбиває загальну оцінку ситуації національними та іноземними суб'єктами господарювання.

Питання оборони також необхідно розглядати в економічному контексті. Для оборонного планування слід визначити макроекономічні орієнтири, оцінки, прогнози та перевірити їх реальність. Може відбутися детальне обговорення змін в оборонних видатках, частки оборонних витрат у ВВП, впливу оборонних витрат на загальний бюджет та фінансових наслідків довгострокових планів модернізації. Змагання за бюджетні кошти слід розглядати з точки зору оцінки можливого впливу пріоритетів державних витрат і загрози скорочення бюджетних видатків. При цьому, важливим є зв'язок між можливістю стабільного надходження коштів і визначеною чисельністю та структурою збройних сил.

Питання коштів та управління мають важливе значення. Дійсно, час громіздких збройних сил часів холодної війни минув. Минув навіть повоєнний (після холодної війни) період, середовище безпеки радикально змінюється. Потрібні кошти для реформування, реструктуризації, адаптації збройних сил. Існує також потреба в господарському та цивільному управлінні, яке відповідало б структурі ринкової економіки та політичної демократії. Оборонні видатки мають бути не лише тягарем, що знижує рівень життя — вони можуть давати додаткові можливості. Їх використання може допомогти розвитку ринку, зменшенню соціальних витрат і збільшенню соціальних вигод. Я не торкаюся тут військового аспекту оборонної реформи. Йдеться про те, що економічні аспекти оборонної сфери мають подвійну природу: з одного боку, вони мають відповідати економічним потребам реформування сил оборони, з іншого — йти в ногу із загальним поступом національної економіки.

Слід чітко уявляти, що Атлантичний альянс не висуває якихось точних кількісних економічних критеріїв чи передумов. Проте, існує ряд проблем, що мають бути досліджені при оцінці ситуації. Від перехідних країн не очікують вирішення всіх проблем, але вони мають продемонструвати рішучість у забезпеченні стабільності та добробуту через

економічну свободу та соціальну справедливість. Від партнерів і майбутніх членів не вимагається виділяти на оборону такі самі економічні ресурси, як більш заможні союзники, але вони повинні мати у своєму розпорядженні бюджетні кошти, достатні для виконання тих зобов'язань, які вони беруть на себе під час переговорів про вступ до Альянсу. Справедливий розподіл бюджетного тягаря всередині Альянсу не означає, що всі несуть однакове навантаження, проте кожен член має зробити до спільної безпеки внесок, який відповідає його можливостям, — так, щоб усі члени вкладали в оборону і жоден не був лише споживачем.

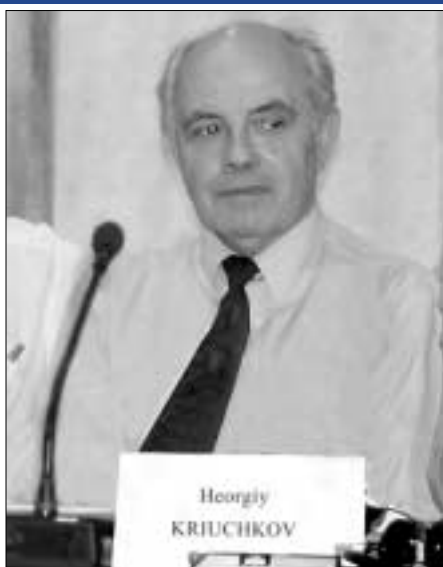
У рамках нинішнього процесу розширення Альянсу варто зайвий раз нагадати, що **остаточне рішення про членство є політичним за своєю природою** і приймається главами держав та урядів. Попередній процес є лише підготовкою до такого рішення. Як і у випадку інших, не суто військових аспектів Плану підготовки до членства, наприклад, політичних та юридичних, економічні питання є частиною загального становища країни-претендента, і спосіб вирішення цих питань дозволяє мати спільний ґрунт для інформації та наступних міркувань. Політичний характер остаточного рішення не означає, що воно може бути безпідставним. Це рішення має бути методично підготовленим, і **кожна країна-претендент має виконати своє "домашнє завдання"**. Коли все сказано і зроблено, з'являється раціональна основа для дискусії і для рішення, яке приймають глави держав та урядів: чи **сприятиме членство стабільності на континенті та безпеці членів Альянсу?**

При остаточному аналізі стан економіки оцінюють з урахуванням тенденцій, оскільки саме тенденції дозволяють нам зазирнути в майбутнє. Загальна економічна ситуація є важливою для відповіді на три засадничі питання військової економіки: чи має країна-претендент ресурси для

оборони? Чи може вона виділяти ресурси на оборону у довгостроковій перспективі? Чи здатна вона належним чином розпорядитися виділеними на оборону ресурсами?

Отже, якими є **головні економічні пріоритети** для країни-партнера, що прагне євроатлантичної інтеграції і навіть членства в Атлантичному альянсі? Рух до **нормально функціонуючої ринкової економіки та успіхи на шляху макроекономічної стабільності**. Ці два завдання суттєво не відрізняються від вимог до членства в інших організаціях, зокрема в ЄС, і без сумніву, вони більш важливі для ЄС, ніж для НАТО. Проте, є і третій пріоритет: країна повинна бути здатною **довгий час виділяти та правильно розпоряджатися необхідними ресурсами**, які відповідали б її економічному потенціалу та завданням оборони — оскільки в галузі оборони **немає довіри без можливостей, а можливостей — без економічних ресурсів**. ■

Георгій КРЮЧКОВ,

*голова Комітету Верховної Ради України
з питань національної безпеки і оборони,
фракція Комуністичної партії України*

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Інтеграція України до європейських і євроатлантичних структур передбачає розв'язання ряду проблем

Вдячний за запрошення взяти участь у цій змістовній розмові.

У своєму виступі хотів би викласти позицію тієї політичної сили, яку я представляю, з приводу деяких питань, що тут порушувалися.

Перше: ми розглядаємо проблему відносин України з НАТО в контексті створення загальноєвропейської системи колективної безпеки і підтримуємо все, що спрямоване на остаточну ліквідацію поділу континенту на блоки, угруповання, на ліквідацію ліній, що розділяють європейські держави. НАТО може і, скоріше за все, буде основою цієї системи.

Друге: ми виходимо з того, що інтеграція великої європейської держави, якою є Україна, до європейських і євроатлантичних структур передбачає розв'язання ряду проблем: (а) піднесення економіки, передусім — її технологічних характеристик, до рівня найрозвиненіших країн континенту; (б) радикальне покращання умов життя народу, наближення їх до європейських стандартів; (в) утвердження справді демократичного громадянського суспільства, в якому реально забезпечувалися б верховенство права, законність, послідовно реалізовувалися декларовані в Конституції права і свободи громадян і преси; (г) адаптація Воєнної організації держави до стандартів НАТО.

Хотілося б, щоб ейфорія, яка, мені здається, виникла після відомого рішення РНБО (якого ми, на жаль, ще не читали), не відсунула на другий план серйозність і складність проблем, вирішувати які за нас ніхто не буде. Відверто скажу — мене дивує, коли в пресі деякі досить високопоставлені державні мужи пишуть, що лише прийом до НАТО забезпечить Україні демократію.

Нагадаю кілька цифр. ВВП на душу населення в Україні майже в 25 разів нижчий відповідного середнього показника по ЄС. Питома вага доходної частини бюджету України в розрахунку на душу населення втричі менша, ніж у Росії, — а який рівень у Росії, ми теж добре знаємо. Найгострішою соціальною проблемою, за визнанням Президента

України, є бідність. Наведу цифри, офіційно названі у його Посланні до Верховної Ради: 40 млн. громадян України з 48 млн. перебувають за межею бідності, тобто мають дохід, нижчий від офіційно затвердженого прожиткового мінімуму. А 7,9 млн. — є злидінними (Президент називає 16,8% населення, а це і є 7,9 млн. людей).

Ще одна цифра, про яку в нас у пресі не згадують. Згідно із затвердженою Президентом України Стратегією подолання бідності (якщо вона буде реалізована), у 2010р. в Україні за межею бідності перебуватимуть близько 10 млн. громадян. Ця офіційна цифра викликає серйозні сумніви стосовно високих заяв про те, що ми у 2011р. досягнемо європейських стандартів життя. Прем'єр-міністр України кілька разів повторював, що в нас заробітна плата вдвічі менша, ніж у Казахстані та Росії, хоча й там вона злиденна. У нас — \$68, у Казахстані — \$130, у Росії — \$138. Попри всі розмови про ліквідацію заборгованості із заробітної плати, вона все ще залишається досить значною і перевищує 2,5 млрд. грн. Я не кажу про неймовірну, безпрецедентну корумпованість управлінських структур, про численні порушення конституційних прав і свобод громадян, про стан справ зі свободою преси тощо.

Хто, за таких умов, всерйоз сприйматиме нас із нашою заявкою про вступ до НАТО, про що тут так багато говорилося — “давайте скоріше подавати заявку в НАТО”? Для НАТО досить того, що політичне керівництво України заявило про свій вибір. Там люди розумні й бачать, що в нас робиться. А ми вважаємо, що заявку подали — і всі проблеми вирішаться. Суть не в заявці, а в тому, хто за нас буде ці проблеми вирішувати.

На жаль, у виступах окремих досить впливових політиків і державних діячів це залишається, так би мовити, за кадром. На мій погляд, наші зарубіжні партнери це розуміють краще від багатьох з нас. До честі й частини аналітиків — вони постійно намагаються привернути увагу до цих питань, однак це нерідко, як кажуть, відскакує, як горох від стіни.

Про трикутник Україна-Росія-НАТО, про тезу “разом з Росією до Європи”, в т.ч. — до НАТО. Можна погодитися з тим, що така категорична формула не є вдалою. Тим паче, що вона лякає навіть деяких з людей, причетних до воєнних справ. Але коли її відкидають заради того, щоб взагалі відвернутися від нашого великого сусіда, коли лунають вимоги розірвати угоди стосовно Чорноморського флоту, не допустити розширення співробітництва в рамках СНД та Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС), то це видається мені не просто неприйнятним, а й небезпечним для наших національних інтересів. Бо це означало б не лише різке погіршення відносин з Росією, а й дестабілізацію в суспільстві, з усіма наслідками, що з цього випливають. (Це підтверджується й матеріалами, поданими організаторами конференції).

Хіба зашкодить курсу на інтеграцію до європейських, трансатлантичних структур узгодження нашої позиції з політичним керівництвом Росії, яке також прагне до встановлення принципово нових відносин з ЄС і НАТО, знаходячи іноді набагато кращі підходи та рішення, ніж це вдається нам? Скажімо, останні домовленості щодо характеру відносин з НАТО фактично вивели Росію на рівень суб'єктів прийняття рішень, про що Україна поки що може лише мріяти. Переконалий, що проблема перебування на території України Чорноморського флоту навряд чи буде непереборною перешкодою при вирішенні питання про інтеграцію України до НАТО. Реакція представників Альянсу свідчить про розуміння того, як цю проблему треба вирішувати, особливо в контексті трикутника НАТО-Україна-Росія.

Стосовно ЄврАзЕС. Треба розібратися, що це таке. Якщо згадана організація також прагне вийти на європейські стандарти в економіці, соціальній сфері, в політичній практиці, воєнному будівництві, адаптувати своє законодавство до європейських вимог, то чому Україна має відвертатися від співпраці з державами, які сьогодні й на перспективу залишаються нашими великими економічними партнерами і не виступають проти нашої інтеграції до європейських структур? Чому політики, які виступають проти участі України в ЄврАзЕС, не заперечують її членства, наприклад, у ГУУАМ? Між іншим, Президент Л.Кучма не без підстав зауважив, що практично кожна країна-член НАТО або ЄС перебуває ще в якомусь міждержавному союзі. І в цьому питанні зарубіжні колеги, як я відчуваю, є більш стриманими, набагато толерантнішими та реалістичними. У нас же, мабуть, у крові — робити все, аби було гірше самим.

Стосовно непростих проблем, що постають у зв'язку зі здійсненням воєнної реформи, зокрема — з адаптацією Воєнної організації держави до стандартів НАТО. Наш Комітет уважно аналізує ситуацію у військах, і я можу перекопано сказати, що наш командний склад, воєнні науковці достатньо підготовлені до вирішення цих проблем. Майстерність наших військових — і рядових, і командирів — під час міжнародних миротворчих операцій одержує найвищу оцінку.

У наших військових і політиків є глибоке розуміння того, що ЗС України мають бути оптимальними за чисельністю, озброєними сучасною військовою технікою, мати досконалу організаційну структуру.

Іноді в ЗМІ проводиться теза, що в нас без потреби завеликі Збройні Сили, чи не найбільші в Європі. Однак, наприклад, Італія має 362 тис. військових і 40 тис. цивільного персоналу; Туреччина — 680-тисячну армію. Але це — їх справа. На ці речі слід дивитися зважено. Головним є те, що наші військові, Уряд і Президент пішли б набагато швидше на скорочення війська, якби це не коштувало так дорого. На жаль, за нинішньої економічної ситуації простіше тримати поки що таку армію, замість того, щоб скорочувати її і викидати людей на ринок праці. У нас є затверджені Президентом програми реформування та розвитку Збройних Сил, переходу до професійної армії, завершується розробка Державної програми розвитку озброєнь і військової техніки.

Водночас, не вважаю правильним те, що ці державні програми не вносяться на затвердження Парламентом. На жаль, Конституція тлумачиться так, що ніби це не обов'язково робити. Але мені здається, що це підносило б авторитет програм, підвищувало б відповідальність усіх, включаючи й Парламент, за їх реалізацію.

У нас створена й постійно вдосконалюється законодавча, нормативно-правова база в оборонній сфері, причому ми тут випередили, наприклад, наших колег із Росії. Закладаються основи поступового переходу до професійної армії, корпусної і бригадної структури, тривидової структури Збройних Сил тощо. Отже, в цьому напрямі робиться чимало. Але, слід визнати — те, що робиться для реформування Збройних Сил, не задовольняє ні військових, ні політичне керівництво держави, ні законодавців, ні суспільство.

В суспільстві лунають голоси про те, що “армія завелика”, “змін в армії немає”. По суті, ці зауваження справедливі. Головна причина — вкрай обмежені фінансові можливості держави. Оборонний бюджет — і в розрахунку на душу населення, і як частка ВВП — найменший в СНД й

у Європі. І держава, на жаль, сьогодні не може виділити війську належне. Так, у 2001р. більш-менш забезпечувалося грошове утримання. Але на утримання озброєнь і військової техніки потрібно було 212 млн. грн., а фактично виділено — 13,4 млн. грн.; на закупівлю озброєнь і військової техніки потрібно близько 2,2 млрд. грн., фактично витрачено — 117,2 млн. грн. Оборонний бюджет на 2002р. передбачає лише 68% мінімально необхідних потреб війська. Фактично ж у першій половині року виділено 80% бюджетних асигнувань.

Дуже гострими є соціальні проблеми військових, у т.ч. з огляду на перехід до професійної армії. Можна, наприклад, встановити таку мізерну плату для професіоналів, що туди підуть лише ті, хто зараз безробітний і голодний. Але армія зі злидненою заробітною платою — це не армія професіоналів. І слід на це зважати. Багато гострих проблем з військовими пенсіонерами. І я не думаю, що в НАТО на це будуть дивитися, як кажуть, крізь пальці й захочуть мати у своїх рядах таку армію.

Стосовно цивільного контролю. Тут є крайнощі. Нерідко в пресі стверджується, що цивільного контролю над військовою структурою в Україні взагалі немає. Це не так. У нас створена досить непогана нормативна база. Зокрема, розгляд бюджету Парламентом є формою такого контролю. Верховна Рада розглядає питання та затверджує рішення про допуск на територію України підрозділів збройних сил інших держав, відрядження наших підрозділів на територію інших держав. У нас є Уповноважений Верховної Ради з прав людини, є Рахункова палата, які займаються питаннями контролю.

Але цього недостатньо, необхідні вдосконалення на двох напрямках. **По-перше**, мабуть важко говорити про повноцінний цивільний контроль над Воєнною організацією, якщо Парламент не має впливу на призначення та звільнення кадрів у військах. Але для цього потрібно змінювати Конституцію, а це процес дуже непростий. **По-друге** — ставлення до правових норм, які в нас існують. Наведу характерний приклад. Недавно був прийнятий Закон про утворення військової служби правопорядку, яка в інших державах називається

військовою поліцією. Створюється структура абсолютно нова для нашого суспільства, для нашої державної організації, отже, мабуть, там більш ніж будь-де потрібен контроль. В Законі записали, що парламентський контроль здійснюється Верховною Радою через її комітети, через Уповноваженого з прав людини, через Рахункову палату. Але на Закон було накладене вето — очевидно, внаслідок ревнивого ставлення до будь-яких кроків, що посилюють парламентський контроль. Ми з цим не погодилися, знайшли відповідну формулу й залишили це положення. Президент Закон підписав. Але така ситуація є дуже характерною.

Зараз на виході проект Закону про цивільний контроль над Воєнною організацією, він передбачає і парламентський контроль, і контроль з боку інших цивільних державних установ, і з боку громадськості та преси. Думаю, що на наступній сесії ми цей закон проведемо.

Дуже плідною, на мій погляд, є ідея впровадження посади або Уповноваженого Верховної Ради з прав військових, або відповідного представника Уповноваженого з прав людини, який займався б винятково цими проблемами. Зараз ми ці питання вивчаємо; думаю, їх обговорення сприятиме знаходженню оптимальних рішень. ■

Федеріко ЯНИШ,
генерал-майор,
помічник директора Управління
з питань співробітництва
та регіональної безпеки,
Міжнародний військовий штаб НАТО

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Для успіху наших спільних зусиль Україна має виділити достатні ресурси та персонал

Для мене велика честь і приємність бути сьогодні в Києві, де я маю нагоду звернутися до шанованого зібрання з нагоди такої історичної події, якою є 5-річчя підписання Хартії НАТО-Україна. Передаю вам вітання від генерала Куята, який минулого тижня обійняв посаду голови Військового комітету НАТО. Як правило, ново-призначений голова не здійснює візитів протягом першого тижня перебування на посаді. Я вважаю, що присутність генерала Куята у Києві підкреслює важливість стосунків НАТО з Україною та військового виміру цих стосунків.

Крім участі у вчорашньому засіданні Комісії Україна-НАТО, генерал Куят сьогодні вранці мав нагоду взяти участь у розширеній неофіційній зустрічі зі старшими офіцерами Генерального штабу та командувань видів ЗС України. Можливість звернутися до офіцерів, які тримають у своїх руках важелі реформ, безпрецедентна. Це засвідчує, що рух військової співпраці між Україною та НАТО до конкретних результатів у галузях взаємосумісності та оборонної реформи набирає обертів.

Я впевнений, що я не першим сьогодні згадую про це, але я вірю, що вчорашнє засідання Комісії Україна-НАТО дійсно було історичною подією, що відбулася в історичний момент. Звичайно, це подія історична, бо вона відзначає 5-у річницю Хартії НАТО-Україна. Історичність моменту зумовлена недавнім рішенням України повністю інтегруватися до євроатлантичних структур безпеки. Це серйозне рішення. Воно передбачає серйозні зобов'язання щодо практичного здійснення реформ у багатьох сферах — економічній, політичній, юридичній та оборонній.

Я хотів би звернутися до питання цивільного контролю як частини ширшого процесу розвитку демократичної політично-військової системи відносин та його впливу на міністерство оборони і збройні сили. Наприкінці ми розглянемо важливість

демократичного цивільного контролю для ефективності збройних сил у демократичному суспільстві.

Проблеми реформування оборонного відомства України

Коли ми говоримо про потребу реформування оборонного відомства України, то важливо пам'ятати, що воно відбувається наприкінці десятиріччя болючих скорочень і структурних змін. Україна скоротила чисельність військових з майже 800 тис. у 1992р. до трохи більше 300 тис. зараз. За цей час Україна успішно створила власні Збройні Сили на базі сил Радянської Армії та штабів, що існували на території України на момент проголошення незалежності. Але попри цю велику й варту високої оцінки роботи, належить зробити набагато більше. Реформи все менше стосуються чисельності збройних сил і все більше — їх характеру.

Проблеми, що стоять перед українським оборонним відомством, дуже подібні до тих, з якими стикаються країни НАТО. Насамперед, це потреба створення ефективних і потужних збройних сил, які відповідали б реальним потребам безпеки сьогодення й завтрашнього дня, в рамках наявних ресурсів і політичних орієнтирів. Це відбувається в умовах загострення змагання за бюджетні кошти та кваліфікований персонал.

Для України ці проблеми ускладнюються крупномасштабними економічними та суспільними змінами, що тривають протягом останнього десятиріччя. Вони докорінно змінили основоположні принципи організації оборонного відомства. В радянські часи ресурси не були серйозним обмежувальним фактором. Військові мали доступ до всіх ресурсів суспільства, і Збройні Сили відносно вільно розпоряджалися ними. Зараз військові повинні змагатися за обмежені ресурси з іншими національними пріоритетами, пріоритетами безпеки

та з приватним сектором. Це особливо складно за скептичного ставлення громадськості. Ефективний розподіл і звітність за ефективне використання ресурсів раптом стали одними з основних чинників оборонної політики.

Пристосування до цієї нової політико-військової реальності вимагає змін у підходах і ментальності. Це проблема не лише збройних сил. Політична еліта, ЗМІ й суспільство в цілому мають взяти на себе відповідальність за визначення потреб національної безпеки та ролі збройних сил у їх задоволенні. Ця відповідальність передбачає виділення потрібних ресурсів для забезпечення ефективного виконання збройними силами своїх функцій. Рішення з цих питань можуть ефективно виконуватися лише внаслідок динамічного процесу за участі професійних військових, обраних політиків і цивільних урядовців, відповідальних за щоденне виконання оборонної політики уряду та бюджету. Суспільство також має брати участь у цьому процесі, оскільки зрештою саме суспільство обирає посадовців, платить податки і посиляє своїх синів і дочок до збройних сил.

Цей динамічний процес узгодження вимог військових, наявних ресурсів, суспільної підтримки та політичного керівництва є ключем до ефективних рішень політиків і військових. Успішне керівництво цим політико-військовим процесом є головним завданням міністерства оборони. Навички, яких це вимагає від високих посадовців і фахівців міністерства, докорінно різняться від навичок, потрібних для успіху на полі бою. З цієї точки зору нинішня ініціатива України щодо підготовки цивільних кадрів міністерства оборони є не просто справою принципу — вона має велике практичне значення.

Зміни потрібні і в збройних силах

Перехід до нової системи прийняття політико-військових рішень вимагає більше, ніж адаптації міністерства оборони. ЗС також повинні адаптувати свою систему планування для надання міністерству інформації, потрібної для ефективного планування, бюджетного процесу та успішного змагання за ресурси. Пов'язані з цим завдання охоплюють:

- ❖ участь військових у розробці концепції національної безпеки та оборонної стратегії;
- ❖ оцінку впливу національної стратегії на можливості, які повинні мати ЗС;
- ❖ розробку концепцій і доктрин використання ЗС;
- ❖ розробку варіантів майбутньої структури сил та їх оцінку з точки зору оперативної ефективності та ресурсів;
- ❖ розробку планів реалізації нової структури сил та керівництво нею.

Багато з цих завдань збігаються із завданнями військових органів НАТО — стратегічних командувань та Військового комітету — з підтримки процесу адаптації НАТО. До них, зокрема, належать:

- ❖ допомога в розробці нової Стратегічної концепції;

- ❖ розробка Концепції військової реалізації Стратегічної концепції;
- ❖ визначення важливих оперативних можливостей союзних сил;
- ❖ визначення параметрів нової структури командування та сил НАТО;
- ❖ нарешті, розгляд структури сил і кроків у напрямі її реалізації.

Звичайно, праця військових є лише частиною ширшого політико-військового процесу. Кожен крок розглядають, переглядають і схвалюють політичні органи у Північноатлантичній раді.

Виконання своїх функцій у новостворюваній демократичній політико-військовій системі, ймовірно, вимагатиме від українських ЗС адаптації штабної структури, зокрема, планувальних і політичних відділів та нових форм підготовки спеціалістів. Військовий комітет НАТО, співпрацюючи з Україною, зараз вивчає, як військова співпраця НАТО з Україною може найкраще прислужитися процесу адаптації.

Так само важливо, щоб ЗС прагнули обізнаності, інтересу, розуміння й підтримки суспільства. Це теж вимагає нових підходів. Під час холодної війни прорахунки чи невдачі тримали в таємниці, щоб не сприяти потенційному противнику. Але, чесно кажучи, цей підхід приховував наші слабкості більше від нас, ніж від наших противників. Сьогодні ми повинні дотримуватись іншої логіки: визначення проблем є першим кроком до забезпечення політичної і суспільної підтримки їх вирішення.

Недавня інвентаризація співпраці НАТО з Україною була чудовим прикладом цього — ми були щирими й чесними один з одним. Як наслідок, ми чітко розуміємо, як рухатися до підвищення ефективності нашої співпраці, враховуючи наші успіхи та проблеми.

Така співпраця дедалі більше зосереджується на допомозі Україні у вирішенні проблем її оборонної реформи. У грудні 2001р. міністри оборони схвалили Цілі реформи національної оборони, вперше визначивши узгоджені політико-військові цілі спільної праці в питаннях оборонної реформи.

Військові органи НАТО та України зараз займаються реалізацією цих Цілей оборонної реформи в тих галузях, де Збройним Силам належить основна або допоміжна роль. База для цього вже закладена, наприклад, триваючою співпрацею між НАТО та Національною академією оборони України. Але для успіху наших спільних зусиль необхідним є виділення Україною достатніх ресурсів і персоналу.

Вигоди цивільного контролю з точки зору військових

Насамкінець, я хотів би викласти свій погляд на питання демократичного цивільного контролю з позицій офіцера, який понад 40 років прослужив в іспанських ВПС та в міжнародних штабах. Для мене демократичний цивільний контроль і прозорість, якої він вимагає, не є чимось негативним, що

накидають збройним силам. Навпаки, це позитивне зрушення й важлива частина цілісного політико-військового процесу, про який я говорив вище. Цей процес має важливе значення для гарантування ефективності збройних сил у демократичному суспільстві.

Цивільний контроль дозволяє розмежувати професійну відповідальність збройних сил і політичну відповідальність уряду й урядовців, відповідальних за оборону. Це дозволяє збройним силам сконцентруватися на їх головних завданнях, таких, як національна оборона, участь у багато-національних миротворчих операціях, допомога цивільним властям у реагуванні на катастрофи та участь в антитерористичних операціях. А цивільні працівники міністерства оборони можуть узгоджувати військові питання з політичними реаліями формування оборонної політики уряду та бюджету.

Демократичний цивільний контроль покладає політичну відповідальність за оборонну політику та бюджет на тих, на кого слід — на уряд і парламент. Це підвищує їх відповідальність перед електоратом, а також зміцнює зв'язок між політикою і бюджетом, що її забезпечує. Збільшення прозорості, якої цивільний контроль вимагає від збройних сил, є важливим для забезпечення громадської і політичної підтримки бюджету.

Зрештою, люди є єдиним справжнім споживачем збройних сил і безпеки, яку ми забезпечуємо. Люди платять за рахунками. Вони хочуть бути впевненими, що їх кошти витрачають правильно і що молодих людей, які служать у збройних силах, використовують ефективно та гуманно ставляться до них. Саме перед людьми та їх демократично обраними представниками ми всі відповідаємо. ■

Микола МАТЮХ,
генерал-лейтенант,
заступник начальника Генерального
штабу Збройних Сил України

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Воєнна реформа та створення ефективної системи цивільного контролю — передумови реалізації стратегії інтеграції України до НАТО

Мабуть, одним із найбільших завоювань демократії у нашій країні є підвищений інтерес українського суспільства до процесу реформування та розвитку ЗС України. І це не дивно — фактично кожен десятий громадянин нашої країни тією чи іншою мірою причетний до ЗС, і чи не кожен другий вважає себе фахівцем з питань оборонної реформи.

Це свідчить про те, що зацікавленість простих громадян, журналістів, політиків усіх рангів, представників бізнесу реформами оборонної складової держави є надзвичайно високою. Останнім часом, після історичного рішення РНБО України 23 травня 2002р., ЗС України взагалі перебувають у центрі уваги громадськості не лише в нашій країні, а й далеко за її межами.

Тому дозволю собі запитати у вас — чи не є це чудовим прикладом впровадження цивільного демократичного контролю над ЗС України? Наша сьогоднішня зустріч і відверта розмова про успіхи, негаразди та перспективи воєнної реформи в Україні — ще одне підтвердження кардинальних змін у світогляді не лише цивільних, а й військових в Україні. Як це не дивно, але, мабуть, саме військові, як фахівці своєї справи, в першу чергу готові до здійснення вже сьогодні найбільш радикальних і рішучих змін у ЗС.

І це не просто слова. Будемо оперувати фактами. П'ять років тому, практично одночасно з підписанням Хартії про особливе партнерство України з НАТО ми розпочали організований процес реформування та розвитку ЗС України. Він був започаткований відповідною програмою, яку військове відомство практично самотужки розробило, визнаючи нагальну необхідність державно-програмного підходу до вирішення проблем національної воєнної безпеки. Причому Міністерство оборони України стало першим серед силових структур держави, яке виступило за глибокі зміни на основі впровадження цілісної системи комплексного планування реформування та розвитку ЗС.

Внаслідок цього за минулі п'ять років було скорочено понад 1500 військових організацій, виведені з бойового складу ЗС України близько 1400 танків, понад 900 зразків ББМ, до 600 бойових літаків, понад 70 бойових вертольотів. Скорочено загальну чисельність ЗС на 135,5 тис. осіб. Наведені цифри приблизно відповідають чисельності збройних сил такої країни, як Іспанія. Хіба це не вражає?

Крім того, якщо говорити про здобутки, то вже сьогодні частка військовослужбовців за контрактом складає 25% (35 тис.) загальної чисельності сержантів, старшин, солдатів і матросів ЗС. А ВПС мають у своєму складі вже 35% військовослужбовців за контрактом. Лише за минулий рік чисельність вказаної категорії збільшилася на 5000 осіб.

При цьому, коли ми почали займатися проблемою контрактної служби більш конкретно, а це був 1998р., то вимальовувалася досить неприваблива картина. Маємо 38 тис. осіб, але лише 10% з них займають посади в бойових частинах і частинах бойового забезпечення, і всього близько 200 військовослужбовців є молодшими командирами — сержантами, а решта посад — ті, що не визначають бойову здатність. Довелося переломити цю тенденцію: ми звільнили або перепрофілювали близько 30 тис. осіб і сьогодні вийшли на те, що 80% — це спеціальності, які визначають бойову здатність частин та підрозділів, і близько 5000 посад молодших командирів займають сержанти контрактної служби. На кінець 2005р. весь сержантський корпус мають складати військовослужбовці за контрактом.

Міністерство оборони не лише займалося практичним комплектуванням ЗС військовослужбовцями за контрактом, а протягом 2001-2002рр. відпрацювало нормативно-правову базу, тобто Концепцію (2001р.) і Державну програму переходу ЗС України до комплектування військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом (2002р.). Ці акти введені в дію указами Президента України.

Не можна залишати поза увагою і той факт, що враховуючи в першу чергу досвід країн НАТО у підходах до структурної побудови збройних сил та з урахуванням необхідної взаємосумісності при проведенні спільних операцій з кризового реагування, фахівцями Генерального штабу був ініційований перехід ЗС України до тривидової структури та створення у їх складі нових міжвидових функціональних структур і компонентів.

Сьогодні ми можемо говорити, що до кінця 2005р. буде завершений процес загальної оптимізації організаційної структури ЗС України, а саме: перехід від дивізійно-полкової до бригадно-батальйонної структури у Сухопутних військах, від корпусно-дивізійної до корпусно-полкової у ВПС.

Найбільш складним питанням реформування ЗС є підвищення їх технічної оснащеності. Впродовж минулого року тривала напружена робота над проектом Державної програми розвитку озброєння і військової техніки. Відповідно до Указу Президента України, завдання його опрацювання покладене на Державну комісію з питань оборонно-промислового комплексу України. Головна мета Державної програми полягає у досягненні максимального збалансування потреб ЗС, інших військових формувань України з фінансовими, промисловими та науково-технологічними можливостями держави.

Хочу зауважити, що всі ці зміни відбуваються в складних економічних умовах, коли ми, військові, добре усвідомлюємо, що поряд із воєнною реформою перед українською державою стоїть ціла низка не менш важливих, актуальних і пріоритетних завдань перебудови в економічній, соціальній та політичній сферах.

Саме врахування сучасних реалій розвитку економічної ситуації в Україні дозволило нам прагматично та об'єктивно поставитися до планування розвитку ЗС при розробці проекту Концепції моделі ЗС України зразка 2010р. та Державної програми переходу ЗС України до комплектування військово-службовцями, які проходять військову службу за контрактом.

Нерідко Міністерство оборони України критикують за амбітність та відносну закритість для суспільства. Проте особисто я не згоден з таким зауваженням. Для прикладу, можу навести наступні дані. Лише протягом цього року відбулося п'ять засідань керівництва Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗС України у форматі "круглого столу" з представниками громадських і недержавних організацій, три зустрічі народних депутатів з представниками Міністерства оборони України, шість візитів представників центральних органів виконавчої влади до різноманітних підрозділів ЗС, два засідання колегії Міністерства оборони України за участю народних депутатів та членів Кабінету Міністрів України. І буквально тиждень тому відбулося виїзне засідання комітету Верховної Ради спільно з колегою Міністерства оборони в стінах Генерального штабу ЗС України.

Як це не дивно звучить, але ми, військові, тільки раді такій активності громадянського суспільства у ставленні до ЗС. Адже це дає змогу спільно розглянути проблемні питання, визначити перспективні шляхи їх вирішення, переконати наших цивільних

колег у тому, що воєнна реформа — справа не тільки і не стільки військових. Армія як частина суспільства й держави не може існувати у відриві від них. Тому мета реформи ЗС буде досягнута лише тоді, коли вона стане справою і держави, і суспільства.

З метою запровадження дієвого цивільного контролю над діяльністю силових структур і подальшої демократизації діяльності ЗС підготовлений проект Закону України "Про демократичний цивільний контроль над Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями".

У рамках адміністративної реформи Указом Президента України введено в дію нові редакції Положень про Міністерство оборони та Генеральний штаб ЗС України, в яких уточнені їх повноваження, функції та завдання, а також закладені основи поступового переходу до цивільного Міністерства оборони.

З метою створення службової вертикалі системи цивільного контролю у штатній структурі Міністерства оборони, ліквідований інститут заступників міністра оборони та впроваджені посади державних секретарів.

Окремо потрібно зупинитися на функціях парламентського контролю як фундаментальній складовій демократичного цивільного контролю.

Згідно з Концепцією національної безпеки України, Верховна Рада повинна здійснювати законодавче регулювання та контроль над діяльністю органів державної влади й посадових осіб щодо виконання ними відповідних повноважень у сфері національної безпеки. Звичайно, Парламент має вирішувати проблеми, що стосуються військових структур, на законодавчому рівні. В цій площині Верховна Рада України протягом 10 років прийняла цілий пакет законодавчих актів стосовно воєнної сфери.

Варто нагадати й про те, що лише Парламент має право асигнувати гроші на діяльність ЗС України, а Кабінет Міністрів — подавати до Верховної Ради бюджет. Для Верховної Ради бюджет є найвагомішим засобом впливу на процес військового будівництва. Проте, недосконалий механізм формування бюджетної частини щодо національної оборони,

необґрунтоване урізання розміру військового бюджету, відсутність механізмів притягнення до відповідальності за недофінансування військового бюджету нерідко призводять до зриву виконання запланованих заходів реформування та розвитку ЗС.

Зараз відбувається формування бюджету на 2003р. Є Закон України “Про оборону України”, в якому визначено: “Фінансування потреб національної оборони держави здійснюється виключно за рахунок Державного бюджету України в обсягах, розмір яких визначається щорічно Законом України “Про Державний бюджет України”, які забезпечують належне виконання завдань оборони, але не менше трьох відсотків від запланованого обсягу ВВП”.

Мінімальні потреби Міністерства оборони України — 5,8 млрд. грн. Це близько 2% ВВП. Кабінетом Міністрів у Прогнозних показниках до 2010р. для Міністерства оборони визначено 3,6 млрд. грн. — 1,26% ВВП, а Міністерством фінансів планується виділити 3 млрд. грн., або 1% ВВП. Для прикладу: в Росії цей відсоток становить 2,8. При цьому, Президент запевнив військове керівництво ЗС РФ, що всі необхідні фінансові витрати, у т.ч. на початок переходу армії на контрактну службу, у федеральному бюджеті 2003р. будуть обов’язково передбачені.

В усі попередні роки обсяги фінансування ЗС України становили менше 50% мінімальних, критичних потреб. Це призвело до порушення балансу в структурі видатків. Із загального обсягу фінансування до 85% виділялося на утримання особового складу, решта потреб забезпечувалася фактично за залишковим принципом.

Ми, військові, двома руками за цивільний контроль, але не односторонній, а з відповідальністю усіх сторін: Верховної Ради, Президента України, Кабінету Міністрів і самих військових.

Про аспекти цивільного контролю над силовими структурами в Україні можна говорити безумовно. Зрозуміло, що ідеальної універсальної моделі тут існувати не може. Проте, якщо ми прагнемо створити в Україні сучасну, відкриту для суспільства та шановану в народі армію не тоталітарної, а демократичної держави, то обмежитися лише перебудовою ЗС та їх банальним скороченням не вдасться. Необхідно серйозно вникнути та розібратися в проблемах військових, диференційовано та зацікавлено підійти до їх спільного вирішення. Тим більше, що самі військові не лише не заперечують, а навіть закликають усіх до цього. ■

Лі МЕРРІК,
керівник Офісу зв'язку НАТО в Україні

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Реформа оборонної сфери: час втілювати теорію на практиці

Мене попросили під час відзначення 5-ї річниці поділитися з вами деякими думками стосовно реформи оборонної сфери — що це таке і для чого воно потрібне? Але для початку — анекдот. Пам'ятаю, наприкінці 1980-х років я займався в Лондоні питаннями реформи британської оборонної сфери і якось прочитав наступну цитату з нібито розмови між міністром та його старшим цивільним радником, наведену на обкладинці документа з реформи на користь нового мислення і нових підходів:

— Пане міністре, чи розумієте ви, що якщо ви все поміняєте, то життя вже ніколи не буде таким, як раніше?

— Так, — відповів міністр, — але саме зміни відрізняють життя від смерті.

Слушна думка. Звичайно, реформа оборонної сфери, або зміни та розвиток, — це не догма, що існує ізольовано від інших державних справ і суспільних інтересів. Значною мірою вона перебуває у центрі державних інтересів, оскільки оборона є проблемною і чутливою сферою з політичної, дипломатичної, економічної і фінансової точок зору. Її головні принципи включають: можливість (“по кишені” за “наявних загроз”), ефективність витрат (мінімально припустимий тягар для держави) та підзвітність (за ресурси та дії перед громадськістю). Це не просто слова: вони відбивають те, чого розвинуті суспільства очікують від людей, здатних переконливо відповісти тим, хто загрожує цивілізованому суспільству — від військових.

Як від будь-якої гарантії (формою якої є оборона), ви очікуєте надійного захисту за мінімальну плату, яку ви можете собі дозволити. Для цього, разом із системою контролю, підзвітною народу через Парламент, і здійснюються реформа оборонної сфери, зміни та розвиток. Звичайно, рядовий українець хоче почуватися у своїх щоденних справах захищеним, спокійним за стан національної безпеки. Якщо він почуватися

захищеним (як це є в більшості випадків), то він може подумати про свою заробітну плату, здоров'я, освіту його дітей і соціальне забезпечення (включаючи пенсії для його батьків та його самого), причому, напевно, за мінімальних податків. Він, скоріш за все, знає, що ЗС відіграють дедалі активнішу та престижну роль за кордоном, у міжнародних миротворчих операціях, і, вірогідно, відчуває певну національну гордість за це. Можливо, завдяки цьому він довіряє ЗС. Він, скоріш за все, мало знає про найкращі шляхи досягнення “безпеки”, але, поміркувавши, він може зрозуміти, що кількість грошей в урядовому “гаманці” обмежена.

Подібні людські почуття навколо “що” та “чому” існують у всій Європі та Північній Америці (і за їх межами), і якщо слово “глобалізація” щось означає, то воно, напевно, означає, що обмін ідеями, проблемами та шляхами їх вирішення, незалежно від їх характеру, може відбуватися швидше й легше, ніж раніше, за наявності волі до розвитку через обмін. Такий обмін інформацією для спільного розвитку успішно здійснюють 19 країн НАТО, вони обмінюються інформацією (особливо з питань реформи оборонної сфери) з країнами-партнерами, оскільки “поділитися проблемою — значить наполовину її вирішити”, тому такі контакти є важливим елементом підходу НАТО до зовнішніх зв'язків.

Спільні підходи НАТО та України є унікальними для партнерів такого рангу, активності та потенціалу. Але обмін передбачає ясність, прозорість і сприйняття колективного підходу, що потрібні не лише для зовнішньої допомоги, обміну та порад, але й для суспільної підтримки вдома. Це водночас не означає втрати контролю над прийняттям рішень.

У назві Конференції є слова “досягнення” та “перспективи” — і на мою думку, за сім з половиною років постійної взаємодії з Україною зроблено чимало: масове скорочення особового складу, військових баз, техніки та озброєнь; активне

й тривале вивчення зарубіжного досвіду українськими дослідницькими установами та офіцерським корпусом; ряд стратегічних планів реформування; багато спільних навчальних та освітніх заходів на рівні підрозділів та окремих осіб (включаючи штабну й мовну підготовку); широкі програми спільних заходів з НАТО та його окремими членами на двосторонній основі (понад 600 заходів щороку), зосереджені на реформі оборонної сфери, взаємосумісності та базовій програмі “Партнерство заради миру” (ПЗМ). Чимало з цих заходів були сплановані спеціально, щоб підтримати миротворчі зусилля сотень українських військових за межами країни, і можливо, варто нагадати про деякі останні наші спільні досягнення в галузі миротворчих операцій та реформи оборонної сфери. Серед найбільш помітних здобутків:

- ❖ підготовка, розгортання та безпечне повернення тисяч українських миротворців, у т.ч. формування та розгортання українсько-польського миротворчого батальйону в Косово — унікального спільного підрозділу країни НАТО та України;

- ❖ підписання Угоди про Статус збройних сил, що беруть участь у заходах ПЗМ, меморандумів про відкрите небо та забезпечення в країні перебування, можливість підписання цього року ще одного меморандуму — про стратегічні повітряні перевезення, угоди про обмін секретними документами та закону про парламентський контроль над продажем та передачею зброї, у розробці якого, на прохання української сторони, допомагали фахівці НАТО;

- ❖ проведення крупномасштабного спільного військового навчання у 2000р. та планування на осінь ще одного крупномасштабного навчання “Cooperative Adventure Exchange”;

- ❖ використання прекрасних українських полігонів США, Великою Британією, Францією, Італією та Польщею, що сприяє поширенню найкращих стандартів і практик, та визначення Яворівського полігону як навчального центру ПЗМ, а також визначення 12-ти підрозділів ПЗМ, на яких Україна та союзники перевірятимуть забезпечення взаємосумісності. Проведення серії з трьох щорічних

навчань “у дусі ПЗМ” протягом вже семи років — “Щит миру”, “Sea Breeze” та “Козацький степ”, а також формування українсько-румунсько-угорсько-словацького інженерного батальйону “Тиса” та військово-морського з’єднання на Чорному морі;

- ❖ отримання міжнародного досвіду та впевненості на польових навчаннях, у міжнародних штабах і в рамках програм підготовки тисячами офіцерів і сержантів; сотні інших вивчили іноземні мови за кордоном або вдома за допомогою країн НАТО та висококваліфікованих українських викладачів у військових навчальних закладах, причому всі молоді українські офіцери, які зараз починають навчання, вивчають іноземну мову за стандартами НАТО та одночасно отримують національний диплом;

- ❖ отримання знань, підготовки й досвіду у сфері оборонного планування, ключовій для реформ і розвитку, включаючи Процес планування та оцінки сил — докладну й досконалу спільну оцінку організації, планів і ресурсів, що дозволило Міністерству оборони України схвалити 80 цілей національної реформи оборонної сфери, головною з яких є оборонний огляд, що має розпочатися в цьому році. Також передбачене семимісячне стажування офіцерів оборонного планування на рівні полковників у штабах НАТО та робота консультанта з кадрових питань з країни НАТО в Києві. Ця робота стосуватиметься й інших структур безпеки та здійснюватиметься під керівництвом Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань воєнної реформи, яка двічі на рік доповідатиме міністрам про результати роботи;

- ❖ зміцнення професійних зв’язків між НАТО та Національною академією оборони України, з відрядженням до неї двох викладачів з країн НАТО на постійній основі та запровадження курсів, організованих Оборонним коледжем НАТО в Римі та Школою НАТО в Обераммергау: однорічного курсу старших штабних офіцерів і спеціального курсу з підготовки офіцерів багатонаціональних штабів;

- ❖ розвиток стосунків у гуманітарній сфері, включаючи навчання іноземній мові та професійну підготовку й допомогу офіцерам, звільненим у запас у зв’язку зі скороченням ЗС, та за крупномасштабною програмою ліквідації протипіхотних мін на кошти Фонду довіри ПЗМ для вилучення з військових арсеналів 400 тис. протипіхотних мін, з можливістю запровадження інших подібних програм. Це не лише дозволило створити робочі місця в регіонах, а й зробило безпечнішим життя в усіх регіонах України, де раніше зберігалися протипіхотні міни.

Хтось може забути, скільки роботи було зроблено. Але саме вона дозволила досягти нинішнього рівня та в багатьох випадках, на мою думку, дає необхідну, але головним чином — теоретичну основу, а також безпрецедентний вибір моменту.

Чому “необхідну” основу? Тому що Україна 11 років тому не існувала як незалежна держава, а для створення “з нуля” власного міністерства оборони, системи командування та взаємодії з іншими міністерствами й відомствами потрібен час.

Чому “теоретичну” основу? Тому що вирішальне питання відповідності можливостей і планів наявним ресурсам залишається нерозв’язаним.

Чому “безпрецедентний” вибір моменту? Тому що загрози зараз, після відомих трагічних подій, змінилися, що обов’язково вимагає від усіх нових підходів до безпеки. Балканська криза засвідчила, що ми не маємо в арсеналі належних інструментів безпеки, а події 11 вересня показали рядовому громадянину, що реальна загроза існує поруч з його домом, його батьками, дітьми й друзями — під загрозою всі. Саме ця суспільна стурбованість змусила уряди демократичних країн оперативніше реагувати на загрози “зсередини”, бо якщо уряд поводить пасивно, то він іде у відставку — що й довели недавні вибори в європейських країнах.

Тенденція полягає в русі до більшої безпеки, а не міцнішої оборони, хоч оборона має залишатися важливим елементом безпеки. Всі євроатлантичні країни мають переосмислити свою позицію з точки зору вимог та організації, і перші кроки в цьому напрямі вже помітні. Мені особисто здається, що Україна має унікальний шанс зробити “великий стрибок” до забезпечення власних потреб безпеки на нинішньому етапі та одночасно зробити внесок до регіональної, євроатлантичної і світової безпеки (в найширшому сенсі слова “безпека”). Вона може справді скористатися вимогою часу, що зараз постала перед усіма країнами, та “зрізавши кут”, опинитися в авангарді. Як? Я вважаю, що цього можна досягти лише за умов повного виконання огляду сфери оборони та безпеки (в т.ч. за участі інших силових структур), узагальнення результатів досліджень, виконаних останніми роками у сфері оборони, та визнання важливості широкої підтримки, яку зараз демонструє вище керівництво України. Це підтримка не лише інтеграції до НАТО, а й більш конкретно (і може, більш важливо) — перегляду, змін і розвитку структури оборони та

безпеки України. Можливо, існують навіть перспективи — вперше — виділення Урядом додаткових коштів відповідно до законодавчо передбачених 3% ВВП на оборону, оскільки економіка демонструє ознаки зростання.

Звичайно, зміни й розвиток вимагають коштів, але за кордоном існують численні приклади успішних змін за принципом “витрат заради економії”, який передбачає повернення коротко-термінових вкладень у середній та довгостроковій перспективі. На мою думку, з моменту набуття незалежності не було зручнішого моменту для реальних дій, і я вважаю, що нинішнє відзначення 5-ї річниці в усій країні свідчить про готовність України і НАТО до тісної співпраці на етапі реалізації: час втілювати добре розроблену теорію на практиці. Як Президент Л.Кучма вчора заявив журналістам, час більше робити й менше балакати, а маючи таку волю на найвищому рівні, життя дійсно можна змінити, як казав міністр у загаданому на початку анекдоті. ■

Андрій ФІАЛКО,
радник Президента України
з питань зовнішньої політики

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Суть наших стосунків з НАТО — підвищення стандартів життя українських громадян

Якщо починати з військових питань, то слід зазначити, що співробітництво України з НАТО саме у военній сфері, незважаючи на відомі труднощі, просунулося дуже далеко і, в принципі, у нас є всі підстави цим пишатися. Це, безперечно, позитив.

Ми всі маємо чітко розуміти, що НАТО — це, насамперед, оборонний альянс. Коли ми це відзначаємо, то маємо усвідомлювати, що Організація Північноатлантичного договору дає гарантії безпеки. Ми не хочемо, щоб наші діти вмирили на територіях певних держав. Так само, я можу вас запевнити, що сім'ї країн-членів НАТО не хочуть, щоб їх діти вмирили в гіпотетичній країні, умовно кажучи — Україні, через невідомі їм причини. Тобто для того, щоб наше прагнення було реалізоване, має бути чітка зацікавленість країн НАТО й готовність дати гарантії безпеки Україні.

НАТО, я знову це підкреслюю, — оборонний альянс, тому ми маємо бути готові самі надавати таку допомогу та маємо усвідомлювати, що для переважної більшості країн-членів надання такої допомоги з боку України сьогодні не є, м'яко кажучи, автоматичним. Тому виникає питання: чи не є взагалі марними нашими зусилля, оскільки жодного автоматизму, в принципі, бути не може? Я думаю, що відповідь є теж очевидною — ці зусилля не є марними, тому що вони потрібні нам самим. Наше реформування власних Збройних Сил, реформи в інших галузях відповідно до критеріїв набуття членства в НАТО відповідають потребам нашої національної безпеки. Якщо в нас недостатньо інших стимулів, то хай буде хоч цей, для того, щоб здійснити потрібні реформи.

Наступний момент. Чи згаляли ми, чи ні, час, щоб подавати заявку на вступ до НАТО? Чи це треба робити негайно, чи це треба робити в Празі? Я не хотів би тут зупинятися на внутрішньому чиннику, оскільки тут, мені здається, можна дебатовати, тут будуть різні точки зору. Але є ще

зовнішній чинник. Тобто наша позиція — це, я сказав би, верхівка айсбергу, а те, що відбувається “під водою”, — це ті переговори, що ведуться, і наша позиція враховує у т.ч. позицію країн-членів НАТО.

Я хотів би запитати у представників НАТО: чи правильно зробила Україна, не подаючи до цього часу заявку на членство? Якби вона зробила це сьогодні, або в Празі — цим вона ускладнила б свою подальшу інтеграцію, заблокувала б процес? Чи навпаки — розблокувала б і пришвидшила його? Я можу полегшити нашим візаві справу й дати свій варіант відповіді. Однозначно, позиція НАТО така: Україна зробила абсолютно правильно. Між іншим (це теж показово!), НАТО не форсує, а навпаки — стримує такі декларативні прагнення. **Це перше.** **Друге** — подача такої заявки фактично не пришвидшить процес, а заблокує і суттєво його загальмує. Думаю, на це нам на нинішньому етапі треба теж зважати. Наша стратегія, наша тактика мають бути адекватними, тобто вони мають враховувати реалії, а не наші уявні чи книжкові, скажімо так, стереотипи.

Далі. З моєї точки зору, в принципі, членство в НАТО, за всієї поваги до цієї організації, не є синонімом чи повним визнанням демократичності або цивілізованості держави. В принципі, ми маємо забезпечувати демократичні стандарти у своїй державі, безвідносно до того, чи є у нас перспектива, чи немає перспективи вступу до Альянсу. В наших діях має бути, насамперед, повага до себе. Поважаючи себе, ми змусимо й інших поважати нас. Країни НАТО, мені здається, могли б виявляти більше розуміння українських реалій — зокрема, реальної внутрішньої економічної ситуації, реальності того, що саме ми можемо здійснити за саме таких темпів економічного зростання, за саме таких темпів, скажімо, законодавчого забезпечення реформ. І дещо змінити інколи тон, я б сказав, зробити його більш таким люб'язним і більш зрозумілим для України.

Йдеться не про те, щоб закривати очі на проблеми, які існують, — це ми й самі не повинні робити. Йдеться про те, щоб більш реально та більш, я б сказав, відповідально оцінювати те, що ми можемо зробити, і особливо — графіки нашого подальшого просування вперед.

Я хотів би в цілому підтримати тезу, що неодноразово звучала тут сьогодні, в т.ч. була висловлена і народним депутатом України Г.Крючковим: зробити вибір має і наше суспільство.

Очевидно, що немає таких речей, як безкоштовний обід чи безкоштовний ланч. Членство в НАТО, в принципі, має свою ціну. У т.ч. — свою фінансову ціну. Якщо суспільство вважає, що це та ціна, яку воно готове заплатити, то воно має платити у вигляді, очевидно, збільшених податків,

збільшених асигнувань на ЗС та у вигляді розвитку відповідних демократичних та економічних реформ. Тому що НАТО — переважно оборонний союз, але не тільки. Це союз, що базується на певних світоглядних цінностях, які ми, між іншим, поділяємо.

Досягнення цих цінностей є для нас дуже важливим пріоритетом саме по собі. Ми маємо проводити реформи в своїй державі, ми маємо поважати себе, ми маємо гідно ставитися до військових, і я думаю, що тоді результат буде інший. Для мене особисто — це не форма, а суть. Форма наших стосунків з НАТО чи будь-якими іншими організаціями — це їх інституціалізація, а суть — це високі стандарти життя, високі військові стандарти, забезпечення демократії та захищеності українських громадян. ■

Олександр ДЕРГАЧОВ,
провідний науковий співробітник
Інституту політології і
етнонаціональних відносин НАН України

УКРАЇНА
UKRAINE

НАТО
NATO

Реальна інтеграція України до євроатлантичних структур залежить від внутрішніх передумов

Якщо подивитися, які угоди підписувалися між Україною і НАТО протягом останніх років і як вони виконувалися, то очевидно стане така закономірність: ці угоди, стосувалися переважно різних форм *співпраці* — ми їх поглиблювали, розвивали, покращували. Але навіть найперші спільні документи (а особливо — останні) мають досить вагомий *інтеграційну* складову. І якщо говорити про те, чого ми досягли, а в чому, мабуть, не мали серйозних результатів, то виявиться, що Україна дійсно є одним із лідерів співпраці з НАТО. Водночас, саме в тих моментах, де передбачалася реальна інтеграція, *неможлива без серйозних внутрішніх реформ*, вагомих результатів ми не маємо. Для їх досягнення є досить серйозні, перш за все — політичні, перешкоди. На мій погляд, вони зумовлені самим характером відносин між суспільством і владою в Україні, природою влади, практикою владарювання. Саме це перешкоджає сьогодні Україні якісно просуватися у зближенні з НАТО.

Ми маємо сьогодні констатувати: **не російський чинник був головним серед чинників, що гальмували навіть обговорення перспективи розширення НАТО на пострадянський простір. Зупинка в демократизації, зупинка в розвитку демократичних інститутів на пострадянському просторі, гальмування цих процесів — ось що було головним.**

Сьогодні ми маємо, мабуть, дякувати вищому керівництву держави за реалізм і певну самокритичність — оскільки не пролунало формального заклику інтегруватися, не була подана заявка на вступ до Альянсу. Керівництво залишило собі час, щоб усе зважити, і тим засвідчило свою здатність до реалістичного мислення, засвідчило той факт, що воно свідоме неготовності України (а можливо, власної неготовності) до вступу. Інша справа, що подяка за такий реалізм і за таку самокритичність є вимушеною і скоріше іронічною, ніж щирою.

Ми, безумовно, не вичерпали можливостей такої форми відносин з Альянсом, якою є співпраця, і маємо, не втрачаючи часу, багато зробити в найближчі два з половиною роки. Саме робота зі створення внутрішніх передумов зробить більш реальною перспективу інтеграції України до НАТО.

У сенсі демократизації ми трохи просунулися вперед, що засвідчили результати останніх виборів, і (звичайно, якщо ця тенденція буде закріплюватися) з часом матимемо реальні підстави говорити про реальну інтеграцію до європейських і євроатлантичних структур. Мені здається, що Україна сьогодні чи не єдина з країн СНД, яка могла б зламати несприятливу тенденцію до встановлення нових ліній поділу світу, могла б уже в найближчій перспективі поширити демократію на Схід Європи та перетворити на предметне питання інтеграції і до ЄС, і до НАТО.

Але водночас ми маємо чітко усвідомлювати: йдеться не лише про те, що тепер **Україні не буде легше, ніж нинішнім претендентам. Буде складніше. Оскільки доведеться шукати аргументи для відповіді на питання: навіщо НАТО просуватися ще далі на Схід?** ■

ВІДНОСИНИ УКРАЇНА-НАТО У ФОКУСІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

Михайло ПАШКОВ,
провідний експерт
Центру Разумкова

Валерій ЧАЛИЙ,
директор міжнародних
програм Центру Разумкова

Як ставляться громадяни України до НАТО? Чи підтримують вони ідею вступу України до Альянсу? Як бачать перспективи розширення Альянсу на Схід і співпраці з ним України? Щоб знайти відповіді на ці питання, Центр Разумкова провів у червні 2002р. соціологічне опитування¹, результати якого були презентовані на Міжнародній конференції до 5-ї річниці Хартії Україна-НАТО “Україна-НАТО: основні здобутки та перспективи взаємовідносин”.

Україна-НАТО: стан взаємовідносин

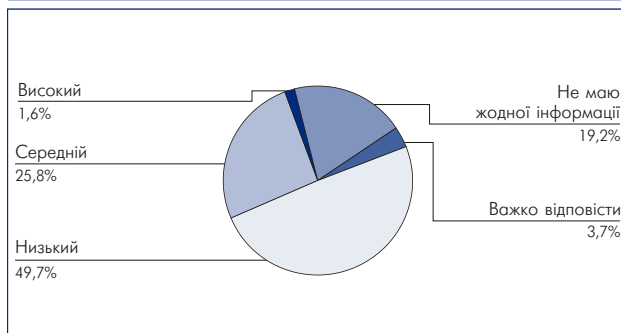
З часу підписання Хартії про особливе партнерство (1997р.) між Україною і НАТО активно розвивалося співробітництво з політичних, економічних, воєнних, наукових питань, а також у галузях планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру та оборонної реформи. Зміцнювалися контакти в рамках проведення миротворчих операцій².

Помітно активізувалися контакти України з НАТО в першому півріччі 2002р. В березні на Берлінській конференції обговорювалися елементи нового євроатлантичного курсу України. У травні в Рейк'явіку на засіданні Комісії Україна-НАТО було заявлено, що мета євроатлантичної інтеграції України — вступ до НАТО. 23 травня на засіданні РНБО України ухвалене рішення про нову стратегію відносин України з НАТО, а 8 липня 2002р. Президент України підписав Указ про введення його в дію³. Отже, є підстави констатувати розширення контактів України з Організацією Північноатлантичного договору.

Водночас, здійснення та розвиток цих контактів є, по суті, прерогативою представників вищих ешелонів державної влади, вузького кола військових і цивільних фахівців. Зв'язки з НАТО мають

переважно “камерний” характер та не супроводжувалися широкою інформаційною кампанією, що зумовило низьку поінформованість громадян про діяльність Альянсу. Лише 1,6% респондентів оцінюють свій рівень знань про НАТО як високий, кожен четвертий — як середній. А дві третини громадян вважають свою поінформованість про НАТО або низькою (49,7%), або взагалі не мають про Альянс жодної (!) інформації (19,2%) (діаграма “Як Ви оцінюєте рівень своєї поінформованості про діяльність НАТО?”).

**Як Ви оцінюєте рівень своєї поінформованості
про діяльність НАТО?**
% опитаних

¹ Опитування проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 17 по 25 червня 2002р. у 24 областях, АР Крим та м.Києві. Опитано 2006 респондентів віком від 18 років. Похибка вибірки — 2,3%. Метод опитування — особисте інтерв'ю.

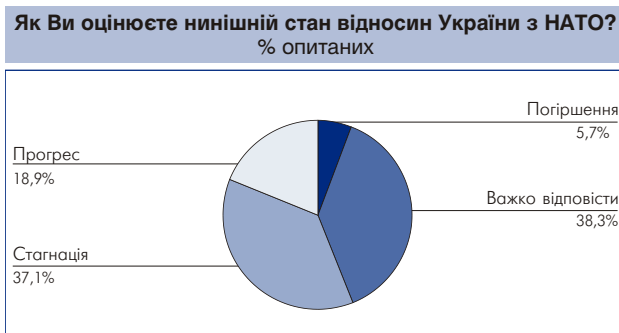
² Про конкретні приклади поглиблення співпраці Україна-НАТО див. матеріали цього журналу.

³ На жаль, ці документи мають закритий характер, що не сприяє формуванню консолідованої позиції політичних сил та широкої громадськості в підтримці інтеграції України до НАТО.

У чому причини низької інформованості громадян про Альянс? **По-перше**, як засвідчили попередні соціологічні дослідження Центру Разумкова, зовнішньополітичні теми хвилюють їх значно менше, ніж внутрішні соціально-економічні проблеми. Це цілком зрозуміло, враховуючи нинішню ситуацію у країні. Було б щонайменше дивним, якби громадян більше хвилював хід реалізації Програми “Партнерство заради миру”, ніж рівень безробіття та своєчасність виплат зарплат і пенсій. **По-друге**, поширення об'єктивної, максимально повної інформації про діяльність Альянсу не є сферою прикладання скоординованих і цілеспрямованих зусиль влади.

За умов інформаційного дефіциту, значна частка громадян України оцінюють НАТО, перебуваючи під впливом або викривлених стереотипів минулого, або оцінок російських ЗМІ, що до недавнього часу були далеко не прихильниками Альянсу.

Тому не дивно, що громадяни загалом стримано-скептично оцінюють нинішній стан відносин України з Альянсом. Як видно з діаграми “Як Ви оцінюєте нинішній стан відносин України з НАТО?”, 37,1% респондентів оцінили його як “стагнацію”, 18,9% — як “прогрес”. Кожен двадцятий респондент (5,7%) обрав негативну характеристику — “погіршення”. Найбільша частка опитаних (38,3%) утрималися від оцінок.

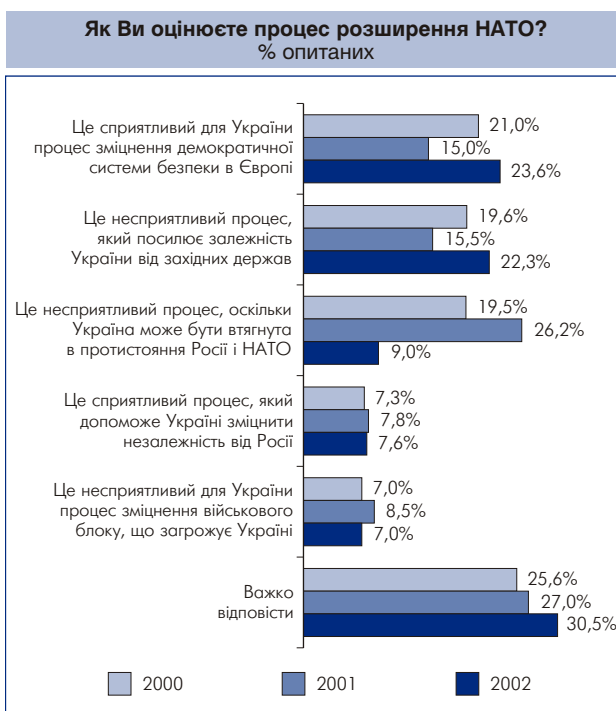
Візит до України делегації Північноатлантичної ради НАТО на чолі з Генеральним секретарем Альянсу Дж.Робертсоном (9-10 липня 2002р.), який став новим кроком до зближення НАТО з Україною, та початок повномасштабної дискусії представників українських владних структур, парламентаріїв, громадських діячів та експертів з їх закордонними візаві стосовно перспектив членства України в Альянсі можуть змінити ситуацію, якщо будуть супроводжуватися реальними результатами.

Водночас, сьогодні передчасним був би висновок про перехід співробітництва на якісно новий рівень. З одного боку, для Альянсу, зайнятого підготовкою до важливого Празького самміту, українське питання не є в числі пріоритетів. З іншого — для того, щоб українська ініціатива стосовно вступу до НАТО була переконливою в очах євроатлантичних партнерів, вона має бути підкріплена рядом

внутрішніх рішень⁴. Рівень відносин з НАТО буде визначатися не масштабом пронатовської риторики українських властей та наполегливою констатацією важливості євроатлантичного співробітництва, а копійкою, рутинною роботою з наближення до стандартів Альянсу.

Розширення НАТО на Схід

Порівняно з попередніми роками, ставлення українців до розширення НАТО на Схід помітно змінюється на краще. Це видно з діаграми “Як Ви оцінюєте процес розширення НАТО?”, де поєднані результати трьох соціологічних опитувань⁵. Їх співставлення свідчить про кілька показових тенденцій.

По-перше, в очах громадян рух НАТО на Схід все менше сприймається як агресивна, воєнна експансія, що загрожує Україні. Якщо в серпні 2001р. 50,2% опитаних вважали розширення Альянсу з тих чи інших причин несприятливим для України, то в червні 2002р. цей показник знизився до 38,3%. **По-друге**, різко (майже втричі!), з 26,2% до 9%, зменшилося число тих, хто побоюється, що при розширенні Альянсу Україна може бути втягнута у протистояння Росії та НАТО. Тобто в соціумі різко поменшало остраху опинитися між західним “молотом” та східним “ковадлом”. **По-третє**, помітним (на 8,6%) є зростання числа респондентів, переконаних у тому, що розширення НАТО — сприятливий для України процес зміцнення демократичної системи безпеки в Європі. **По-четверте**, дещо зросло (на 6,8%) побоювання того, що процес розширення НАТО може посилити залежність України від західних держав.

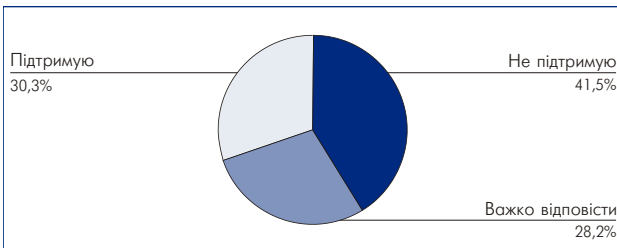
⁴ Чалий В. Про деякі правові аспекти інтеграції України до НАТО. — Дзеркало тижня, 15 червня 2002р., с.3; <http://www.uceps.com.ua>.

⁵ Тут і далі порівнюються результати названого вище дослідження та досліджень, проведених Центром Разумкова 26 травня - 4 червня 2000р. і 14-23 серпня 2001р.

Одночасно збільшилося число тих, кому важко охарактеризувати рух Альянсу на Схід. Сьогодні для українців цей процес стає більш неоднозначним і складним для визначення, ніж “учора” — у 2000-2001рр. — коли помітно домінували традиційні негативні стереотипи.

Однак, позитивні зміни в характеристиках розширення НАТО поки що не трансформуються в підтримку цього процесу. Найбільша частка респондентів (41,5%) цей процес не підтримують (діаграма “Чи підтримуєте Ви процес розширення НАТО на Схід?”).

Чи підтримуєте Ви процес розширення НАТО на Схід?
% опитаних

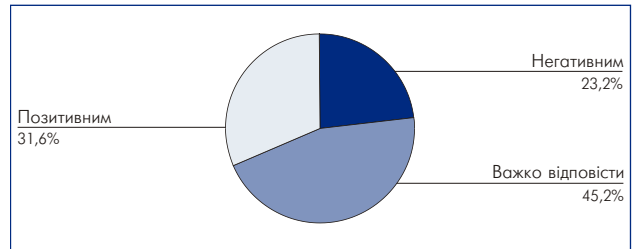
Підтримують — близько третини опитаних (30,3%), водночас, значне число респондентів (28,2%) утрималися від відповіді. Таку позицію громадян не можна пояснити лише низькою поінформованістю про Альянс. Очевидно, люди усвідомлюють, що сьогодні Україна перебуває поза рамками як західної, так і східної військово-політичної інтеграції. Попередні дослідження Центру Разумкова свідчать, що громадяни України не бажають приєднання до Ташкентського договору, але й інтеграція до Альянсу, як видно, викликає чимало сумнівів.

Що несе Україні майбутнє розширення Альянсу від Балтики до Чорного моря? *По-перше*, цей процес практично співпадає в часі та просторі з трансформацією ЄС — на континенті розширюється зона безпеки та політико-економічної стабільності. *По-друге*, розширення Альянсу зумовлює його трансформацію від військово-політичного блоку до більш гнучкої регіональної структури безпеки. *По-третє*, розширення НАТО за рахунок сусідніх, дружніх Україні держав, сприятиме з одного боку, просуванню українських інтересів в Альянсі, з іншого — географічно та якісно розширить сферу співробітництва з НАТО, підвищить роль України у створенні нової архітектури європейської безпеки.

“Російський фактор” у відносинах Україна-НАТО

Процес поглиблення співробітництва Росії з НАТО громадяни України оцінюють досить суперечливо, однак дещо переважають позитивні оцінки (діаграма “Позитивним чи негативним для України є процес поглиблення співпраці Росії і НАТО?”).

Позитивним чи негативним для України є процес поглиблення співпраці Росії і НАТО?
% опитаних

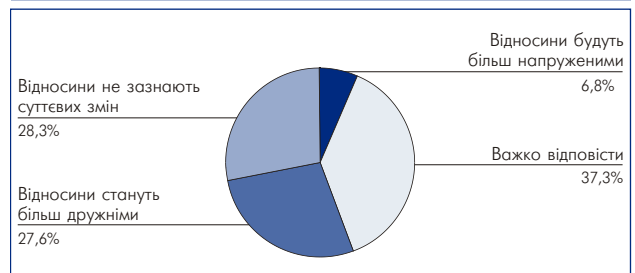

“Російський фактор” завжди був присутнім у відносинах Києва та Брюсселя. Останнім часом його вплив поступово змінюється. Попри однозначно негативну позицію РФ стосовно розширення Альянсу на Схід, українські ініціативи інтеграції до НАТО не викликали явного роздратування офіційної Москви. Стриманість північного сусіда значною мірою пояснюється налаштованістю російського керівництва на деідеологізоване, прагматичне співробітництво з Альянсом — у травні 2002р. був закріплений новий формат відносин Росії та Організації Північноатлантичного договору.

Росія виводить відносини з Альянсом на новий рівень, що має забезпечувати як можливість зсередини впливати на окремі рішення НАТО, так і ефективно взаємодіяти в боротьбі з міжнародним тероризмом, і з допомогою нової структури — Ради Росія-НАТО, “знімати” можливі конфліктні ситуації⁶.

Загальні оцінки громадянами відносин Росія-НАТО логічно кореспондуються з досить стриманими їх прогнозами стосовно найближчих перспектив розвитку взаємовідносин РФ з Альянсом. 28,3% опитаних вважають, що будь-яких суттєвих змін очікувати не варто, приблизно стільки ж (27,6%) — що відносини стануть більш дружніми (діаграма “Як протягом найближчих п’яти років розвиватимуться відносини Росії і НАТО?”).

Як протягом найближчих п’яти років розвиватимуться відносини Росії і НАТО?
% опитаних

Така картина оцінок є зрозумілою, оскільки ефективність нової формули співробітництва НАТО з РФ має ще пройти апробацію часом, а пафосні декларації — наповнитися конкретним змістом співробітництва Росії з уже розширеним Альянсом.

⁶ Досить несподіваним, з огляду на офіційну позицію РФ стосовно небажаності розширення НАТО на Схід, є ставлення громадян Росії до поглиблення співробітництва з Альянсом. За результатами травневого (2002р.) опитування ВЦИОМ, на питання “Чи слід Росії прагнути до вступу до НАТО?” відповіли “так” і “скоріше так” 35% росіян; 47% — “ні” і “скоріше ні”; 18% — утрималися від відповіді.

Як зазначалося вище, в українському суспільстві знизився рівень занепокоєння стосовно того, що Україна може бути втягнута в конфлікт між Росією і НАТО. Але якщо таке станеться, то як має діяти Україна? Як видно з діаграми *“Як має поводити себе Україна у випадку конфлікту між Росією і НАТО?”*, кожен п'ятий респондент вважає, що Україна має стати на сторону Росії. Лише 3% опитаних переконані, що вона має виступити з позицій Альянсу.

Водночас, абсолютна більшість опитаних переконані, що брати будь-яку сторону в цьому гіпотетичному конфлікті не слід: Україна має або дотримуватися максимально нейтральної позиції (40,7%), або виступити в ролі посередника у владнанні конфлікту (22,9%).

Зближення Росії та Альянсу безумовно покращило атмосферу в трикутнику *“Україна-Росія-НАТО”*, але не зробило її безхмарною. *По-перше*, погляди Москви та Києва на процес розширення НАТО на Схід є діаметрально протилежними. *По-друге*, за всієї стриманості офіційної позиції Москви, В.Путін недвозначно натякнув на *“цілком можливу”* участь України в Раді Росія-НАТО, що навряд чи кореспондується з ідеєю набуття Україною повноцінного членства в Альянсі. Можна передбачати, що саме в цьому напрямі на Україну буде здійснюватися тиск з боку РФ. *По-третє*, сьогоднішня толерантність Брюсселя, Києва та Москви стосовно перебування ЧФ РФ в Україні в недалекому майбутньому неминуче перетвориться на необхідність цю проблему вирішувати.

НАТО в оцінках громадян України

Ставитися до НАТО можна по-різному, але, *по-перше*, не рахуватися з цим найпотужнішим у світі воєнно-політичним блоком, на який спирається система європейської безпеки, неможливо, як неможливо й зупинити його розширення на Схід. *По-друге*, з жодною міжнародною організацією (країною) Україна не має такого високого рівня воєнного співробітництва, вигідного як економічно, так і політично. Нарешті, розумної альтернативи поглибленню співробітництва сьогодні просто немає, що підтверджує досвід сусідніх з Україною держав, у т.ч. Росії.

Результати опитувань 2000-2001рр. свідчили, що майже половина українців сприймали Альянс негативно, вважаючи його агресивним військовим

блоком (діаграма *“Чим, на Вашу думку є НАТО в першу чергу?”*). Причин тому немало, і про них експерти Центру Разумкова вже писали⁷.

Однак, як видно з діаграми, з кінця 2001р. до червня 2002р. у ставленні українців до НАТО спостерігається стійка позитивна тенденція. Число респондентів, які вважають НАТО агресивним військовим блоком, порівняно з 2001р., різко (на 13,3%) знизилася; водночас, помітно (на 7,2%) зросло число тих, хто оцінює НАТО як оборонний союз; число респондентів, які розглядають Альянс як миротворчу організацію, залишається незмінним. Отже, на відміну від попередніх років, зараз помітно переважає число громадян, які оцінюють Альянс скоріше позитивно, ніж негативно.

Попри зазначені позитивні зміни, в загальному ставленні громадян до Альянсу відчувається певна інерція негативного сприйняття військової операції НАТО на Балканах. Ідеться не стільки про деяке особливе ставлення українців до Югославії, а скоріше про стійке переконання більшості громадян у тому, що НАТО взагалі не мав права втручатися до справ суверенної країни, навіть для вирішення гуманітарних проблем (діаграма *“Чи має право НАТО втручатися у внутрішні справи країн-нечленів НАТО для вирішення гуманітарних проблем?”*).

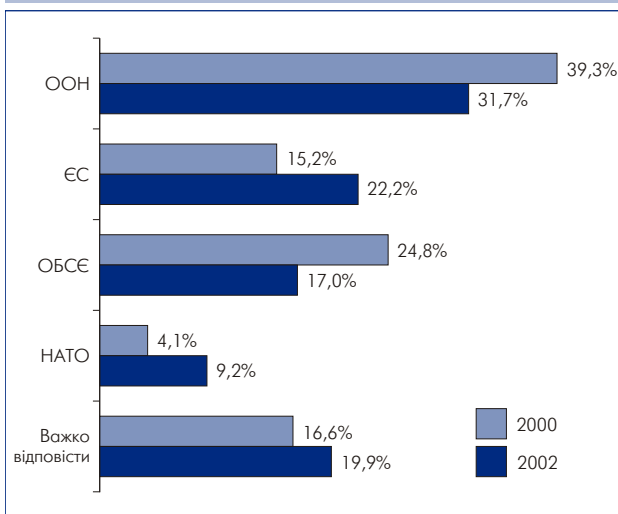

⁷ Поляков Л., Пашков М. Україна-НАТО: тепло... ще тепліше? — Дзеркало тижня, 11 травня 2002р., с.1,3, <http://www.uceps.com.ua>.

Як видно з діаграми, невизнання такого права за НАТО є усталеною позицією більшості українських громадян; лише незначна частка опитаних дотримується протилежної думки; близько чверті опитаних допускають можливість втручання — але винятково в разі отримання санкції ООН.

Такі оцінки кореспондуються із запропонованою громадянами ієрархією організацій, покликаних забезпечити безпеку в Європі (діаграма “Яка організація повинна бути провідною у процесі забезпечення регіональної безпеки в Європі?”)

Яка організація повинна бути провідною у процесі забезпечення регіональної безпеки в Європі?
% опитаних

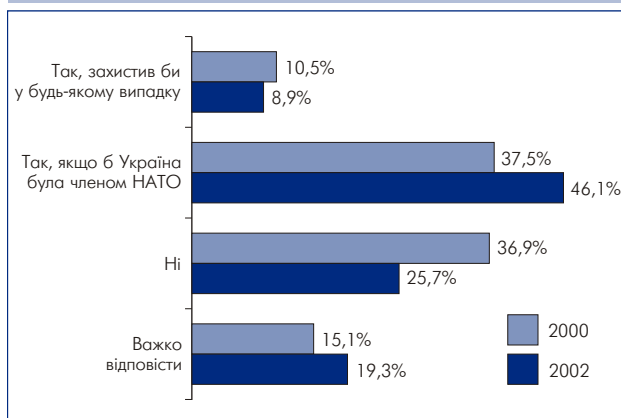

Як видно з діаграми, найбільша частка громадян віддають перевагу ООН, водночас відводячи НАТО останнє місце в переліку. Разом з тим, в оцінках протягом 2000-2002рр. простежується певна динаміка. Помітно зменшилася підтримка ООН та ОБСЄ (на 7,6% та 7,8%, відповідно). Водночас, зросла кількість голосів відданих на користь ЄС (7%) і НАТО (5,1%).

Зрозуміло, що жодна держава у світі, навіть найпотужніша, не в змозі забезпечити власну безпеку, спираючись лише на власні можливості. Проблема безпеки вирішується через участь у системі регіональної (глобальної) безпеки, знаходженні надійних союзників, чия допомога в разі агресії є гарантованою. Такі гарантії мають країни-члени Альянсу. Позаблокова Україна подібних гарантій не має. Звичайно, загроза зовнішньої агресії проти України має сьогодні скоріше гіпотетичний характер, однак, не враховувати її не слід. У цьому контексті цікавими є думки громадян про можливі дії Альянсу у критичній для України ситуації (діаграма “Чи захистив би НАТО Україну в разі агресії, або загрози агресії з боку іноземної країни?”).

Як видно з діаграми, за стабільно невеликого числа респондентів, переконаних у допомозі НАТО, різко (на 11,2%) зменшилося число тих, хто в таку допомогу не вірив. Натомість, зросло (на 8,6%) число впевнених у допомозі Альянсу за умови, якщо Україна була б членом НАТО. Отже, майже половина громадян вважають, що Україна, вступивши до НАТО, отримала б тим самим гарантії допомоги у випадку зовнішньої агресії.

Чи захистив би НАТО Україну в разі агресії, або загрози агресії з боку іноземної країни?
% опитаних

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ставлення українських громадян до НАТО набуває певних позитивних тенденцій: Альянс все менше сприймається як агресивна силова структура. Водночас, помітним є несприйняття випадків застосування НАТО силових методів. Очевидно, надалі ставлення українських громадян до Альянсу буде визначатися тим, у якому напрямі він розвиватиметься і чи зможе уникнути тих прорахунків, що помітно знижували його авторитет у громадській думці України.

Як співпрацювати з НАТО?

Партнерство з Альянсом зміцнює безпеку України, посилює її позиції у створенні системи європейської безпеки, сприяє здійсненню воєнної реформи. Співробітництво Києва та Брюсселя у воєнній сфері має великий потенціал. Україна є не споживачем, а реальним вкладником у забезпечення стабільності та безпеки на континенті. Держава володіє військово-транспортною системою, якої немає у багатьох країн-членів Альянсу; може зробити реальний внесок у співробітництво у сфері протиракетної оборони, космічній сфері та ін. Українські військові мають значний досвід миротворчої діяльності.

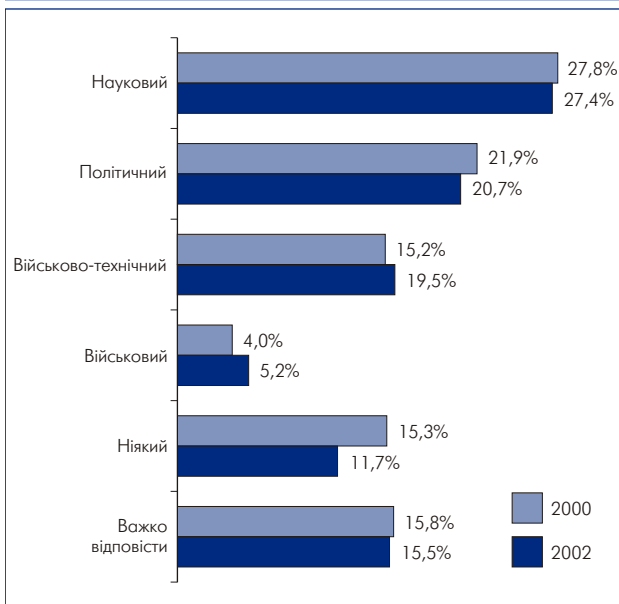
Однак, зрозуміло, що перспективи інтеграції України до НАТО визначатиме відповідність не військовим, а насамперед “цивільним” вимогам Альянсу — перший блок позицій Плану підготовки до членства в НАТО передбачає, зокрема, забезпечення законності і прав людини, встановлення демократичного контролю над збройними силами, підтримку стабільності та добробуту в країні-кандидаті шляхом забезпечення економічних свобод і соціальної справедливості. (Тут вимоги НАТО та ЄС цілком співпадають).

З цієї точки зору, поглиблення співробітництва з НАТО є безумовно важливим для України, оскільки передбачає серйозні внутрішні зміни, необхідні країні, незалежно від перспектив набуття членства в Альянсі.

Показово, що найбільша частка громадян сприймають співробітництво з НАТО саме таким чином, вважаючи, що пріоритетними у ньому мають бути напрями, не позначені кольором хакі, перш за

все — науковий і політичний⁸. Ця позиція є стабільною принаймні протягом останніх двох років (діаграма “Незалежно від того, чи прагнутиме Україна вступити до НАТО, який напрям співробітництва з НАТО Україні варто розвивати як пріоритетний?”).

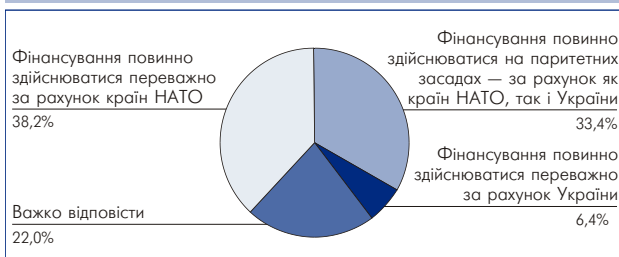
Незалежно від того, чи прагнутиме Україна вступити до НАТО, який напрям співробітництва з НАТО Україні варто розвивати як пріоритетний?
% опитаних

Співробітництво з НАТО охоплює багато напрямів, наприклад: реалізація конверсійних проєктів; освіта та перепідготовка військово-службовців; боротьба зі стихійними лихами; покращання екологічного стану; наукові контакти. Воно здійснюється переважно за рахунок Альянсу й безумовно є економічно вигідним для України.

Позиції громадян стосовно фінансової сторони партнерства з Альянсом представлені на наступній діаграмі.

Зараз фінансування заходів співробітництва України з НАТО відбувається переважно за рахунок НАТО. Як Ви вважаєте, чи повинна Україна сама сплачувати вартість своєї участі в цих заходах, чи потрібно й надалі використовувати кошти країн НАТО?
% опитаних

Найбільша частка (38,2%) опитаних вважають, що фінансове навантаження співробітництва має нести Альянс; третина (33,4%) — переконані, що за безпеку країни та наближення до Альянсу треба платити, принаймні, на паритетних засадах з НАТО; лише незначна частка (6,4%) респондентів вважають, що фінансування заходів має забезпечувати Україна. Такі цифри свідчать про усвідомлення населенням того, що Україна в економічному плані набагато відстає від потужних країн Альянсу та, принаймні, зараз не в змозі самотужки забезпечувати численні спільні з Альянсом заходи.

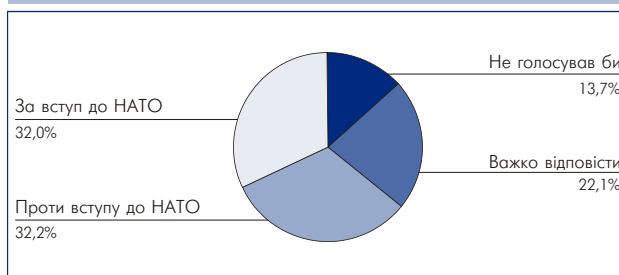
Можна припустити, що позиції громадян стосовно співробітництва України з НАТО значною мірою визначатимуться ефективністю кроків влади в наближенні саме до “цивільних” вимог Альянсу. Все залежить від того, наскільки послідовними будуть зусилля з реформування національної економіки та системи державної влади, наскільки будуть дієвими демократичні перетворення та зміцнення основ громадянського суспільства. Наскільки результативною буде реформа Збройних Сил України та впровадження цивільного контролю у воєнній сфері. Врешті-решт — наскільки відкритою і зрозумілою для власних громадян і зарубіжних партнерів буде діяльність українських властей на всіх рівнях.

Вступ до НАТО

Процес інтеграції України до НАТО триватиме не один і не два роки. Проте, враховуючи необхідність широкої громадської підтримки рішення вступу до Альянсу, вже сьогодні важливо знати розподіл відповідей громадян на гіпотетичному референдумі з цього питання⁹.

Як видно з діаграми “Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?”, 32% опитаних проголосували б за вступ України до НАТО, 32,2% — проти, решта або утрималися від відповіді (22,1%), або не голосували б (13,7%).

Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?
% опитаних

Як оцінювати ці результати? Третина голосів на підтримку вступу — досить таки пристойний стартовий показник. У ряді країн - нинішніх кандидатів на вступ до Альянсу рівень підтримки на початку шляху до НАТО також був приблизно

⁸ Кращим є той факт, що нині співробітництво України з НАТО здійснюється в рамках 23 комітетів, з яких лише чотири займаються воєнною проблематикою, а решта — цивільними питаннями.

⁹ Проведення референдуму стосовно вступу до НАТО в країнах-кандидатах не є обов'язковою умовою приєднання до Альянсу. При достатньо переконливій підтримці вступу населенням можуть бути взяті до уваги й результати соціологічних досліджень. Наприклад, глава Уряду Литви А.Бразаускас наприкінці червня 2002р. висловив сумнів у необхідності проведення такого референдуму, мотивуючи свою позицію тим, що результати соціологічних опитувань постійно засвідчують — вступ Литви до Альянсу підтримують близько 60% населення, тому немає необхідності втрачати десятки мільйонів літів на проведення акції, яка лише підтвердить позиції більшості населення. Див.: Інтерфакс, 25 июня 2002г.

таким. Водночас, можна припустити, що більшість із тих, хто утримувався від відповіді, складають потенціал прихильників вступу до Альянсу — за умови, якщо співпраця з НАТО буде супроводжуватися конкретними здобутками в соціально-економічній сфері.

Ставлення до вступу до НАТО має виразну вікову специфіку. Як видно з таблиці, частка прихильників вступу скорочується мірою збільшення віку. Найбільша частка прихильників вступу і найменша його противників — у молодшій віковій групі (18-29 років) — 43,4% і 23,6% відповідно.

Якби наступної неділі відбувся референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?
% опитаних

	Вік, років				
	18-29	30-39	40-49	50-59	60+
За вступ до НАТО	43,4%	34,7%	29,3%	29,8%	21,6%
Проти вступу до НАТО	23,6%	28,2%	32,4%	38,3%	39,7%
Важко відповісти	21,7%	25,1%	22,2%	18,4%	22,7%
Не голосував би	11,3%	12,0%	16,1%	13,5%	16,0%

Далі це співвідношення поступово змінюється на користь частки противників вступу: у віковій групі 30-39 років воно складає 34,7% на 28,2%. Група 40-49-річних є певним вододілом: у ній переважає вже частка противників вступу: “за” — 29,3%, “проти” — 32,4%. У наступних вікових групах частка противників вступу зростає.

Виступаючи на конференції, міністр закордонних справ України А.Зленко так прокоментував ці результати: “...переважна більшість тих, хто віддав свій голос Альянсу, це — українська молодь. Вона

вже не дивиться на НАТО через призму радянських стереотипів. Це нове покоління українців, яке вірить у єдину Європу”¹⁰.

Чинники, що впливають на підтримку/непідтримку вступу України до НАТО. Прихильники вступу до НАТО пояснюють свій вибір, насамперед, геополітичними факторами: тим, що вступ до НАТО зміцнює безпеку України, її міжнародний авторитет, посилює співробітництво з країнами Європи та світу. Далі серед можливих позитивних здобутків відзначаються економічні вигоди вступу, сприяння Альянсу в реформуванні національної армії. Привертає увагу, що підтримка діяльності НАТО як мотив вибору відзначена лише 3,2% опитаних (діаграма “Які причини впливають на Ваше рішення стосовно вступу України до НАТО?”).

Серед противників вступу переважає побоювання, що вступ до Альянсу посилить залежність України від Заходу; наступну позицію посідає переконання в необхідності збереження Україною статусу позаблокової держави; досить значна частка опитаних відзначили суто прагматичний аспект — Україна не готова до вступу до НАТО.

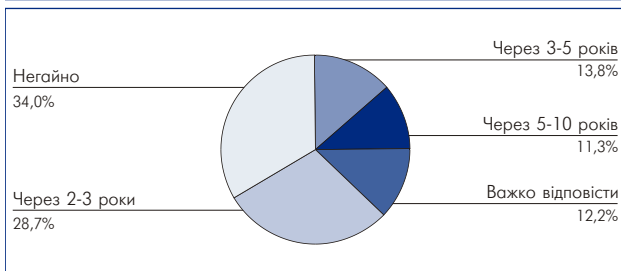
Коли слід подати заявку на вступ до Альянсу та коли Україною може бути досягнута готовність до повноцінної інтеграції? Ці питання ставилися прихильникам вступу України до НАТО (діаграми “Коли Україна повинна подати заявку на вступ до НАТО?” та “Коли Україна буде готова вступити до НАТО?”)

Майже дві третини прихильників вступу до Альянсу переконані, що Україна має чітко заявити про свій намір та або негайно подати заявку на

Які причини впливають на Ваше рішення стосовно вступу України до НАТО?*
% опитаних

¹⁰ Див. текст виступу на конференції міністра закордонних справ України А.Зленка, розміщений у цьому журналі.

Коли Україна повинна подати заявку на вступ до НАТО?
 % опитаних прихильників вступу до НАТО

вступ до НАТО (34%), або зробити це протягом найближчих 2-3 років (28,7%). Значно менше тих, хто вважає, що заявка має бути подана пізніше.

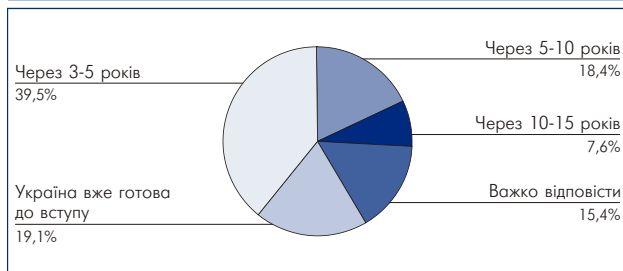
Рівень готовності України приєднатися до Альянсу оцінюється громадянами досить обережно. Лише кожен п'ятий (19,1%) з опитаних вважає, що Україна вже готова до вступу; найбільша частка (39,5%) респондентів відвели підготовці до вступу 3-5 років; ще 18,4% — переконані, що досягти готовності до вступу Україна зможе лише через 5-10 років.

Така стриманість в оцінках є абсолютно зрозумілою, з огляду на те, що НАТО — не лише військовий блок, і зовсім не другорядне значення для нього мають питання політичного та економічного розвитку країн, що претендують на членство. Як зазначалося вище, приєднання до Альянсу передбачає, у першу чергу, відповідність європейським соціально-економічним стандартам, нормам і принципам демократії.

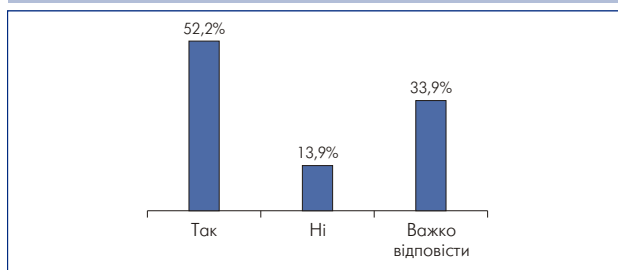
Зрозуміло, що курс на євроатлантичну інтеграцію не вдасться реалізувати винятково політичними деклараціями керівництва держави — необхідна консолідація в суспільстві, об'єднання зусиль гілок влади.

Позиції нового складу українського Парламенту стосовно євроатлантичної інтеграції чітко визначаються під час підготовки та затвердження нових Основ зовнішньої політики України. Однак, вже сьогодні можна констатувати, що цей Парламент більш налаштований на поглиблення співпраці з НАТО, ніж його попередники. Результати анкетування лідерів партій і блоків, проведеного Центром Разумкова напередодні парламентських виборів, свідчать: усі партії і блоки, що пройшли до Парламенту (крім КПУ), підтримують поглиблення контактів України з Альянсом¹¹. Підтвердили налаштованість нового депутатського корпусу на розвиток співпраці з НАТО і голови профільних парламентських комітетів, які виступили на конференції “Україна-НАТО: основні здобутки та перспективи взаємовідносин”¹².

Водночас, важливо усвідомлювати, що партнерство Україна-НАТО — це шлях з двостороннім рухом. Наскільки НАТО готовий іти назустріч Україні? Чи зацікавлений Альянс у вступі до нього України? Понад половину (52,2%) опитаних переконані, що НАТО зацікавлений у вступі

Коли Україна буде готова вступити до НАТО?
 % опитаних прихильників вступу до НАТО

України; протилежної думки дотримуються лише 13,9%; третина (33,9%) утрималися від відповіді (діаграма “Чи зацікавлений НАТО у вступі України до цієї організації?”).

Чи зацікавлений НАТО у вступі України до цієї організації?
 % опитаних

Можна погодитися з тим, що НАТО зацікавлений бачити в своїх лавах Україну — але Україну політично та економічно стабільну, з високим рівнем демократичного розвитку та соціального захисту.

Регіональна специфіка оцінок

Ставлення громадян до НАТО, співробітництва з ним України має помітну регіональну специфіку. В західних областях України переважає позитивне ставлення до Альянсу, у Східному та Південному регіонах жителі налаштовані більш критично. Оцінки респондентів центральних областей загалом співпадають із загальноукраїнськими показниками.

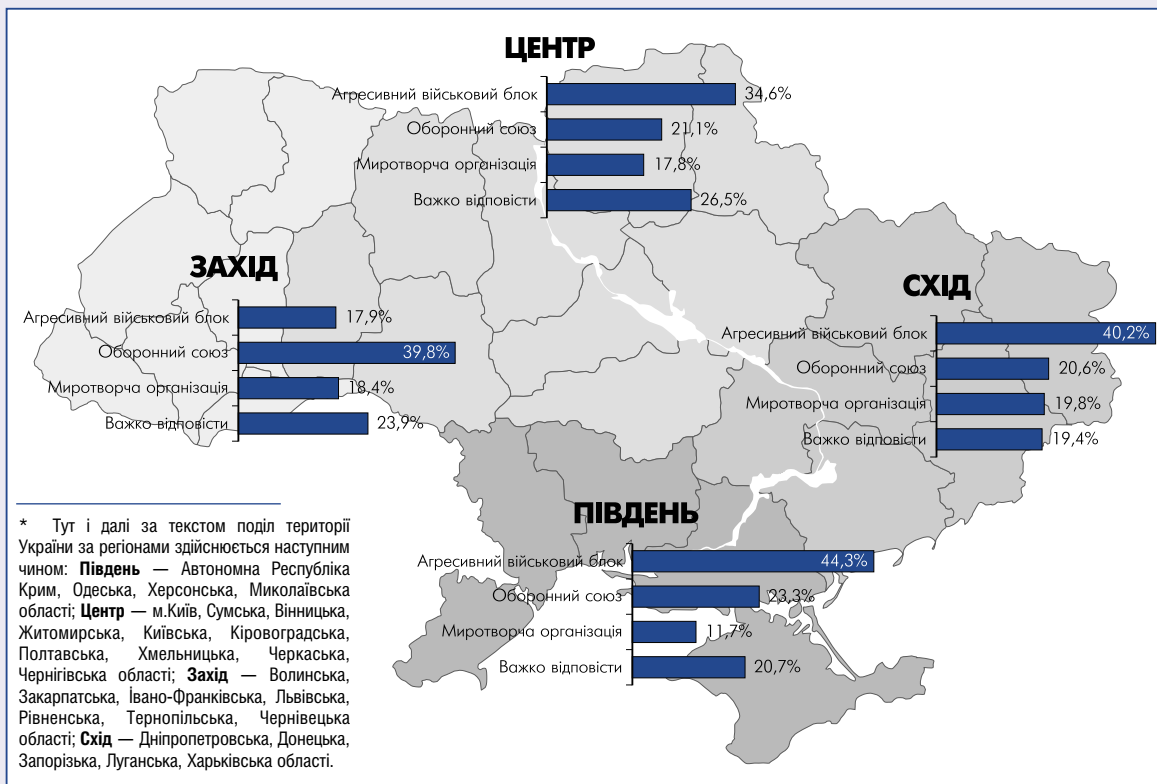
Регіональні розбіжності в позиціях можна пояснити тими обставинами, що на Сході та Півдні України проживають значні частки російськомовного населення, там переважають проросійські настрої і спостерігаються активні прикордонні контакти з РФ, отже — сильнішим є російський вплив. Натомість, жителі західних областей мають “прозахідні” симпатії, вони традиційно зорієнтовані на контакти з сусідніми країнами-членами НАТО, або кандидатами на членство в Альянсі — Польщею, Угорщиною, Чехією, Словаччиною, Румунією.

Як видно з наведених на картах показників, очевидними є розбіжності в позиціях регіонів з питань: оцінки НАТО, процесу його розширення, поглиблення контактів Північноатлантичного альянсу з Росією. Найбільш виразно виявляються регіональні розбіжності в позиціях респондентів

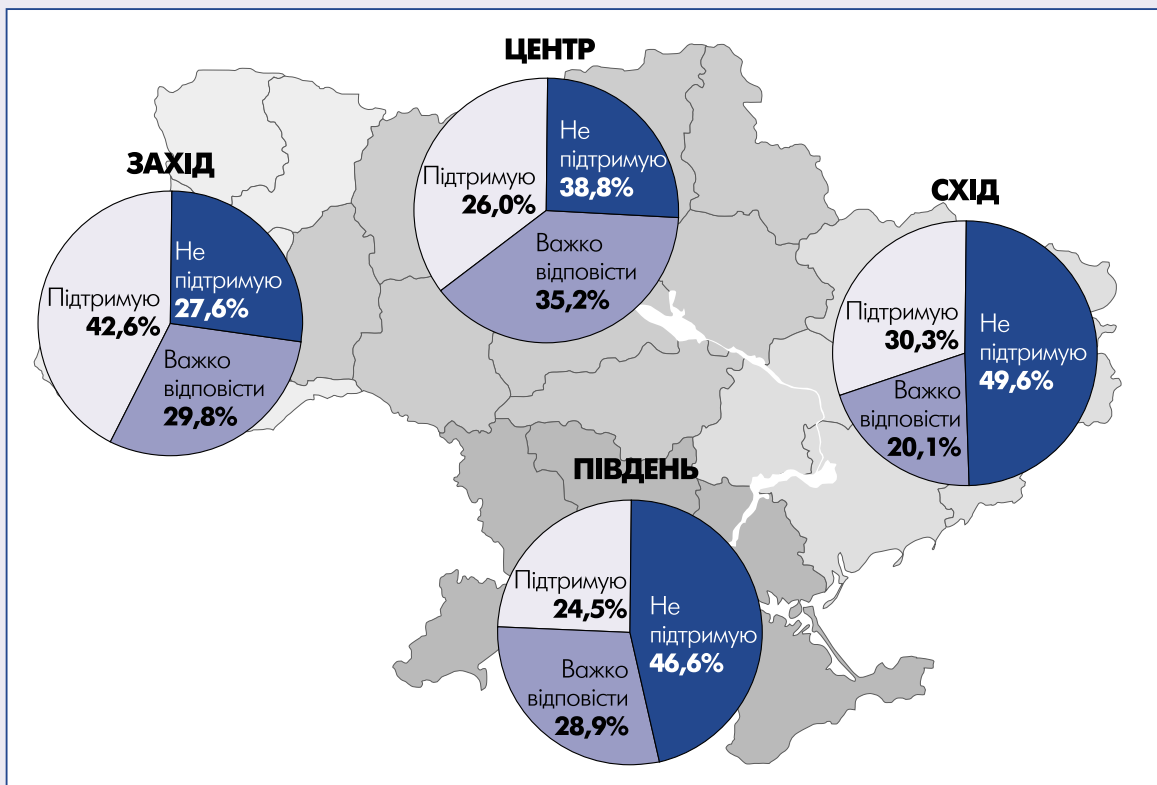
¹¹ Див.: М.Пашков, В.Чалий. Зовнішня політика України після парламентських виборів: можливі корективи? — Дзеркало тижня, 16 березня 2002р. с.5, <http://www.uceps.com.ua>.

¹² Див. виступи голови Комітету Верховної Ради України з питань Європейської інтеграції Б.Тарасюка та голови Комітету Верховної Ради України у закордонних справах Д.Табачника, розміщених у цьому журналі.

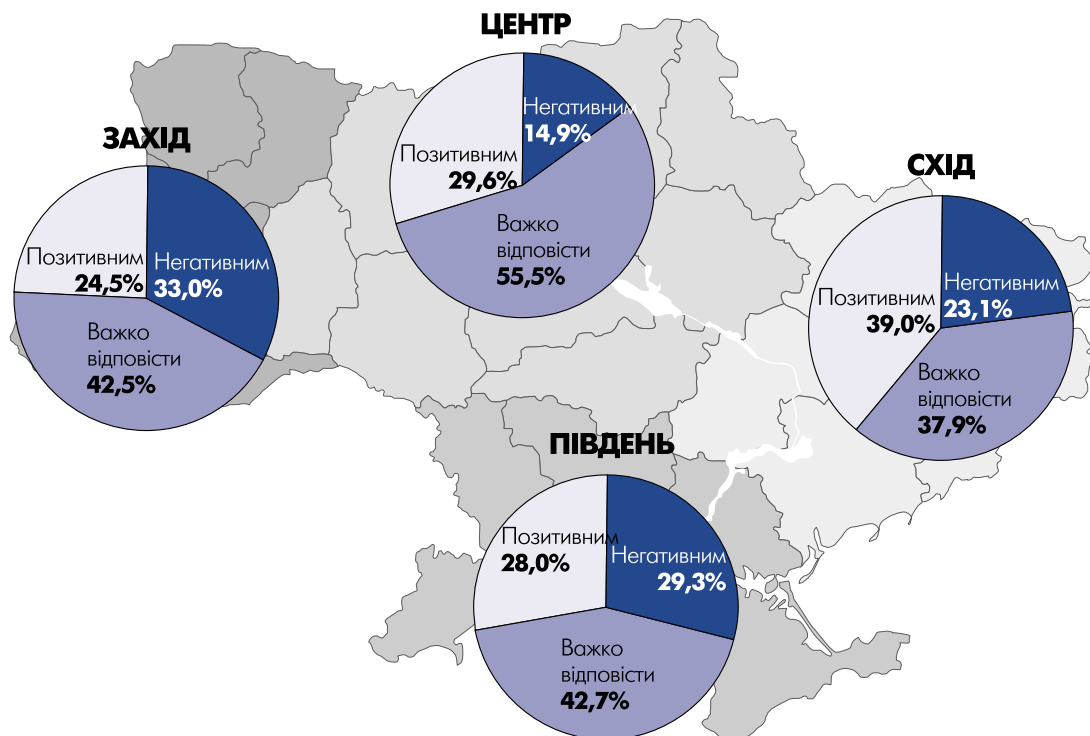
Чим, на Вашу думку, є НАТО в першу чергу? % опитаних

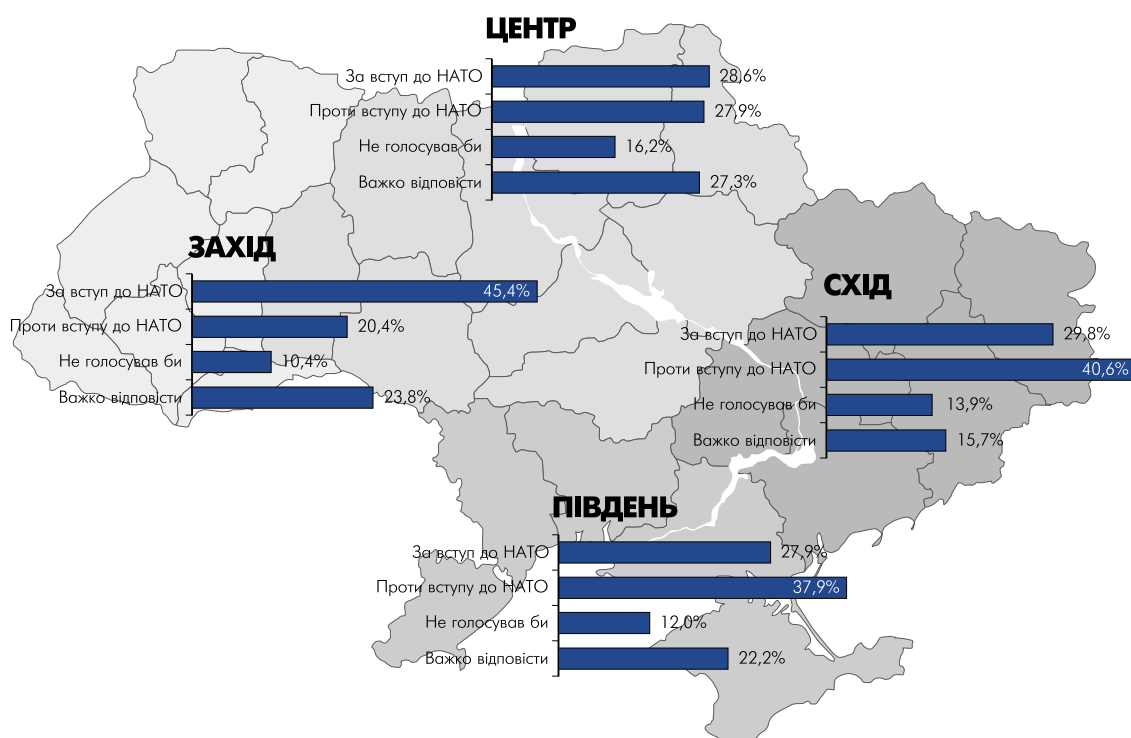
Чи підтримуєте Ви процес розширення НАТО на Схід? % опитаних

**Позитивним чи негативним для України є
процес поглиблення співпраці Росії і НАТО?**
% опитаних

**Якби наступної неділі відбувався референдум
щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?**
% опитаних

стосовно вступу до НАТО. На Заході явно домінують пронатовські симпатії: 45,4% жителів регіону (майже половина!) голосували б за вступ до Альянсу. На Сході та Півдні картина кардинально інша.

Очевидно, розбіжності в позиціях Заходу та Сходу і Півдня України можуть як поглибитися, так і поступово зменшуватися. Все буде залежати від того, наскільки жителі і Львова, і Донецька, і Одеси відчуватимуть конкретні результати взаємодії з державами Альянсу, насамперед у цивільних сферах співробітництва, та за умови більшої поінформованості про реальні здобутки цієї співпраці.

Висновки

Сьогодні відбувається процес формування у суспільній свідомості ставлення до ключових для України проблем: як далі співпрацювати з НАТО, що несе Україні розширення НАТО на Схід та проголошений керівництвом держави курс на вступ до Альянсу? Очевидно, що певна суперечливість, невизначеність громадських позицій зумовлена як складністю самих питань, їх пов'язаністю з багатьма зовнішніми та внутрішніми факторами, так і браком відповідної інформації.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що риси агресора в образі НАТО в очах українських громадян дещо "тьмяніють". Позитивне ставлення до НАТО, підтримка ідеї вступу України до Альянсу притаманні значній частині української молоді. Українці дедалі більш помірковано сприймають розширення НАТО на Схід. У суспільстві помітно зменшилося занепокоєння тим, що Україна може бути втягнута у протистояння між Росією і НАТО.

Очевидно, рівень довіри до Альянсу безпосередньо залежатиме від того, яким шляхом буде розвиватися ця структура, чи зможе вона уникнути тих прорахунків і помилок, що кілька років тому помітно знижували авторитет НАТО в очах українських громадян.

Шлях до Альянсу пролягатиме через консенсус гілок влади, консолідацію політичних сил, громадян України, через закріплення в стратегічних державних документах євроатлантичного вибору. Очевидно, темп цього руху буде визначатися багатьма факторами.

З одного боку, наскільки послідовною і змістовною буде українська політика стосовно Альянсу, наскільки влада буде готова здійснювати необхідні внутрішні трансформації, забезпечувати прозорість власної політики. З іншого — наскільки сам оновлений Альянс буде готовий до поглиблення партнерства з Україною. Зовсім не другорядне значення матиме й те, як будуть складатися відносини у трикутнику "Україна-НАТО-Росія". У цьому плані є дуже небезпечним фетишизувати євроатлантичний вибір, вважаючи поглиблення контактів з НАТО альтернативою відносинам з РФ. Однак, напевно, це є продуктивним взаємодіяти з Брюсселем за російським сценарієм.

В осяжному майбутньому НАТО складатиме основу європейської системи безпеки, тому поглиблення співробітництва з Альянсом є необхідним для України. Не менш важливим є наближення до демократичних, соціально-економічних стандартів країн-членів НАТО.

Очевидно, що саме від відповідності політичним деклараціям конкретних дій з досягнення цих критеріїв і буде переважним чином залежати ставлення українського населення до Північно-атлантичного альянсу та можливого майбутнього членства України в НАТО. ■